Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, августын 25, 1990 он

№ 34 (7147)

Сэн 10 мүнгэн

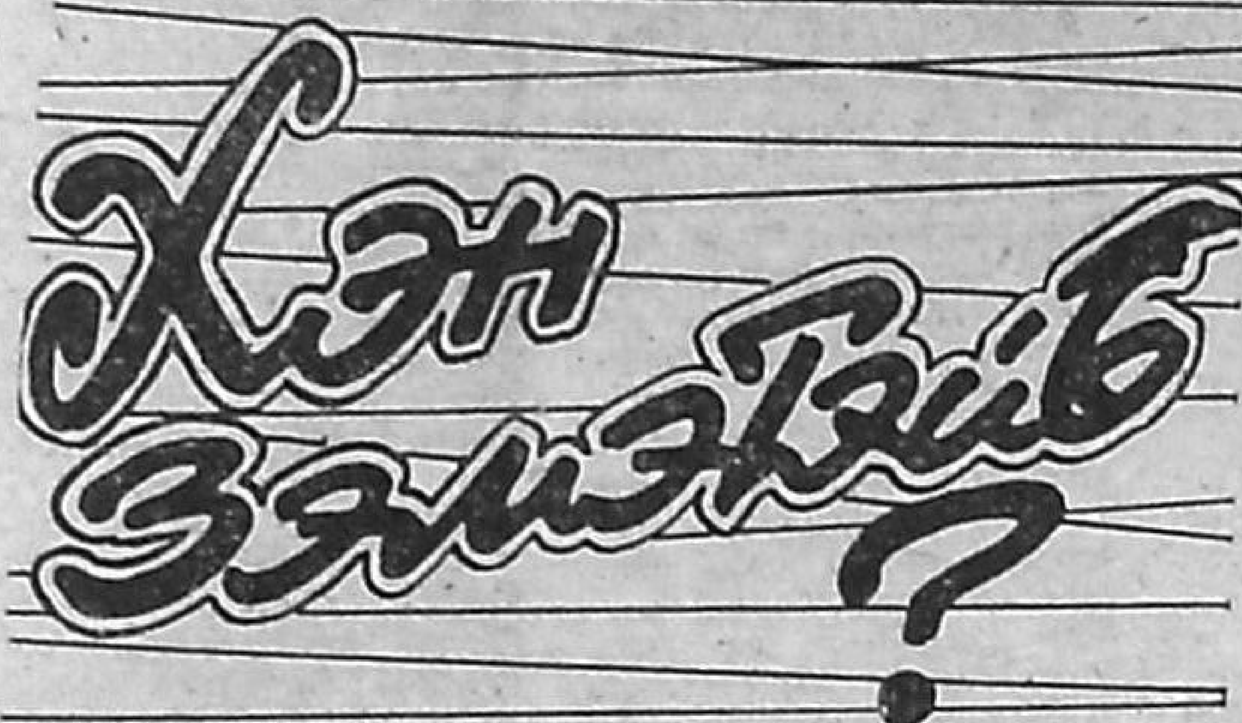

Аяма халуун нэгэ бага бууража, ута унжагай бороо орожо, город шадарай ой соо элдэб hархяаг элбэгээр ургаба. Үрэ жэмэсшье суглуулагшад дуратай жэмэсээ түүhэн лэ байха даа. Харин нэгэ бага хожомдоhон хүнүүд хубилган шэнэдхэлгэ, заправочна станци, бензин гэхэ мэтые элдэб муухайгаар хараана. Теэд бензингүйгөөр хаанашье ошохын аргагүй бшуу. Тиимэhээ бензин үгы, гэжэ олон хүн гэмэрэлдэнэ.

Юун болоо, бензин хайшаа үгы болошоо гээшэб? Элдэб шалтагаануудые хэлэхыень шагнахат. Бензин үнэтэй болохоньшье гэлсэхэ юм. Мүнөө хоморой шухаг болошоhон бензин реформо бэелүүлхэдэнь, баhал өөрын үүргэ дүүргэхэ гэхэ мэтээр хөөрэлдэнэ. Сэхыень хэлэхэдэ, элдэб шалтагаануудые хэлэхыень шагнажа байнгүйгөөр бодото байдалые мэдэжэ абахын тула бидэ Прямая үйлсөөр оршоhон үмсын машинануудта бензин хэдэг эгээл хүлгөөтэй автозаправочна станци ошобобди. Улаан-Үдынхид болон нийслэл хотын айлшад байгша зун энэ хүндэмүүшэ газартай яhала дүтөөр танилсаhан байха. Эндэ хэды олон машина суглардаг гэжэ hананат. (Бусадшье станцинуудта баhал иимэрхүү байдалтай гэжэ хэлсэнэ).

Үсөөхэн үдэрнүүдтэ АИ-93 түхэлэй бензин асардаг юм байна. Тиихэдэнь ута гэгшын ээлжээн унжыжа байдаг. 3—4 час соо хүлеэhэнэй hүүлээр машинын ээлд 20 литр бензинhээ үлүү нэгэшье дуhал абэдаггүй. Нормонь иимэ юм ха.

Ээлжээе хүлеэхэ сүлөөгүй хүнүүд (иимэрхүү хүн бүри олон байха гэжэ hананаб), 76-дахи бензин бааг руугаа эюулээд арилшадаг. Тэрэнэй түлөө баhал ээлжээгээ хүлеэжэ зобоошье hаа, тэндэнь ээлжээндэ зогсогшод нэгэ бага үсөөхэн. Зүгөөр баярлахаяа бү яарагты. Харгы замда яараха гээшэ аюултай байжа магад. Октанова бага тоотой бензин машина hалгаадаг гэжэ хожомынь элирдэг. Техническэ талаар хангалгын манай станцинууд иимэ эрхэ байдалда клиентнүүдээр хэзээдэшье дуталдахагүй гэжэ таахань хүшэр бэшэ даа. Иимэл уйдхартай үлхөө харагдаа. Эдеэ хоолой, мебелиин, хубсаhа хунарай, гуталай хоморой шухаг болошоhон үе сагта бензин хоморжохогүй гэжэ этигэхэнь хүшэр даа. Иигээд байхадань юу хэхэ еhотойб? «Таажархил даа» гэhэн лотерей наадажа, хойнонь гурбан шангадхаhан тэмдэг табиха саг ерээ бэшэ гү? Харин би иимэ тэмдэгүүдые табижа шадахагүй байналби.

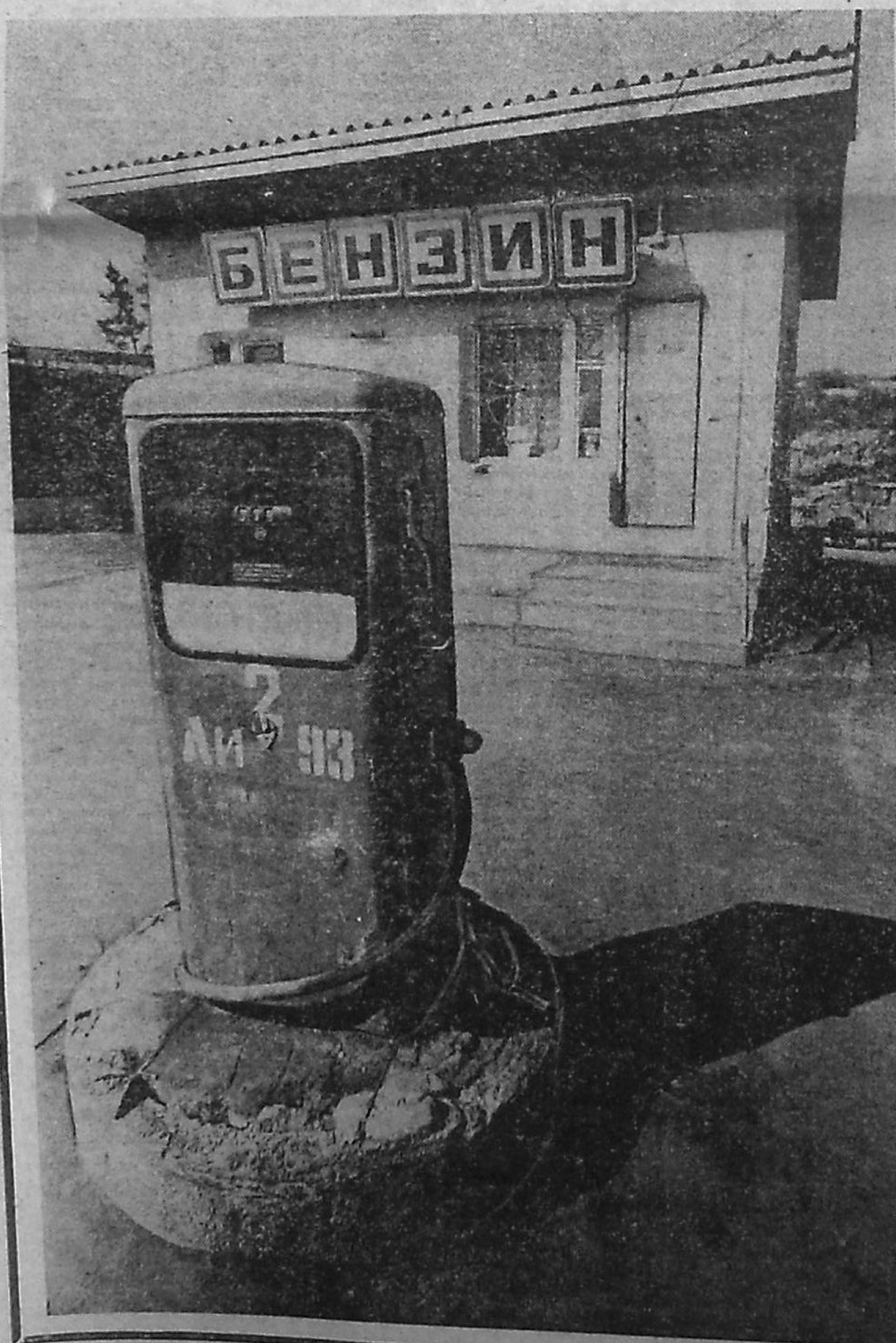

АЗС-тэ хүдэлдэг хүнүүд ямар hанамжатайб? Тэдэнэртэ хүнгэн гэжэ хэлэжэ болохогүй. Бензинэй үгы хадань тэдэ ажалгүй байна гэжэ түрүүшээр hанахаар. Түймэр саргашад мэтээр нойрсожол гарахада болохо бшуу (түймэр саргашад намайе хүлисэнэ бэзэ).

— Энээнhээ гадна, иимэ эмхи гуримгүй болошоходонь, бидэ олзо оруулнагүйбди,— гэжэ заправкын оператор Игорь Федоренко хэлэбэ. — Бултанаймнай нервэ хэды ехээр хүдэлнэб даа. Магазинуудта үгы болошоhон бүхы юумэн манда хүрэжэ ерээ. Хэрбээ эд бараанай үгы hаань, хадагалаа, гамнаа, танил талануудтаа худалдаа гэжэ байжа гэмэрэлдэдэг гээшэбди. Нефтебаазада бензин үгы гэжэ түрүүшын үедэ хэлэдэг байгаабди. hүүлээрнь абяа шэмээгүй байдаг болонхойбди. Шамдал адли хүнүүдэй шам тухай муугаар hанахадань, ехэл гомдолтой байдаг.

Манай хөөрэлдөөндэ хабаадалсаhан Игорь болон тэрэнэй суг хүдэлдэг бензовозой жолоошон Сергей Кичигин гэгшэдтэ бэлэн бэшэ даа. Колонкын хажууда наншалдаадшье абахыень харахада (энээнэй шалтагаание тайлбарилhанай хэрэггүй гэжэ hананаб) ехэл гомдолтой байдаг. Маанадые элдэб бэлин шэбшэгээр хараадаг. Иимэ үдэрнүүд яhала олон байдаг даа. Хэзээ hаруул гэрэлтэ үдэрнүүд ерэхэ гээшэб? Долоон хоногой туршада хэрэг байдал заhарха гэжэ «Бурятнефтепродукт» нэгэдэлэйхид найдуулаа hэн. Теэд энээндэ этигэхэнь хүшэр байна.

Н. ДАШИЕВ.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

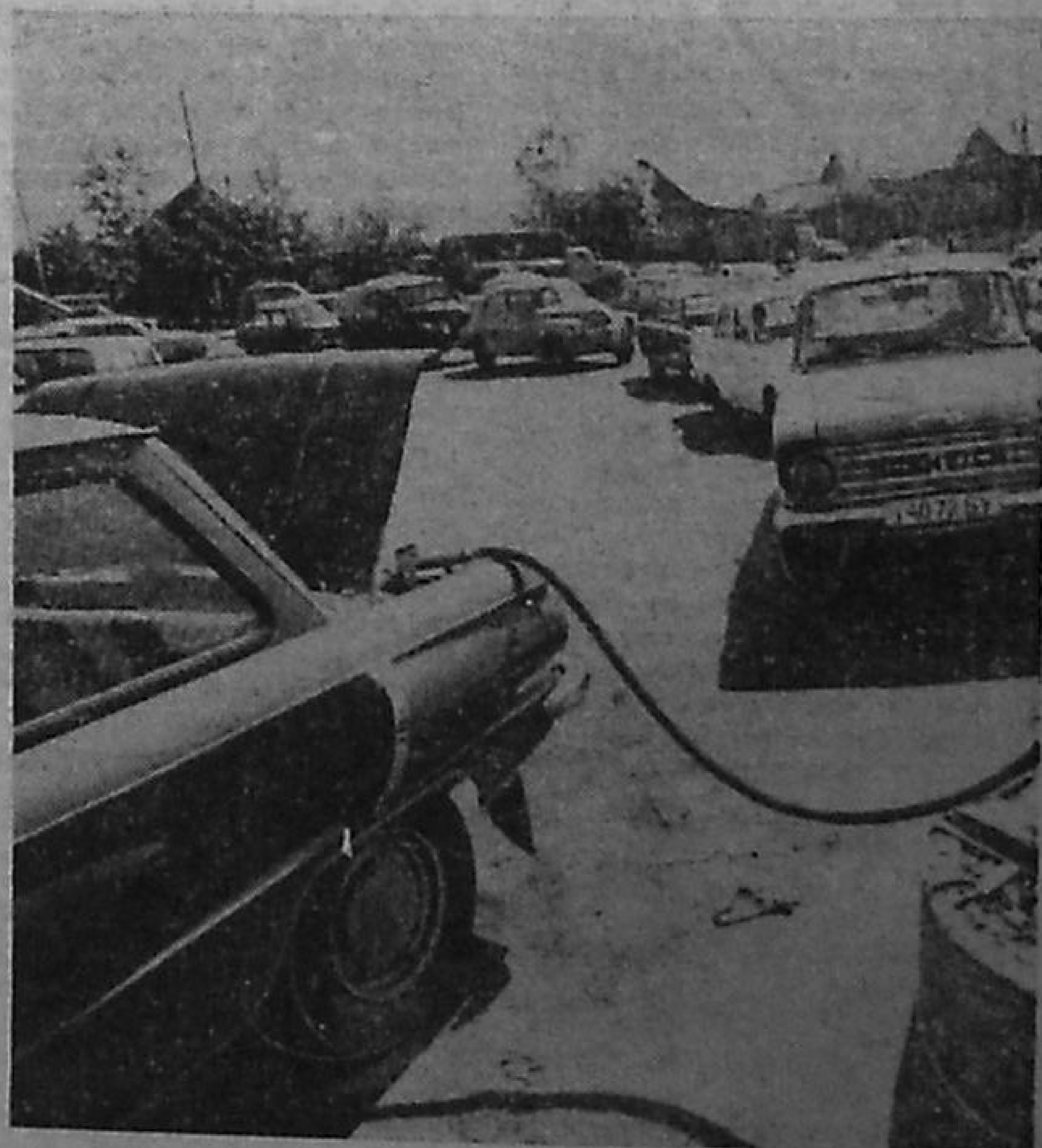

Бултадаа ургаса хуряалгада хабаадаял!

ТОН ЕХЭ, хүлеэгдээгүй баян ургаса ургажа, баһа ээлжээтэ бэрхэшээлтэй ушарбабди. Арадай депутадуудай Улаан-Үдын горсоведэй президиумэй доро толилогдоһон тогтоолой ёһоор ургаса хуряажа абахын түлөө тэмсэлдэ городой техникэ ба ажалай наһанай бүхы хүн зон элсүүлэгдэхэ.. Иимэл даа, нүхэд: газаамнай хүбитэйн шэнэдхэлгын табадахи жэлэй ябажа байбашье, ургаса хуряалга мүнөө болотор сэрэгэй дайшалхы ябуулгануудые һануулна.

Дайшалхы үгэнүүдшье энд эушар шалтагаан бэшэ, харин арга түхэлнүүдынь үнеэхи «захиралта-захдаралгын» аргануудые һануулна. Сэхыень хэрлэбэл, эхэмнай дайшалхы сэрэгэй коммунизмын арга түхэлнүүдые һануулна.

Республикын агропромышленна секторэй ажал хүдэлмэриеэ хүшхэрхээ болиһон бюрократическа байгууламжануудые тараахэ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдые сүлөөлөөд, тэдэнэртэ «Агропромышленна комплексдо» гэжэ туһаламжаар бэшэ, харин тодорхой хүнүүдтэ үзүүлэгдэхэ туһаламжаар хангаха болоо һаамнай, дээрэ байха бэшэ гү!

Хүдөөдэ туһа тон хэрэгтэй болоод байна. Тээд юундэ ямар нэгэ юумэ аршалан абарха, элсүүлхэ болоходоо, энээн тухай һанаадхидаг гээшэбибди! Предприятинуудай ажалай эрхэ эбдэжэ, хүнүүдыень хээрэ гаргажа абаашаад, «городой ажалай наһанай бүхы хүн зонико» санитарна талаар огто таарамжагүй эрхэ байдалда байлгажа, тон бүтээсэ багатай хара ажал тэдээндэ, гараар хүүлэхэдэ, хүнүүдэй эгээн гол шухала эрхэ болохо сүлеэтэ ажал (баалалтагүйгөөр) хэхэ эрхыень эбдэнэ бэшэ гүбди!

«Улаан-Үдэ хотодо... онсо байдал соносхогдобо» гэжэ байгаад бэшэхэдээ, юу түйлаха гэнэбибди! Онсо байдал—үйлсэнүүдээр һүндэлжэ байһан танкнууд, патрульнууд, комендантын час гэхэ мэтэ.

Ургаса хурлаалга гээшэ жэл бүхэндэ дабтагдадаг ээлжээтэ ажал хэрэгнай ха юм. Үйлэ хэрэгшье бэшэ, харин ээлжээтэ ажал хүдэлмэри. Тэмсэлшье бэшэ, хэгдэжэл байһан ажал хүдэлмэри. Колхоз, совхозуудай хүзүүн дээрэ амидардаг олон тоото хүнүүдэй бэеэ сагааруулхын тула энээнике тэмсэл гэжэ нэрлэһэн үгэ бэшэ аал!

С. БОЛОТОВ,
манай корр.

РЕДАКЦИҺАА:

Городой засагаархидай энэ тогтоолые толилхо гэжэ редакциие уялгалһан хадань бидэ тэрээниие толилбобди.

1990 ОНОЙ УРГАСА ХУРЯАЛГЫН, ХАРТААБХА БА ОВОЩ БЭЛЭДХЭХЭ, ХАДАГАЛХА ҮЕДЭ УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ОНСО БАЙДАЛ ТУХАЙ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ УЛААН-ҮДЫН ГОРОДСКОЙ СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ

ТОГТООЛ

Республикын агропромышленна комплексдо 1990 оной ургаса хуряахадань, бодото туһаламжа хүргэхын, тэжээл, хартаабха болон овощ бэлэдхэхэ ба хедагалха хэрэгыень эмхидхэл һайнтайгаар үнгэргэхын тула арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй президиум иигэжэ тогтооно:

1. Улаан-Үдэ хотодо ургаса хуряаха, хартаабха болон овощ бэлдэхэ ба хадагалха үедэ августын 15-һаа октябрийн 15 болотор онсо байдал соносхохо.

2. Тэрэнэй ёһоор арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй гүйсэдкомдо (нүхэд А. Ф. Абрамов, А. Г. Прейзнер, В. П. Гусельников) табан хоногой хугасаа соо тусхай хэмжээнүүд харгалагдажа, бэелүүлэгдэхэ ёһотой гээд заагдаба. Тиигэжэ хотын гүйсэдком иимэ ажал ябуулха болобо:

— городской промышленна, барилгын, бусад предприятинууд болон эмхи зургаануудые байгша ондо ургаһан хүдөө ажахын продукци зөөхын тулада ашаанай автомобиль болон тракторнуудаар, ашаа үргэдэг ба тээдэг техникээр (жолоододог ба хангадаг хүнүүдтэйнь) хангаха гээд уялгалба;

— ажал хэжэ шадаха городой бүхы зониие хүдөө ажахын хүдэлмэридэ ба овощ, үрэ жэмэс хадагалдаг баазануудта хүдэлхыень эльгээхэ;

— хүдэлмэришэд, албахаагшад, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд, промышленна, барилгын, бусад предприяти болон албан зургаануудай, кооперативуудай коллективууд, дээдэ ба тусхай дунда һургуулинуудай студентнүүд, аха классуудай һурагшад байгша оной ургаса хуряалгада эдэбхитэйгээр хабаадуулагдаха зэргэтэй гэжэ хэрэглэгдэбэ.

Хуряалгын болон бэлэдхэлэй хүдэлмэридэ хабаадаха бүхы хүнүүдые, коллективүүдые урмашуулха талаар нэмэлтэ хэмжээнүүдые хараалха, ажалай түлбэри болгон продукцишье үгэхэ гурим тогтоохо хэрэгтэ анхарал хандуулагдаха ёһотой.

Тэжээл бэлэдхэлгын, хартаабха болон овощ хадагалха хүдэлмэриин хэр зэргээр ябажа байһаниие, автотранспорт болон оньһон техникын хэр ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэгдэжэ байһаниие, хүдөөһөө город эльгээгдэхэ продукциин шанарые саг үргэлжэ хинаха, шалгаха.

3. Арадай депутадуудай Железнодорожно, Октябрьска, Советскэ район соведүүдэй (нүхэд А. Н. Колдуков, Е. Ф. Сокольников, В. П. Грехов), горсоведэй сагүргэлжын комиссинууд Улаан-Үдын горсоведэй президиумэй тус тогтоолой дүүргэлтые хангаха уялгатай:

— тус тогтоолые нютаг нютагуудта дүүргэлгэ хангаха;

— байгша оной ургасые абалгада овощной баазанууд болон хадагалха байрануудые сагболзор соонь, шанар һайнтайгаар бэлдэхын тула шухала хэмжээ ябуулганууудые абаха;

— газар газарта ургаса тушаажа абаха, хадагалха байрануудые бэлдүүлхэ, промышленна, барилгын болон бусад предприятинуудай организацинуудай ажалша коллективүүдтэнь хэрэгтэй хартаабха, овощ республикын ажахынуудта сэхэ худалдажа абаха хэрэг эмхидхэхэ зэргэтэй.

4. Тиихэдэ хотын худалдаа наймаанай эмхинүүд хотодо ажаһуугшадые хартаабха, овощ болон үрэ жэмэсээр хангалгаяа һайжаруулхын тулада яармаг болон бусад элдэб янзын үргэн худалдаа наймаа эмхидхэхэ болоно.

5. Хотын худалдаа наймаанай-рыночно кооперативна нэгэдэл (нүхэр А. Д. Молчанов) хамтын саад эрхилдэг газарнуудаар табан хоногой турша соо ябажа, жэмэс, овощ болон бусад ногоон зүйл бэлдэхэ ёһотой гээд тогтоол соо хэлэгдэнэ.

6. Ургаса хуряаха талаар Улаан-Үдэдэ онсо байдал соносхохо тухай арадай депутадуудай городской Соведэй президиумэй батална абаһан тогтоолой хэр зэргээр бэелүүлэгдэжэ, бодото дээрээ ямар ажалай хэгдэжэ байһаниие «Правда Бурятии», «Буряад үнэн», «Буряадай залуушуул» (нүхэд Л. Т. Левченко, Р. Б. Гармаев, Л. А. Дружинин) гэһэн республиканска газетэнүүд, «Тивиком» (нүхэр А. А. Елгин) гэһэн телеканал сагүргэлжэ мэдээсэжэ, үргэнөөр харуулжа байха ёһотой.

В. КУКШИНОВ,
арадай депутадуудай городской Соведэй түрүүлэгшэ.

БИШЫХАН ПУБЛИЦИСТИКЭ

БЭЕЭ ДААНХАЙ ГАЗЕТЭНҮҮД ХЭРЭГТЭЙ!

ЭНДЭ буряад хэлэн дээрэ оршуулагдадаг районно газетэнүүд тухай хэлэгдэнэ. Мүн тиихэдэ «Буряадай залуушуул» тухай.

Һая Нарһата ошоходоо, «Улаан-Туяа» газетын редакци орobоб. Газетын редакторай орлогшо Л. Т. Гончикдоржиев, оршуулагша Д. О. Доржиев түрүүтэй Яруунын районно газетын ажалшад газетынгээ хуби заяагаар ехэтэ һанаагаа зобонги байбад. Ушар юуб гэхэдэ, бүри нэгэндэ жэл Яруунын, Хоринн, Хэжэнгын гурбан газетые ниилүүлхэ һураг бии байгаа. Харин һая (июниин 16-най «Буряад үнэниие» хара) Захазминай бүлэг нүхэд Яруунын, Ивалгын, Хурамхаанай районно газетэнүүдые болюулха тухай үгэ гаргаба ха юм.

Ниислэл хотоео ерээд, «Буряадай залуушуул» газетын редакци ороходомни мүнөө хил һанаагаа зоболгон. Ушарынь адли: газетыень шэнэ жэлһээ хааха гэжэ ород редакциинхидынь мэдүүлһэн байна.

Гэхэтэй хамта, оршуулагдадаг газетэнүүдые бэеэ даанхай болгохо гэһэн бодол баһа бии юм.

Дубляжнуудые болюулха гэһэн бодол тон бэлээр, сагсоогоо, жэшээнь, шэнэ жэлһээ, бүтээхэ аргатай. Теэд энэмнай юун болохо болоноб даа? 1970-аад онуудта, хореод жэлэй турша соо, үри хүүгэдээ түрэлхи хэлэндэнь һургаагүйбди. Буряад хэлэеэ мэдэхэгүй бүхэли үетэн ургаа гэжэ мүнөө гэмэрэлдэнэбди, халаглаанабди... 1990-ээд онуудһаа эхилээд, районуудайнгаа, республикын залуушуулай оршуулагдамал газетэнүүдые хаабабди.

Эдэнээ дахин гаргаха мүнгэтэй боложо, баяжатарнай үшөө арбан жэл үнгэрхэ байна. Ондоогоор хэлэхэдэ, хэрбээ дубляжнуудые болюулаад байгаа гээшэ һаа (халтадаал һаа энэ хэрэг диилэхээ байна), буряад хэлээ, национальна соёлоо, үндэһэн түүхээ һэргээхэмнай гэжэ мүнөө хэлсэдэг үгэнүүднай худал болохо болоно! Бидэниие мүнөө хэншье, жэшээнь, обком, түрэл хэлэн дээрээ газетэ номуудые бү гаргагты гэжэ хорижо байна бэшэ. Харин бидэ, буряадууд, өөһэдөөл мүрөө олохо шадалгүйгөө харуулжа байнабди гэжэ бү мартая. Энээнтэй дашарамдуулан, Николай Шабаевай «Хурамхаанай галнуудые» унтараахагүй гэжэ оролдоһые сүм дэмжэжэ байһанаа мэдүүлхэ хүсэлтэйб. («Буряад үнэнэй» июлиин 21-нэй номер хара).

Районой газетэнүүдые хаажа болоогүй баймаар үшөө нэгэ шалтагааниие дурдажа боломоор байна. Национальна соёл гэгээрэлые үргэхэ гуламта хаана оршоноб! Хүдөөдэ! «Буряад уран литературын тэнгэридэ Ким Цыденовэй, Дондог Улзытуевай, Дашин Дамбаевай нэрэнүүд гэрэлтэн үлэнхэйл! Эдэ оюун бэлигтэн хаанаһааб? Хүдөөһөө! Али ниислэл хотодо ажаһуудаг эрдэмтэдые абаад үзээл! Хэлэ бэшэгэй, физикын эрдэмтэд—хоер Цыденовүүд. Түүхын эрдэмтэд Чимитдоржиев, Пубаев. Яагааб философ Мантатов, геолог Коновалов! Үгышье һаа ветеринар Жанчипов! Эдэ анхан хаанаһаа гараһан бэ? Хүдөөһөө! Энээн тухай юундэ хэлэнэбши гэхэдэ, хүдөө районуудай, республикын залуушуулай буряад газетэнүүдые хаалга мүнөөдэр мүнгэ алмаашье һаа, үглөөдэрэй үндэһэн соёл гэгээрэлэй харгые хааһан ябадал болохо болоно. Бэлигтэй уран зохеолшодые, «түргэн ухаатай Невтонуудые» буряад газарнай түрэжэ шадахаяа болихол! Хүдөөдэ нэвсэлээтэй байһан буряад хэлэ бэшэгээ, түүхээ һэргээхэ хүсэнүүднай—залуу оюутан — һуури дээрээ хагдархал! Зүрхөө доро дараад хэлэхэдэ, тус газетэнүүдые болюулаа гээшэ һаа, хүнэй багаһаа хойшо нютагайнгаа һонинуудые түрэл хэлэн дээрэ уншажа, тэрээндээ юумэ бэшэжэ хүмүүжэхэ үндэһые таһалха бологдоно.

Оршуулагдадаг газетэнүүдые ородһоонь амяарлажа, бэеэ даанхай болгохо гэһэн бодол гарза, гаргаша ехэтэйшье һаа, тон зүб! Районууд болоод республика буряад хэлэн дээрэ газетэнүүдые, номуудые гаргахын тула горитой мүнгэ зөөри һомолхо зэргэтэй болоно. Партиин Яруунын райкомой нэгэдэхи секретарь Д. Ч. Боросгоев «Улаан-Туяагаа» амяарлаха, районойнгоо типографиие бэхижүүлхэ хараа бодолтой байна. Августын 3-да партиин Буряадай обкомдо «Буряадай залуушуул» газетые бэеэ даанхай болгохо асуудал баһал табигдаа. Гэбэшье манай дээдын зургаанууд дай зүб хараа бодолнуудай бэелтэр ехэ саг ябашадаг ха юм. Энэ хэрэгэй шэнэ жэлһээ шиидхэгдээл һаа һайн һэн.

Юундэ иигэжэ хэлэнэбши гэхэдэ, «Улаан-Туяае» оройдоол 170-аад яруунынхид уншадаг байна. Энэмнай жэлдээ 14 мянга тойрон түхэригэй гарзатай газетэ болоно ха. (Энэ минии тоололго-тухайламжые газетын бухгалтери заһаха бээз гэжэ найданаб). Ондоо үгөөр хэлэхэдэ, район өөрын буряад газетэтэй байхын тула эды шэнээн мүнгые, ородуудай хэлэдэгэй ёһоор, газар дороһоошье һаа олохо ёһотой болоно. Районой дотаци заатагүй хэрэгтэй! Тус мүнгэ олохо нэгэ иимэ арга бэдэрээ һаа яаха юм? Ажахы, предприяти бүхэниие, жэшээнь (бухгалтери энээнһээ ехэ, багые тооложо гаргана бээз), мянга-мянган түхэриг һомолхые уялгалха. Хэрбээ тус ажахы — колхоз гү, али заһаханай завод — 250 хэһэг газетэ захил хэжэ шадаа һаа, өөрынгөө мянган түхэригые олоһон болохо. («Улаан-Туяагай» жэлэй сэн 4,68 түхэриг һаа, 1170 түхэриг: 250×4,68). Иимэ һайн захил өөрынгөө ажахыда эмхидхэжэ шадаагүй хүтэлбэрилэгшэд хармаанһаа мянгаяа гаргажа үгэг лэ! Иимэ гү, али иимэрхүү ажал райкомой үзэл сурталай таһаг, ажахынуудай партком мүнөөнһөө ябуулжа эхилхэ зэргэтэй болоно. Удангүйл шэнэ жэлнай гарахаяа байна ха юм.

Районой республикаһаа дотаци хүлеэһэнэй хэрэггүй. Юуб гэхэдэ, эндэ мүнөөхи «Буряадаймнай залуушуулда» дотаци хэрэгтэй. «Буряад үнэниие» гаргалга баһа гарзатай байна. Эдэ гарзанууд хэдэн зуу мянгаар тоологдоно. Энээн дээрэ буряад ном хэблэлгые нэмэхэ ёһотойбди. Буряад ном гаргалгамнай жэлэй хахад миллион хүрэтэр түхэриг гарзатай юм хаш. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет найман зуу мянган миллион түхэриг хүрэтэр буряад газетэ, ном гаргаха мүнгэ олохо уялгатай болоно! Ажахын тооцоондо оробобди, үндэһэн хэблэлдэ гаргашалжа байха үлүү зөөри үгы гээд һууха һаа, бэеэ даагүй гээд һууха һаа, бэеэ даагаһан автономито республикаһан гоеоһобди гэжэ өөһэдыгөө гоёоһобди гэжэ нэрэеэ ной хэрэг үгы болоно! Нэрэеэ һанаха зэргэтэй ха юмбибди!

Э. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

АРА ГАЗАРТА УРГАДАГ,
АСА БУХЭТЭЙ АЛТАРГАНА.
АЛЬГАН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭҺЭН
АБА ЭЖЫ ХОЕРНИ.

ЭБЭР ГАЗАРТА УРГАДАГ,
ЭШЭ БУХЭТЭЙ АЛТАРГАНА.
ЭЛЬГЭН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭҺЭН
ЭЖЫЛ АБА ХОЕРНИ.

Алтаргана
УРАН ЗОХЁОЛОЙ ХУУДАҺАН «БЗ»

№ 8 • 1990 оной августын 25.

СОЕЛОЙ БҮЛГЭМ БАЙГУУЛАГДАБА

1989 оной бэшэлгын ёһоор, Москва хотодо ба Москва шадарай һуурин тосхонуудта хоёр мянгаад буряад зон ажаһууна. Эдэнэрнай хэд бэ гэхэдэ, эндэ гэр бүлеэрээ ажаһуудаг, ажалладаг бүхэсоюзна болон уласхоорондын асуудалнуудаар арадай ажахын һалбаринуудта хүдэлдэг мэргэжэлтэд болоно. Эдэнэрһээ гадна эндэ студентнэр, аспирантнууд болон командировкоор ерэһэн ажалшадай тоо мянганһаа холо үлүү болодог юм.

Һүүлэй арбан жэлэй туршада Москвада ажаһуудаг, ажалладаг буряадуудай диилэнхи олонниинь үндэһэн хэлээ, соёл культурыаа, ёһо заншалнуудаа мартажа эхилһэниинь гайхалтай юм.

Москва хотодо, мүн энэ тойрон ажаһуудаг ажалшадай, мүн буряад арадай түүхэ домогоор һонирходог эдэнэрэй эрилтэ бэелүүлхын зорилгоор, Москвада буряад арадай соёл-гэгээрэлэй бүлгэм байгуулха гэһэн хүдэлөөн эхилээ.

1990 оной майн 19-дэ Москва хотодо эндэ ажаһуугшед сугларжа, суглаа хэһэн, өөһэдынгөө хүтэлбэрилэгшэдые һунгаһан байна. Москвагайхидай суглаандэ СССР-эй арадай депутадууд О. Б. Баторов, Ц. Н. Нимбуев, С. Г. Шапхаев, СССР-эй Конституциин хиналтын комитедэй гэшүүн С. С. Босхолоз гэгшэд уригдажа ерээ һэн.

Суглаанда хабаадагшад эмхидхэлэй комитет байгуулһан, бүлгэмэй устав ба конференцидэ бэлдэхэ түлөөлэгшэдые дэбжүүлһэн байна. Тус конференци байгша оной октябрь һарада зарлагдахаар хараалагдана. Мүнөө манай бүлгэм хэхэ хүдэлмэриингөө хэмжээ ябуулга хараалаад, бэлэдхэл хэжэ эхилэнхэй.

Ниислэл хотодо буряад арадай соёл-гэгээрэлэй бүлгэм байгуулха гэһэн һайн һайхан үүсхэлтэ энэ хэрэгтэмнай Буряадай АССР-эй ажалшад эдэбхитэйгээр хебаадалсажа, өөһэдынгөө туһа нэмэри оруулалсаха бээз гээд найданабди. Тиихэдэ Москвада болон бусад һуурин тосхонуудта ажаллажа, һуралсажа байдаг хүбүүд, басагадай түрэлхидһөө гадна, бидэнэрэй эхилһэн энэ хэмжээ ябуулгада Буряадай АССР-эй, автономито округуудай соёлой-арадай гэгээрэлэй, элүүрые хамгаалгын министерствэнүүдэй болон эмхи зургаанууд, ажахын, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, эдэбхитэд туһаламжа үзүүлжэ, өөһэд өөһэдынгөө һанамжа, дурадхалнуудаа оруулхань дамжаггүй гэжэ һанагдана.

Хүндэтэ манай нютагаархид! Өөһэд өөһэдынгөө дурадхал болон һанамжа бодолнуудаа иимэ адресаар эльгээхыетнай гуйнабди:

«103009, Москва, центральный телеграф, до востребования. Н. Цыбеновада».

Н. ЦЫБЕНОВА,
эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ.

БУРЯАД АРАДАЙМНАЙ ЁҺО ЗАНШАЛНУУД ҺАЙХАН ЛЭ!

ЭРТЭ УРДЫМНАЙ ТҮҮХЫН ҺАБАГШАНУУД

ТҮНГҮҮС АРАДЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭ БУРЯАДУУД ТУХАЙ

Г. М. Василевич гэдэг совет эрдэмтэн олон жэлэй туршада түнгүүс-манжуур арадуудые шэнжэлһэн, тэдэ хэлэнүүдэй ехэ толи зохёоһон юм. Эвенк, манжа болон түнгүүс-манжуур гарбалтай бусад арадууд монгол угсаатанаар эртэ урда сагһаа хойшо нягта холбоотой, бүри нэгэ уг гарбалтайшье байһан гэжэ мэдээжэ. Тиимэһээ тэдэнэй түүхые Г. М. Василевич монгол угсаатанай түүхэтэй нягта холбоотойгоор харадаг юм.

Тэрэнэй һа амжын ёһоор, монгол угсаатанай нэгэдэжэ, Чингис хаанай үедэ нэгэн монгол гүрэнэй байгуулагдахъда, Байгал шадарай дайдадашье ехэ хубилалтанууд болоһон байгаа. Тусхайлбал, Алтай шадарһаа буужа ерэһэн буряадууд Байгал шадар һууһан тюркнүүдые Зүлхэ (Лена) мүрэнэй урадхалаар хойшонь, мүнөөнэй Яхад орон тээшэ түрээ. Харин тюркнүүд Зүлхэ мүрэнөөр һуужа байһан түнгүүсүүдые бүри саашань Лена мүрэнөөр, мүн Алдаанаар үгсэхыень баадхаһан байна. Энэ мүрэнэй һапаагаар түнгүүсүүд Охотско далай тээшэ гараһан юм.

Барга ноён түрүүтэй буряадай элинсэгүүдэй анханай нютаг Үбэр-Монголһоо гараад, Алтай уула багаар тогтоод байтараа, Байгал шадарай дайда ерэхэдэ, эндэнь бэдэ гэжэ арад байһан, тэндэһээ Барга баатар һамга абажа үнэржэһэн юм гэһэн түүхэ буряадай угай бэшэгүүд соо хэлэгдэдэг. Тэрэ бэдэ гээшэнь түнгүүс гарбалтан байжа болоо ха гэжэ һанамаар.

МОНГОЛ УГСААТАНАЙ АНХАН НЮТАГЫНЬ ХААНА БЭЛЭЙ!

Һүүлэй үедэ гараһан монголшо эрдэмтэдэй шэнжэлгэнүүдһээ харахада, монгол угсаатанай анхан нютагынь Байгал далайһаа эхилээд, зүүн урагшаа Хинган уула шадархи тала хүрэтэр һунаһан дайдада байгаа юм гэжэ хэлэдэг болонхой Тусхайлбал, Венгриин элитэ мэдээжэ монголшо эрдэмтэн Лайош Лигети профессор Г. Д. Санжеевэй «Монгол хэлэнүүдые зэргэлүүлжэ шэнжэлһэн грамматика» гэдэг номдо хэһэн рецензи соогоо ингэжэ бэшэнэ: «бэшэмэл эшэ үндэһэнүүдые шэнжэлхэдээ, иимэ тобшолол лаб хэхээр гэбэл: Байгалһаа урагшаа, мүн Хинганһаа баруун тээшээ, гадна зүүн тээшээ Ляодун хүрэтэ ..и дайдада манай ээрын нэгэдэхи зуун жэлнүүдтэ монгол хэлээр ярилдадаг хэдэн олон угсаатад амидаржа байһан юм». Г. Д. Санжеев «Монгол хэлэнүүдые түүхын талаар зэргэсүүлэн шэнжэлэлгын асуудалнууд» гэжэ 1981 ондо толилуулһан статья соогоо бэшэхэдээ, монголнуудтай үни галабһаа холбоотой, харин, магад, нэгэ уг гарбалтай тюркнүүд бүри У зуунай үедэ Дунайн эхинһээ Амар мүрэн хүрэтэрхи дайдаар таража һуудаг болоһон байгаа гэнэ. Тэрэ үедэ мүнөөнэй Монголой бүхы шахуу газарые тюрк угсаатад эзэлэнхэй байгаа. Харин монгол угсаатад Сэлэнгын адагһаа эхилээд, Шара мүрэнэй (Янцзын) ехэ тохой хүрэтэр һунаһан дайдые эзэлжэ байһан юм гэнэ.

Манай ээрын II зуунһаа эхилээд XII зуун жэл хүрэтэр Түб Азида һэлгэлдэн, хунну, сяньби, д,нху, муюн, шивэй, курыкан, кидань гэхэ мэтэ угсаатад байһан, эдэнэй олонхинь монгол хэлэтэ угсаатад байгаа гэжэ эрдэмтэд тоолодог. Тэдээнһээ гадна уйгар, киргиз болон ...гэ зарим бусад тюрк угсаатан байһан юм. Хори буряадууд сяньби гэдэгүүдһээ У зуунда илгаран таһаржа эхилһэн юм гэһэн тухайламжа буряадай мэдээжэ эрдэмтэн Ц. Б. Цыдендамбаев хэһэн байна. Тюрк хаануудые хүдөө табиһан газарта байдаг шулуун дээрэ байырку гэдэг монгол угсаатад дурдагдадаг. Эдэ хадаа мүнөөнэй Баргажанай болон Прибайкалиин районуудай газар дээрэ һууһан юм гэдэг. Эдэ хадаа XI—XII зуунай үедэ эндэ байһан баргадууд болоно гэжэ тоологдодог. «Хори буряадуудай уг гарбал тухай» гэһэн номдоо Г. Н. Румянцев ингэжэ бэшэнэ: Баргажан-Түхэм орондо буряадай элинсэгүүд болохо угсаатад иимэр һууриждаһан байгаа гэбэл: эгээл баруун захадань киргизүүдтэй зэргэлээд ойрадууд һуугаа. Нэгэ бага зүүлжээ, мүнөөнэй Нижнеудинск хото шадар ба бүри зүүн тээшээ хори түмэдүүд байгаа. Ангар мүрэнэй эхин болон Дэ..э Лenэдэ булгашан, хэрмэшэн гэжэ угсаатад, тиихэдэ Байгалай нүгөө, урда таладань, магад, зарим тэды тус нуурай баруун эрьеэршье баргадууд һууһан байгаа.

Тиимэ болохолоороо, хори, барга болон бусад буряадууд монгол угсаатанай эгээл эртэ урдын нютагуудые мүнөө хүрэтэр эзэлһээр гээшэ.

Буряадай уг изагуурай түүжа бэшэһэн хүнүүд элинсэг хулинсагайнгаа анхан сагһаа хаана ямар газар эзэлжэ байһыень мартахагүй, эдэ газар эзэмдэхэ эрхэ тухай элдэб данса бэшэгүүдые наринаар хадагалжа ябаха хэрэгтэй гэжэ захиһан байдаг. Жэшээнь, Вандан Юмсунов «Хориин II эсэгын уг изагуурай түүхэ» гэжэ ном соогоо буряадай газарые ерүүл зоной эзэмдэһэн олон ушар тоолоод, ингэжэ бэшэнэ: «Тиимэһээ энээндэ хабаатай хэрэгүүдые ба бусадшье үни болон һаядаашье хүлеэгдэһэн бүгэдэ сааза зарлигуудые оложо абаад, арад амитанай амидаржа һуухань газарай ашаг шэмэһээ болодог хадань анханһаа хойшо үршөөгдэһэн грамота саазануудай хүсөөр газар нютагуудаа сүлөөтэй эдлэхэ эрхээ алдахагүй ёһотойбди гэжэ шухалашалан хэлэгдэжэл байха зэргэтэй».

Л. ШАГДАРОВ,
БИО''-ой хүдэлмэрилэгшэ.

Түрэл хэлэмнай—түшэг хэшэгнай

Сэбэрээр дуугаржа һураяǃ

Түрэлхи буряад хэлэеэ һэргээхэ тухай манай зоной һанаагаа зобожо эхилһэн ушар тон зүйтэй байна. Энээн тухай олохон зон һанамжануудаа бэшэнэ. Тиимэһээл би «һэргээхэ» гэжэ хэлэнэб. Ингээд лэ байгаа һаа, үшөө 40—50 жэл соо гү, али нааханууршье буряадаар уншаха, бэшэхэһээ байха, дуугардагшье хүнүүдые олохонь бэрхэтэй болохо.

Эндэ бидэ, буряадууд, өөһэдөөл зэмэтэйбди. Нүхэд хоорондоошье, ажал дээрээшье, гэр бараандаашье байхадаа, аян замдаашье ябахадаа, буряадаараа хөөрэлдэхөөэ болёод, яда-шадашье һаа, ородоор хөөрэлдэдэг болошообди. Энээниемнай үхи, хүбүүднай халан абаад лэ дууряана. Гадна һургуулинуудтамнай ород хэлэн дээрэ ном заадаг. Тиихэдээ түрэлхи хэлэеэ шудалалгада тон бага саг үгэдэг, тоодогшьегүй, шоодборилдог, муугаар хандадаг болоһомнай нюуса бэшэл.

Ингэжэ, түйлдаа хүрэхэ ябадалдамнай ямаршье һаад байгаагүй. Харин һөөргөө гэхэ юм гү, али түрэлхи хэлэеэ жэнхэни сэбэр сэхэ янзадань оруулхада хэсүүшэг лэ байхань. Теэд худхажа, холижошье байгаад элилхэл, ебархал хэрэгтэй. Оройтожошье һаань, энээниие ойлгоһомнай болоо. Гол тэһэ алдагдашоогүй гээшэ. Хориһоо дээшэ наһатан мүнөө эгээшье «ородлошоогүй» янзатай агша. Энээнһээ хойто үеын залуушуул арай шамай «тулмаашатай» гээшэ ха. Харин хүүгэдэй саадта харууһанда байгшаднай буряад шарайтай ородууд лэ болошохонь лэ даа.

Ородууд муу гэнэ бэшэб, ород хэлэ үлүү харанагүйб. Тэрэниие мэдэхэ, шудалха, хэрэглэхэ ёһотойбди. Теэд ажаглахада, мүнөөнэй залуушуул, үнгэржэ ерэхэдээ, гушаад-дүшөөдтэйшье зон ород хэлые түрэлхи хэлэнһээ һураггүй һайнаар мэдэдэг, ульгамаар дуугардаг. Харин түрэл хэлэндээ түлгүү ядуу. Аяшгүй даа ихэдээ. Иимэ зониие эрдэмэй хэды ехэ нэрэ зэргэтэйшье һаань, ёһоор болбосоронги гэхээр бэшэ. Гол түлэб өөһэдөө зэмэтэй бэшэ юм ааб даа. Юрэнхыдөөл һүүлэй гушаад гаран жэл соо буряад хэлэеэ мэдэхэнь тиимэ хэрэгтэй бэшэ болошоо ха юм. Дээдэ һургуулиһаа байтагай дундашье һургуулинуудта һуралсалынь гансал ород хэлэн дээрэ ябуулагдадаг. Хамаг бүхы хуулинууд, гурим, дүримүүд гэхэ мэтэ ородоор лэ бэшэгдэнэ. Иимэ эрхэ байдалда түрэл хэлэеэ мартахань гайхалгүй болоно. Хэрэг захиргаанай саарһануудые зарим хубяарньшье һаа, буряадшалхада яаха юм?

Хуушанайнгаа түүхэ, домогуудые уудалан шудалхын тула хуушан монгол бэшэгтэ залуушуулые һургалсаха болохо тухай хөөрэлдөөн гараа һэн. Энэшье тон һайшаагдаал лэ, саашадаа дэмжэхэ дэмжүүртэй юм гү, үгы гү, юуншье дуулданагүй.

Буряадаар лекцинүүдые уншадаг хүнүүдэй зундаа Улаан-Үдэдэ сугларжа, «Знание» бүлгэмэй республиканска эмхиин правлениин болон «Буряад үнэн» газетын редакциин эмхидхэһэн «түхэреэн» столдо һууһан тухай «Үндэһэн хэлэеэ үргэнөөр хэрэглэдэг болохо» гэһэн гаршагтайгаар газетэдэ толилогдоһон хуудаһанһаа мэдээбди. Энэ материал сооһоо харахада, дандаал эрдэмтэдэй «түхэреэн» стол болоһон янзатай. Тэдэнэй дунда гансал Захааминһаа М. Гончиков, эгээлэй хүн, байлсаба хаш. Энэ хэрэгтэ эрдэмтэдэй дүүргэдэг үүргэ тон ехэ гэжэ мэдэнэбди. Гэбэшье буряадаар лекцинүүдые уншахаар хүнүүд нютаг бүхэндэ олдохо. Тэдэниие гансал эмхидхэхэ хэрэгтэй. Энээнһээ уламжалан, юу хэлэхээ һананабши гэхэдэ, суглаа, хуралдаанууд дээрэ зүгээмнай захагүй ехэ аад, гараха үрэнь бага.

Табяад онууд соогуур республикымнай түбһөө зузаашаг хэтэбшэтэй (портфельтэй) буряад лектор Захаамин эльгээгдэжэ, лекци уншахаяа колхозуудта гараба. Партиин райкомой пропаганда болон агитациин таһагай инструктор Леонид Сергеевич Воробьев гэжэ ород хүн тэрэниие замшалхаар гаралсаба. Ёнгорбойн Кировэй нэрэмжэтэ колхоздо хүрөөд, зониие клубта суглуулаад, лекциеэ эхилбэ. Клуб соо холисогүй буряадууд сугларанхай. Лектор лекциеэ ородоор эхилээд лэ, нэгэ час хахад соо тогтон торонгүй уншажархиба.

— Лекци дүүрээ, лектортэ асуудал бии гү?— гэжэ колхозой парторг сугларагшадта хандаба.

— Үгэй, энэ нүхэрнай юун тухай элидхэл хэбэ гээшэб? Ородоор мэдэхэгүй аад, ойлгоогүйб даа,— гэжэ нэгэ колхозник хэлэжэрхибэ. Сугларагшадай олонхинь лэ ингэжэ мэдүүлээ һэн.

Харин тэндэ һууһан үнөөхил инструктор Леонид Воробьев зоидо хандажа:

— Дуугаа хүряая. Битнай шадаха зэргээрээ буряадаар хэлэжэ үгэһүүлби даа,— гээд, сэбэр буряад хэлэн дээрэ оршуулга хэһэн юм. Үшөө хоёр колхоздо иимэрхүү ушар болоод, лекторнай бусаа һэн ха. Би эндэ үнэн болоһон ушар дурдабаб. Юуб гэхэдэ, тэрэ табяад онуудаар буряадуудайнгаа урда буряад лектор ород хэлэн дээрэ лекци уншадаг байгаа бшуу. Ингэжэл хэлэеэ алдажархин алдаба ха юмбибди.

Мүнөө зарим буряад үхибүүднай юумэнэй шанар, шэнжэ, хэмжүүр, түхэл, үнгэ, зүһэ гэхэ мэтые буруугаар ойлгодог, нэрлэдэг болошоо. Жэшээнь, «һайн», «муу» гэхын оронда «хамаагүй» гэхэ. «Бүдүүн», «үндэр» гэхын оронда «томо» (модон), нимгэн, нарихaниие — «заахан» гү, али «шэмхэ» гэхэ. Мүндэгэр гээшые «түхэреэн», түхэрээниие «мүндэгэр» гэжэ байхал даа. «Хээр морин» гэнгүй — улаан, «зээрдэ» гэнгүй «шара» гэхэ мэтэ. Энэ хадаа залуу үетэмнай ажабайдалтай харилсаа холбоо багатай гэжэ элирүүлнэ.

Мүнөө залуушуулаа юрэнхы хөөрэлдөөнэй үгэнүүдтэшье һургажа эхилээ һаа, һайн һэн ха гэжэ һанагдана. Сэбэр литературна хэлэеэ һургуулинуудта һайнаар зааха ёһотой. Тиихэдэ багшанар өөһэдөө хэлэнэй баялиг гээшые мэдэдэг, ехэ оролдосотой, энэ хэрэгтээ шуналтай хүнүүд байгаал һаа һайн.

Мүнөө «Правда Бурятии» газетын номернуудта хэблэгдэжэ эхилһэн «факультативай» үгэдэг хэшээлнүүд эхин алхамуудай нэгэн гэхэ байнаб. Эрдэмтэн Ц. Б. Будаев ехэ хэрэгтэй юумэ үүсхэбэ. Бусад эрдэмтэднай ямар нэмэлтэ оруулхаяа байнаб? Хэлэ, бэшэгэй эрдэмтэд олон лэ ха юм. Мүнөө шэди, шадалаа, эрдэм багажаяа гаргахал ёһотой саг оронхой.

Буряад хэлэеэ шудалха хэрэгтэ республикымнай радио, телевидени, «Буряад үнэн», «Буряадай залуушуул» болон районуудай (буряадаар гаргагдадаг) газетэнүүд ехэ туһа хүргэжэ шадаха. Теэд заримдаа радио, телевидениин дамжуулганууд буряад хэлэн дээрэ тон багаар үгтэхэ мүртөө хэлэндээ һаланаар, буряадшалагдаха үгэнүүдые ородоорнь хэлэжэрхидэг ушарнууд бии. Районуудта буряадаар гаргагдадаг газетэнүүд бүришье һаланаар, ойлгосогүйгөөр оршуулагдаһан байдаг. Зарим мэдүүлэлнүүд юун тухай юм, ойлгохогүйш. Минии һанахада, районуудай буряад газетэнүүд буряад хэлэеэ шудалха хэрэгтэ юунһээшье үлүү үүргэ дүүргэжэ шадаха байна. Юуб гэбэл, нютагайнгаа һонинуудые олоорнь, ойлгосотойгоор хэблэдэг байхадань, уншагшад заатагүй олдохо. Нютагайнгаа (районойнгоо) һонинуудые мэдэхэ хүсэлэнтэй байха бшуу. Тэндэ очеркнуудые, рассказуудые, зурагланнуудые (богонихоноор бэшэгдэһэн) хэблэжэ эхилхэ хэрэгтэй. Нютагай зоной ямарханшье статьянуудые, залуушуулай шүлэгүүдые айлтагүйгөөр гаргахаар. Эдэмнай саашадаа бэшэгшэд болохо ха юм. Нютагай зоной зохёохы эрмэлзэлые алдаха ёһогүй. Тингэжэ газетэдэ захил хэгшэдэй тоо олошорхо зэргэтэй.

Зэдын районой зон сартуулаар, сонгоолоор хөөрэлдэдэг гээшэ. Гэбэшье «Буряад үнэндэ» хэблэгдэдэг «Будамшуу», «Халаахай», «Уншагты, һонирхохол байхат» гэһэн гаршагуудтай һонин, энеэдэтэй, шог ёгтотой материалнуудые уншаһан лэ байдаг. Урдандаашье «Гургалдайн гурбан сэсэн», «Алсагар Мархай», «Мархайн аша Тархай», «Сатирын булан» гэхэ мэтын материалтай газетэнүүдые бэе бэеһээ бэдэрэлсэжэ байгаад уншадаг һэн. Мүнөө тиимэ юумэн хоморшог лэ болошоо гээшэ ха.

Түрэлхи хэлэеэ шудалжа эхилһэн хүүгэдые анханһаа хэлэндээ наринаар хандаха, сэбэрээр хэлэжэ һураха тухай һануулжал байха шухала. Зарим үгэнүүдые ородшье, буряадшье бэшээр хэлэхэ ушарнууд олон байдаг. Жэшээнь, «хилээмэндээ сбегай», «столдоо садиська, обедлохоёо» гэхэ мэтэ. Эдээниие сэбэр буряадаараа хэлэжэ болохо.

Һургуулинуудтамнай һуралсалай шэнэ жэл эхилхэ дүтэлөө. Манай багшанар ямар бэлэдхэлтэй, багажатайгаар тэрэниие угтахань гээшэб? Илангаяа буряад хэлэнэй багшанар. Бэшэшье багшанар хүүгэдтэеэ буряадаараа хөөрэлдэдэг болоһой. Хэлэеэл бү алдая.

Д. АЮШЕЕВ,
журналист.

Буряад арадайнгаа уянгата һайхан дууе холуур саагуур суурьятан зэдэлүүлһэн энээхэн басаганай хоолой хэды хонгёо гоёб даа!

Галина **РАДНАЕВА**

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

Хасаг үбгөөмни бурхандаа
мордоходоо,
Хормог дүүрэн үдэтэй
годлиёо
Добынгоо оройдо
мартаһан гү?
Дайгаа ингэжэ
дараһан гү?
Үе сагуудые ахин ошохоор
Үдэтэ олон годлиинь
тоогоор
Зэлэ татан
шубууд ошобол.
Шэнхинээ дууниинь
дободоо үлэбэл.
Саһанһаа сайжа,
һууһан шэгтээ,
Сан буурал болошоһон
Шубууе хайрлалайб
Сагһаа сайжа,
үтэлһэнөө мэдэрхэдээ.
Саһаа һэжэржэ унагааһан
Шубуухайда атаархалайб.

• • •

Үүлэн үмдыем
үндэртэ үлгэһэн
Үнөөхил эмгээмни ха —
Унташаһан тала.
Нойтон үмдыем
хатааха гэһэн
Найдалайм түүдэг ха —
Нойргүй һара.
Үмдөө угаалгаһан
үхибүүн наһам
Унтажа яданал ха —
Нюһаа татана.

• • •

Ута хүлөөрөө хайраад,
Ухааем,
Сагаахан даляараа дайраад,
Сэдьхэлыем,
Тохорюун мэтэ
ганганаад,
Үтэр
Тэнгэриин сэнхиртэ
хайлашоол
Үдэр...

• • •

Хоёр хүүгэдэйм найжа —
Хоёр хүхэнэйм тобшо
Ами наһантайнь
холбоотойл ха —
Аргагүйл зүүдэндээ
эбилшэнэ.
Хэтынь хоёр мундарга —
Хуби заяанайнь мэнгэ
Жэргэмэл сэдьхэлтэйнь
холбоотойл ха —
Шэмшэрээд һанааем
зобооно.

• • •

Үмдэнэйм
Үреэһэн түриие
эдиһэн тугалтай
Шугы дүүрэн
тэмсэһэмни энэл:
Үмдэгүйнь
Үбдэг соорхойгоо
наадалба гэлтэй —
Шараа нюсэгэн
наран эгшэшоол.

• • •

Эмгэрһэн хойноо
Эдир наһаа
Магтаад һалахагүй —
Мартааб гэхэгүй:
Үдэшын наран —
Үтэли наһан
Үхибүүн мэтэл.
Үльгэр шэнгил.

• • •

Хүйтэреэд гэнтэ ээндээ
Хулжан ошодог минсгэй
Ерo зүгнэһэн эмын
шэнжэ гү?
Гэнэн байһанайнь
тэмдэг гү?
Үһөө һаглайһан шуурганда
Улин хусаһан нохой
Еһорхуу эрын шэнжэ гү?
Гүлгэн байһанайнь тэмдэг гү?
Эрэ тахяадал үдэшэндөө
Эмэ тахяагай хуугай
Эрээ голоһон эмын
шэнжэ гү?
Хубилһан сагай тэмдэг гү?

• • •

Буга һарын
саһанай бургаае
Бугын урамдаан гэхэдэм:
Дуумни яагаа омог бэ?
Дурамни ямар ехэб?
Уян хуһанай
Унаһан эбэрынь гэхэдэм:
нюсэгэн мүшэрые
Нарамни яагаа эртэйб?
Наһамни ямар утаб?

• • •

Үбһэ
эдихэ хаһадаа
Үбһэ һарада хэрагшамнай
Үүсэлүүлбэ аал, ай татай!
Жалгын
саада бэедэ
Шоно улина үкшарагтай...
Шуһанай үнэр абабалтай...
Хурмасын
үндэр сахада
Хэдэрүүлһэн арһаниинь —
һүни гү?
Хаягдаһан эбэрынь —
һара гү?

• • •

Буржагар үүлэн
үһэеэ һамнажа,
Шарайгаа тэнгэри сэлмэбэ.
Баатар бэеэ
үдэр бэһэлжэ,
Шуугаад хамсыгаа бодобо.
Шүүдэрээ аяганһан
сэсэгүүд гүрбэжэ,
Шаажан аягадал шэнхинэнэ.
Хүндын энэ
хундага мүргэлдүүлжэ,
Һэбшээн ингэжэ найрлана.

• • •

Уулын оройһоо эхитэй
Тэнгэри-далайн дошхорходо,
Үерлэн ерэһэн
урынь аймшагтай:
Добтолжо ороһон
дайсан гэлтэй.
Талатай хүйһөөрөө холбоотой
Тулгагүй добын хаяада
Тэнгэриие дааһан
ургы хайратай:
Таладаа үргүүлээгүй
баатар гэлтэй.

Матвей ЧОЙБОНОВ

Шэнэ шүлэгүүдһээ

ЗАЛУУ НАҺАН

Мүнхын эулаһаа
Шарай сардан ебааш,
Мүнгэн уулануудһаа
Магаран, һэбин гарааш,
Дуранай тунгалаг булагһаа
Бурьялан сасараад,
Дуунай һайхан аялгаһаа
Мүндэлэн байгааш.

ТҮНХЭНЭЭ БУСАХАЛБИ

Түнхэнөө, Түнхэнээл
Түргэн бусаһайб даа,
Түрэлөө, нүхэдөө,
Танил гансаяа золгоһойб,
Хэрэнээ, Моондоо
һанан, һанан ябаналби,
Шанаан, Галбай, Тоороёо
Шадал сооховоо магтаналби.
Түнхэнөө, Түнхэнээл
Түерэн хүрэһэйб даа,
Таабайдаа, тээбиидээ
Торгон хадаг бариһайб,
Зүүн-Мүрэнөө, Хужартаяа
Зүүдэндээ мананалби,
Хонгор Уулаһаа, Аршааһаа
Хүртэжэ һэринэлби,
Сайбар Саяан хаамни,
Сахюусандаа харалса,
Сарюун омог хүбүүкшни,
Сагай үлзыдэ тэхэрихэб.
Бүүхэн намдаа гомдоорой!
Буурал Түнхэн таабаймни,
Бүүдал намдаа бэлдээрэй,
Агаар зөөлэн һэрюухэн,
Амилхада аятайхан,
Алтан дэлхэйн арюуханда
Ажаһуухада золтойхон
Бурхантайхан хангаймни.

* * *

Дүрбэн үхибүүдни —
Дүрбэн зүгэй бурхад,
Арбан ашанарни —
Алтан дэлхэйн баялиг.

ОРЁО ЮРТЭМСЫН ЭРЬЮУЛГЭ СОО

Огторгойн олон бурхадһаа
абарал эреэб.
Орон дэлхэйн сахюусанда
бээз зэһэжэ шүтэлэйб,
Мянган жэлнүүдни —
мохошогүй бодолнуудни ха,
Түмэн үдэрнүүдни —
түүрэшэгүй шүлэгүүдни ха,
Орёо юртэмсын эрьюулгэ
соо
олбордонгүй ябаһайб даа.

* * *

Буряад орондо түрэхэ
гээшэ
баяр, жаргал, заяан,
Бурханһаа адис хүртэхэ —
буян, мүнхэ буян!
Өөдөө гараха,
уруугаа орохо
Гэлсэдэг ушар байдаг.
Өөдэнь татахадаш,
Уруудажал ябаха
өөдэгүйшүүл байдаг.

* * *

Гүрбэл шугын шууянда
Гунан һарын толондо,
Шэлэмэл нэгэ басагантай
Шэбэнэлдэхэдэ бололтой!

* * *

Унаган газараа орхижо,
Уулын саагуур ошоходоо,
Буурал хүгшэдөө мартажа,
Буруу хаража ябаагүйб.

САГ

Хүсэгдэнгүй ошожол байна,
Хүлгөө бодол асаржал
байна.

* * *

Үншэрхые үзөөгүй хүнэй
Ухаан үшөөл үншэн,
Үтэлхые үзөөгүй хүнэй
Харгы үшөөл нүхэн.

* * *

Зайгуул хүнэй
һанаан задагай.
Залуу хүнэй
Альган задагай.

* * *

Залуу хаһын ошоходо,
Зүдэрүү үе ерэхэ,
Жаргалдаа хэтэрхэдээ,
Тулиха саг ерэхэ.

* * *

Сэсэгтэ таладаа
сэнгэдэг һайб,
Сэдьхэл уйлаад,
муухан байн.
Сэржэмтэ үүладаа
гараһайб даа,
Сэхыень хэлэнэб:
«гашуухан байн».

* * *

Хурдан хүлэгэй түбэрөөндэ
Хуйлан бушхана тооһон
далай.
Хуудам һалхинай
эшхэрээндэ
Хүлин ошоноб жаргал
тээшээ.

* * *

Абын захяа
албанай тамгадал —
Ами наһандам дараатай,
Эжым үреэл бусадаг
шубуудтал —
Эрьен буудаг заншалтай.

Цыден ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

ЯБАГАН ШҮЛЭГҮҮД

Буурал талаараа
эртын наранаар һалираашам
Булжамарай дуугаар
сэдьхэлэй хүгжэм бэдэрэлгэ.
Сэнхир дайдынгаа
амисхаал дүмүүхэн
шагнаашам
Сээжэдэм тунаһан
дуунай аялга шэбшэлгэ.

1.

Хүлэр дайдым хүрьһэн соо
булаатай
Хүйтэн мэлюун түмһэн мэтэ
Хүнэй сэдьхэл, хүнэй бодол
Хүлгөөтэ дэлхэйн нюуса гэхэ.

2.

Хүн гэхэдээ
Хүрьһэтэ газар гэһэндэл.
Хүрьһэтэ газар хүн хоёр
Хүйһөөрөө нэгэ гэхэл.

3.

Газар дээрэхи оло арадые
Газар эхын үринэр гэдэг.
Энэхэ сагта эблэрхэ гэдэг,
Энжэ нэгэтэй болохо гэдэг.

4.

Һаншаг хушаһан сагаан үһэн
Һаруул бодолой бүрилдэһэн
тэмдэг гү?
Али уулын һаншагта хүхэршэһэн
хууламгай мэтэ
Арюухан сэдьхэлэй алтан
утаһатай хосорол гү?

5.

Түүдэгэй гал шамайе
дулаасуулнагүй.
Дуурама халуун жэн заяанагүй.
Сэдьхэлэй һайханаар галдаа
этигэбэл
Сээжынш хүйтые халуухан элшээр
жэгнэхэл.

6.

Огторгойн хаяа ялараашье бол
гэнтэ
Дуранайшни һагабшые
таһалжашье магад.

7.

Дүн сагаан сэдьхэлшни
Дуун соошни ялас гэбэл.
Дуундаш этигээб одоол
Дүлэтэ үнэниие олоол.

8.

Хүнэй наһан аадар мэтэ
Хүүеэд хаяад үнгэршэнэл.
Хэһэн хэрэгынь, һайхан
сэдьхэлынь
Хүнэй дунда дурасхаал болоһой.

9.

Эрдэм түгэс буурал багшын
һургаалые,
Эхэ эсэгын наһанай алтан
юрөөлые
Анхаран сэгнэжэ, дурсан ябаха
гээшэ
Эрхим хүнэй дорюун сэдьхэлэй
хэшэг.

10.

Үнэн үгэһөө
Үнэтэ баялиг дэлхэйдэ үгы гэдэг.
Үе сагай аминда юумэн бүхэн
үмхирдэг.
Үнэн үгэ үнөөхил зандаа
мүнхэрдэг.

11.

Буурал Яруүным сэнхир дайда
Булжамарай аялгаар жэргэнэ.
Сэдьхэлэйм нарихан хүбшэргэй
Сэсэгтэ таладаа дуулана.

12.

Сэгээн сэнхир тэнгэримни,
Сэсэгтэ дуулим таламни,
Сэлмэг ногоон нуурнуудни —
Сэдьхэлдэм үрэжэһэн дуумни.

13.

Дуулим таладаа булжамар
Дуугаа татаа, һайхан дуу.
Дүүрэн байһан дайда дээгүүр
Дуулаһайб энэ мүнхэ дуу.

Ш.-С. БАДЛУЕВ

Шог ёгто рассказууд

ГОДЛИИН ШЭНХИНЭЭН

Һур харбалгаар районой чемпион Данжаев республикын мэргэшүүлэй мүрысөөндэ аһан һүүлшын һуурида гараад, Хужарта тосхоноо уруу дүрүү юумэн бусаба. «Урожай» бүлгэмэй түрүүлэгшэ Тагар Цыдыпович чемпионойнгоо муугаар харбадаг болоһон ушар шалтагааниинь уудалха һанаатай өөрөө зураахай дээрэ ерэбэ.

Данжаев түрүүшын годли табиба. Тэрэнь тэбхэр сагаалсын заха халта хюһаад, шиигтэй газарта шэмээгүйхэнөөр зоогдошоо.

— Хараба гүт? — гэжэ мэргэн өөрөө тайлбарилба.— Борис Жамсуевичай заабаряар нариинаар харбаба гээшэб!

Районой чемпион хоёрдохи годлиёо ябуулаа. Тэрэнь гунигтай хажараар эшхэрээд, сагаалсын хара түхэреэндэ буушаба.

— Энэ годли Игорь Петровичой зүбшэл, һургаалаар харбагдаа!

Удаадань Данжаев номонойнгоо шадалай хүрэхысэ татаад, гурбадахи годлёо табижархиба. Годлинь уйдхартайгаар уйлан ошожо, хүхэ түхэреэндэ буугаа.

— Мүнөө өөрынхеэрээ харбаба гээшэб!

Тагар Цыдыпович чемпиондо туласа ерээд:

— Наадажа байна гүш? Районой нэрэ түрын түлөө оролдохоео ойлгодог амитан гүш, али үгы гү? — гэжэ сухалдажа оробо.

— Наадажашье байнагүйб. Тренернүүдые ходо һэлгүүлхэдэтнай болохол юумэн боложол байна. Мүрысөөн бүхэндэ — ондоо тренер! Олон тренерэй олон ондоо заабариһаа оромоо олохоёо болишооб. Хэрбээ Тагар Цыдыпович, намайе һур харбалгада һургаһан түрүүшын тренерэйм танда хэшэгдээд ондоо область руу ябашоогүй һаань, мүнөө минии харбаһан годлинууд бултадаа сагаалсын тэг дундахи шара түхэреэндэ — арба тоонуудта бултадаа буужа байха һэн лэ!

Данжаев хүндөөр һанаа алдаад, барьяад зогсоһон годлинуудаа газарта алдажархина. Хэдышье гартаа годлигүй байгаа һаань, түрүүшын тренерэй еша туһаар районой чемпион болоһониинь һанагдажа, тиихэдэ харбаһан годлинуудайнь эршэтэй эшхэрээн шэхэндэнь шэнхинэлдэн соностоо һэн.

ЭХЭЭ АМАРУУЛХА ҮЕНЬ

— Хүбү-ан, бишни хүгшэрөөб. Уһа түлеэгээ диилэхэ шадални дууһажа байна. Хэзээ гэртээ абаашажа, амаруулха хүмши даа? Сэхыень хэлэхэдэ, амаржа үзөөд, алтан дэлхэйнгээ ара таладань гараха дуратайб,— гэжэ колхоздоо гансаараа үлэһэн эхэнь городто инженерээр ажалладаг хүбүүндээ хэлэдэг байгаа.

— Эжы, һанаагаа бү зобогты. Түрэһэн гансахан эхээ орхихо һэн гүб? Абаашахал үдэртоо абаашахаб. Хүлеэжэл байгты,— гээд хүбүүниинь эхынгээ торохо, түгэшэхэ тооной тэжээһэн хашарагай хахад мяха жэл бүри абаад лэ арилдаг һэн.

Үнгэрэгшэ үүсэ хэдэг үедэ хүбүүниинь урдынхиһааш яаралтай ерээд:

— Одоол, эжы, танаа абаашахамни. Уржадэр Ханда нарайлаа, хүбүүтэй болообди. Ашаяа һахижа, амарха сагтнай ерээ,— гээд нюдэ нюургүй яаруулжа, бүхэли хашарагай мяхан бүхэтэр эхэ хоёроо шэрээд, һүниндөө городоо бусаа һэн.

«...БОЛОН БУСАД»

Согтоев нилээд залхуу хүн. Залуудаашье гэртэхи газаахи хүдэлмэридөө хашан, һамгандаа бирагайгаар туһалдаггүй байгаа. Һүүлэй жэлнүүдтэ горитойхонууд болоһон үхибүүдтээ найдаад, уһа түлеэнэй хойноһоо хүлөөшье татахаяа болинхой.

— Ши яагаабши? Дан эртэ үбгэдэй тоодо орохо гээ гүш? Миин дүшэн хоёртой аад... Хүдэлмэриһөө ерэн сасуу бэлэн эдеэ эдеэд лэ, телевизор шагаагаад лэ һууһаа ондоо юу гэртээ хэнэбши? — гэжэ Жалмань зэмэлбэ.

— Колхозой хүдэлмэридэ ямараар оролдоно гэжэ һананаш? Хажуудам ябадаг бэшэ аад, харанагүйш, мэдэнэгүйш.

— Тиимэ һүрхэйгөөр хүдэлмэри хэнэб гэжэ намһаа ондоо хүндэ хэлээ һааш, үнэншэжэ магад.

— «Ошон» колхозой таряашад — поли дээрэ наг шэбхэ, элдэб үтэг шэрэдэг, тараадаг звеногойхид Майдариев, Петров, Габитулин, Цыбиков болон бусад эршэмтэйгээр ажаллана гэжэ радиогоор хэлэхыень дуулаагүй һууна гүш?

— Үглөөгүүр хэлээ һэн. Теэд шинии нэрэ дурдаагүй ха юм.

— Ойлгоогүй гээшэ гүш? Манай звенодо табан хүн. Хургааараашье тоолыш. Майдариев, Петров, Габитулин, Цыбиков — дүрбэ. Тэдэнэй нэрэ дурдаад, һүүлээрнь «болон бусад» гэхэдээ, хэнийе хэлээ гэхэбши? Намайе хэлээ ха юм. Намһаа ондоо хүн звенодо үгы лэ!

— Ойлгосотой дээ! — гээд Жалмань утаар татаба. — Залхууеш колхозой нөөдһөө мэдээд, нэрыеш дурдаха аргагүй байхадаа, «болон бусад» гээд лэ корреспондент бэшээ ха юм даа!

БУХАЛШАН ХҮБҮҮД

УЯНГА

Анхан багаһаа үбһэндэ гараха гээшэ жэгтэйл һонин ушар даа.

Бүхэли үбэлдөө зузаалһан дулаалһан хубсаһатай ябаад, хабарай наранай игааха бүри халимдар хубсаһандаа орожо, тиигэһээр халууда халуудаһаар, түхэреэн үдэртөө талынгаа горхонһоо таһархаяа болишонхой шунгажал, умбажал байхаш. Теэд эдэ бүгэдэшниш һүүлэй һүүлдэ хашартай, һонигүй болошохо. Уһанһаа гараад мүнөөхил халуун наран доро гэртээ харихадаа урда мэтэ халуудашанхай, үшөө үлгүйхэн үлэсхэлэн болошонхой, һааритайхан хүлөө һэмээхэн үргэһөөр һэрюухэн зуһалан руугаа орохош, нэн түрүүн хүйтэн айраг гудамхижа гол орохоёо. Теэд үдэрэй аяма халуунай бууратар дүүрэжа хэбтэһэн хүгшэн эжы мэнэл һэрээд, гэмэржэ орохол даа:

— Хара үглөөнһөө хүхэ зуда болотороо уһанда орохотнай юуб? Юун гээшэб даа, юрэдөө, энэ арһа, яһан боложо шурдатараа, шүүртэрээ уһа зайжа ябаха гэжэ... Үбһэндэ хатаһан бухалнууд олошороо гэлсэнэ. Үглөөнһөө бригадир ерэжэ, бухал шэрүүлхэеэ таанарые абаашаха юм ха. Зүб лэ гээшэ! Зоргондоо сэлеэн соогуур, уһан дээгүүр зайжа ябаха гэжэ яахабта. Энэ сүлөөгүй сагта хүн, амитанайшье нюдэндэ зоргоороо ябаха гээшэ эшхэбтэр бэшэ юм гү, юрэдөө... — гэжэ галхаахал даа.

Тиигэһээр бригадирнууд ерэжэ, бухалшан хүбүүдые хүндэтэй мүрөөр, бүлэг бүлэгөөрнь бригаданuудта залажа абаашагша бэлэй. Хүндэтэй мүрөөр залажа абаашаншьегүй яахаб даа. Уһэ зүһөө үшөө табяагүй, тэдэ баармануудшни мухархан толгойнуудаа үлэ мэдэг маажасагаалдан, ажалай замда анха түрүүшынхеэ гараһанаашье мэдээгүй юумэнүүд бригадирай анхаралаар жороо тэргэ дээрэнь һууһандаа урдынхиһаа үлүүсэ шулаганалдаһаар, шууялдаһаар холын хүбшэтэ нуганууд тээшэ ямбатайхан шэрүүлжэ ошогшо бэлэй...

Анхан багаһаа үбһэндэ гараха гээшэ жэгтэйл һонин ушар даа.

Халуу шатаа үдыдэ харгынгаа ехэнхи зайе дабаха зорилготойгоор үглөөнэй һэрюундэ гараһан бригадир посхоодой ногоондо һаяшагай умбажа садаһан ульгам моринойнгоо хатар соо табилуулна. Талынгаа горхоной эрье зубшаһаар үгсэһэн харгыгаар, тоһодомол тэргын торшогоноон соо табхайлдажа һууһан бухалшан хүбүүдэй тугаарайнь шулаганалдаха, шууялдаха абяан тиигэһээр замхажа, тэдэнэр бодолгодо хатаһан нюдөөр оршон тойроноо, хүлдэ орохоһоо шахуу сээжэ болоһон талынгаа танил шарайе гэтэшоод ябаба. Дэрэгэрнүүд шэхэтэй мухарханууд толгойдоо юу хээ мухарюулнал гээшэ ха. Теэд юун тухай бодолгодо абтана хаб даа тэдэ хүйтэрнүүд? Магад, энэ дэлхэйдэ түрэжэ, энээхэн горхонойнгоо али нэгэ нуглаада бүхэли үдэртөө алтан шаргал элһэн дээрэ ордон гэрнүүдые барижа, уһандань шунгажа дураараа үдэһэн хаһаяа дурсан ябана гү? Тэрээхэн тэхэрилтэгүй, һанаа амархан хаһаяа гэнтэ мүнөө тодоор мэдэржэ, томоотойгоор бодомжолнол гээшэ ха. Харин үе-үе болоод лэ түрэл горхонойнь эрьеэр үнгэрхэдэ, тэрэнь сэнхир номин үнгөөрөө хүхюутэйгээр жэргэнэн, хүбүүдэй мэнэ һаяхан сэнгэжэ үдэһэн тохой тээшэнь элбэг, шэнэ урасхалаа эльгэжэл эльгэжэл байгаа һэн.

Хүбүүдэйнгээ байн байн анираа хатаһанда һэр-мэр гэһэн бригадир:

— Зай, партизануудни, зүүдэ манажа ябана бэшэ аабзат? Ажалда гаража ябаһан зон аад, һажажа ябахаар бэшэ бэд даа,— гээд боожоёо хүдэлгэжэ, һулахан догшодолдоо ороһон мориёо шамдуулба.

— Эртэ унтаад, эртэ бодоод ехэшүүлэй журамаар ябаха сагтнай ерэбэ гээшэ. Халуу шатажа үбһэнэй хататар хажуур барижа һурахат. Үдэрэй жара-жаран бухал шэрэхэ нормотой байхат. Ойн булагуудай горхондо ойможо һэргэхэт, хамаг нойрытнай хуруу хухадгүй сэлмээдэг байха,— гэжэ байгаад бригадир хүхюутэйгээр бабарна.

— Отогой тэрээ руу гүлзөөргэнэ бии гү? — гэжэ бишыхан Бальжар һонирхобо.

— Арын хуһан түглөөр гүлзөөргэнэ, булагуудай шэбэр шугынууд үхэр нюдөөр, улаагана, мойһоор дүүрэн бэд даа. Үшөө тиихэдэ нахидай нарһан гужын осороор алирһа, нэрһэн, улаан таша, хүхэльбэ ехэ хибэсүүд шэнги байхал даа. Бороогой ороходо дураараа түүжэ, бухалша моридоороо гэртээ харидаг, буусынгаа зониие садхаадаг байхат,— гэбэ.

Тиигэһээр тала дайдаараа тэнжэһэн хүбүүд зунай зулгы хаһада түрэл нютагайнгаа үзэсхэлэн һайхан булан тохойгоор таража, ажал хүдэлмэриин арьбан амта танижа, халуун наранда, һэрюухэн аадарта харлаһан, хүдэржэһэн, боргожоһон юумэнүүд зунай һүүл һарада багынгаа буусада бусадаг бэлэй.

Жэгтэйл һонин ушар даа, анхан багадаа үбһэндэ гараха гээшэ!..

Б. НАМДАКОВ.

Энэ һонирхолтой

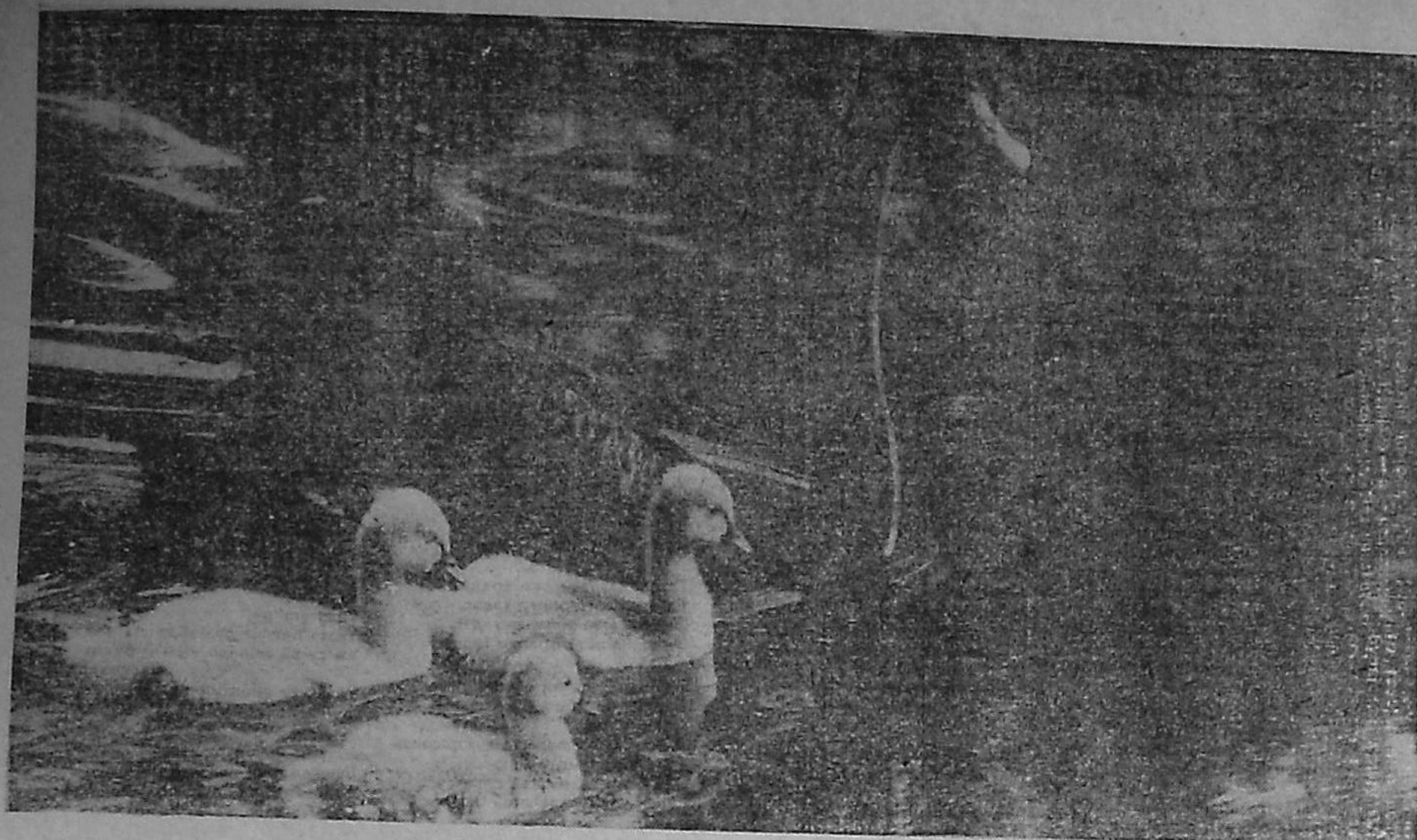

ДАЛЬБАРААНУУДАА ДАХУУЛААД, ТУНГАЛАГ СЭБЭРХЭН УҺАН ДЭЭГҮҮР ТАМАРХАДА ХЭДЫ АЯТАЙ ЗОХИД БЭ!

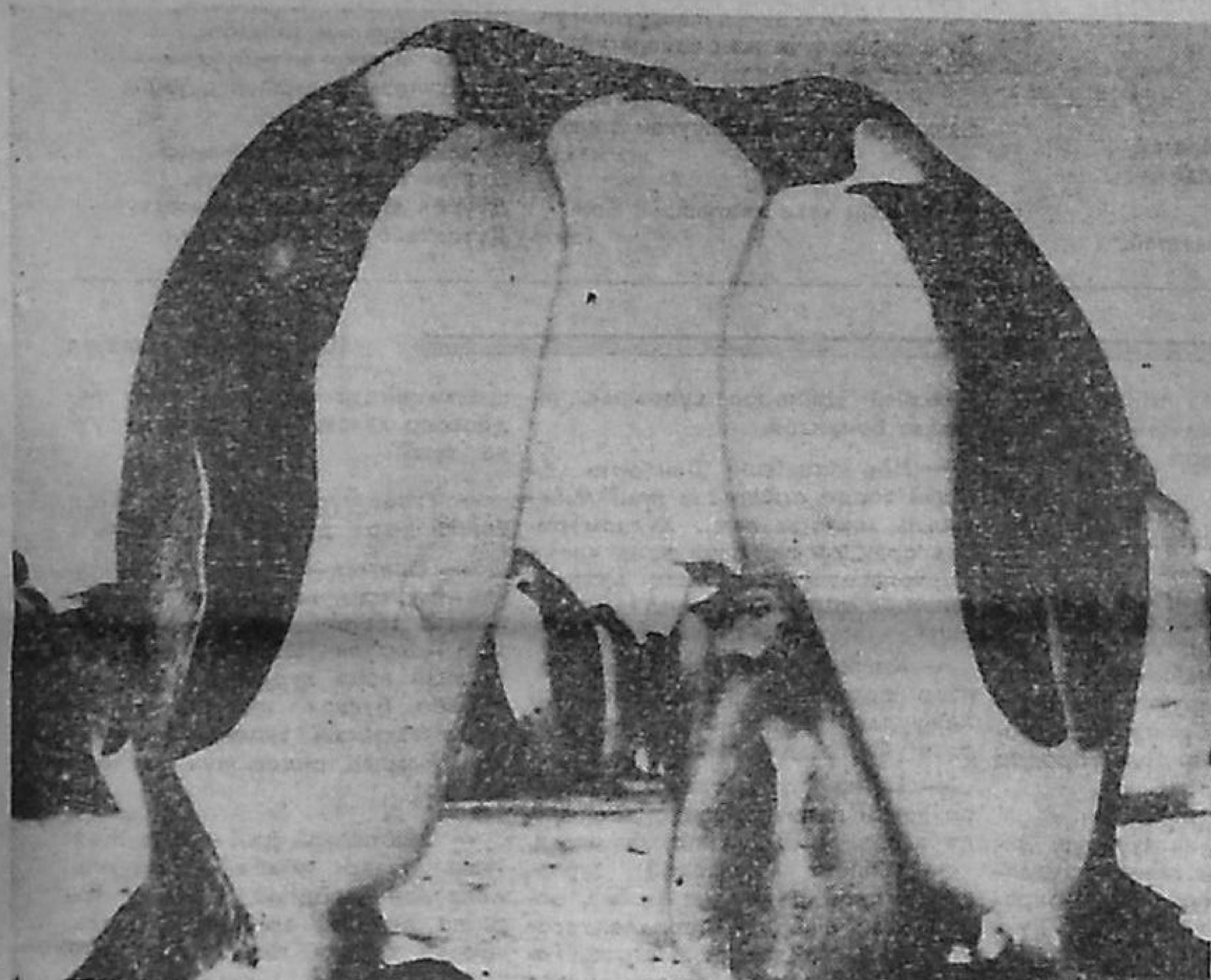

ЖЭШЭЭ АБАМААР ЭБТЭЙ ЭЕТЭЙХЭН БҮЛЭ БАЙНА.

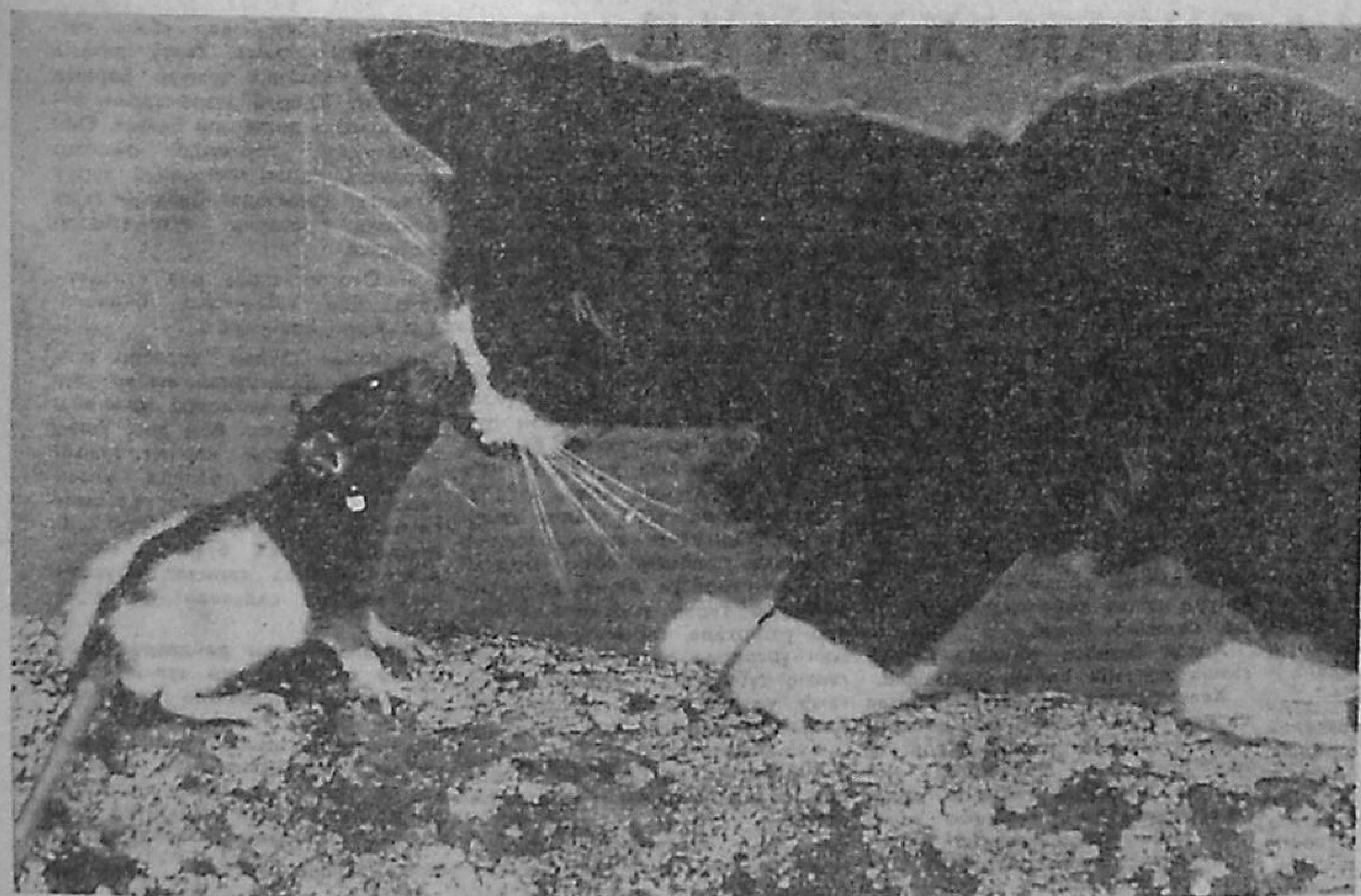

АМАР МЭНДЭ! ТАНИЛСАА ХАДАА ХАНИНАР БОЛОЕ!

ГАЙТАЙ ТОМО АЛГАНА

Никарагуагай загаһашан Вильмер Вильянуэв гэдэг хоёр часһаа эхэ саг соо далайн алганатай носолдобо. Ушарынь гэхэдэ, мантан томо алганые уһанһаа татажа гаргаханьбэлэн бэшэ байшоо бшуу. «Хэрбээ намтай гурбан хүүгэдэйнгээ үгы байгаа һаань, би гансаараа мэгдэхэ байгааб даа»,— гэжэ Вильмер тэмдэглэбэ.

Коринтодо ажаһуугшад имэ томо загаһанай хэзээ нэгэтэ баригдаһые юрэдөөшье һанахагүй. Тэрэ алгана апар 200 фунт (80 килограмм) татса ха юм.

Вильмер хүршэнэртээ хамта бүхэли үдэр соо загаһаяа сэбэрлэжэ, үдэшэндөө булта-даа ама хүрэһэн байна.

ТҮҮХЭТЭ ОРОҺОН ХАБДАРНУУД

Флоридын нэгэ хотодо ажаһуужа байһан олон ухибүүдтэй үбшэлһэн эхые больницада асархадань, зүрхэнэй инфаркт гэжэ һанагдаһэн. Теэд кардиограммань ямаршьегүй һайнаар гаража, үбшэниинь хараа байса буу-ража эхилһэн байгаа. Гайхал түрэһэн докторнууд тэрэнэй бэеые шэнжэлэн хаража, сканированиин гэжэ аргын ашаар гэдэһэ доторыень харан гэһээнь, миссис Кароной гэдэһэн соо томо гэгшын хабдар харагдаба. Тэрэниие абажа хаяхадань, агар 29 килограмм татаһан байна.

Имэ томо хабдар һая нэгшэшье дайралдаагүй юм ха. Техасда ажаһуудаг эхэнэрһээ 1905 ондо 145 килограмм шэгнүүртэй удаан ургадаг хабдар абтаһан түүхэтэй.

БОЛГООМЖОЛОГТЫ, ТОНОГШОД!

Финляндиһаа автомобиль тонохо ба унаад гүйлгэшэхэ ушарнуудтай тэмсэл эхилбэ. Юундэб гэхэдэ, тэдэнэй тоонь үнгэрһэн жэлдэ 30 процентээр олошороо бшуу. Лахти хотын полициинхидһаа гадна автомобиль машинын радиотүхеэрэлгэ худалдаха ба заһабарилха талаар фирмэ болон ехэ кампанида эдэбхитэйгээр оролсобо. Машинада табигдаха радиоприбор болон радио-түхеэрэлгэ дээрэ хүнэй нюдэндэ харагдахагүй бэхээр машинын номер болон эзэнэйнь нэрэ бэшэгдэхэ болобо.

ЗААНУУД ЗОБООНО

Индонезиин Суматра гэжэ олтирог дээрэ ажаһуудаг хүдөөгэй зониие заанууд зобоожо байна. Риау гэжэ провинцида һая 30 гаран заан дайрэлжо, оливково модонойнь плантациие бултыень хюдэгэ.

Эдэ томо амитадай хүнүүдтэшье добтолхо ушар барагданагүй. Олон тарялашад гэмэлтэһэн, наһа бараһан байха юм.

Суматра дээрэхи заанудай улам олон болжо байһаниинь эндэхидэй һанаае зобооно. Эрдэмтэдэй тоолоһоной ёһоор, тэдэнэй тоо табан жэлэй урда тээ 60-гаад байһанаа, мүнөө хэдэн мянгада хүрэнхэй. Эдэ амитадай имэ түргэнөөр үдэхэ ябадалые гуримшуулха талаар дары түргэн хэмжээнүүд абтахаар болоо.

(«Советская торговля» газетэһээ абтаба).

Фемидэ

Бодото туhаламжа хэрэгтэй

Бурядай АССР-эй МВД-гэй наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар инспекциин начальник Анатолий Иванович Клочихинтай журналист Олег Меркулов хөөрэлдэбэ

ЕХЭ хүнүүдэй дунда гэмтэ ябадал гаргаха хэрэгэй ургажа байгаашье hаань, наhаа гүйсөөгүйшүүлэйшье дунда иимэ байдал хараа байса ургана. Наhаа гүйсөөгүй үхибүүд мүнөө дүрбэнэй гурба хуби гэмтэ ябадал бүхэнние гаргана, тэрэ тоодо олонхи ушарта хүнүүдые алана, тононо, хатуу шэрүүн аяг ааша гаргана. Хэрбээ урдандаа хуули эhо эбдэгшэдэй «отрядай» СПТУ-гай hурагшадай, хүдэлдэггүй наhаа гүйсөөгүйшүүлэй тоогой ашаар олошоруулагдадаг байгаа hаань, мүнөө тэдэнэй тоодо hурагшад, залуу хүдэлмэришэд оролсоно. Табанай дүрбэдэхи гэмтэ ябадал бүхэн hогтуугаар бэелүүлэгдэнэ. Наhаа гүйсөөгүй үхибүүд хаанаhаа архи абанаб! Манай общество архидахын орондо эдир эрхэтэдтээ юу дурадхаха аргатайб! Бурядай АССР-эй МВД-гэй наhаа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар инспекциин начальник Анатолий Иванович Клочихин эдэ болон бусад асуудалнуудта харюусана.

— Наhаа гүйсөөгүйшүүл тухай ямар нэгэ фильм хараад, тэдэ хэды хатуу шэрүүнээр гэмтэ ябадал гарганаб гэжэ бидэ оло дахин хараhан байхабди. Танай hанамжын эhоор, иимэрхүү ябадалые юун гэжэ тайлбарилтайб!

— Нэн түрүүн дотор сэдьхэлэй доройтоhон, хүмүүжэл дутуутай байhан дээрэhээ иимэ олоор гэмтэ ябадал гаргагдана гээшэ ха. Илангаяа наhаа гүйсөөгүйшүүл архи уужа, наркотик, токсикомани хэрэглэжэ, криминогенно байдалые бүри гүнзэгыруулнэ. Жэшээлхэдэ, hогтуугаар хуули эбдэhэн наhаа гүйсөөгүйшүүлэй тоое үнгэрhэн жэлтэй сасуулжа үзэхэдэ, 1989 ондо 64,7 процентээр ургаа. Харин байгша оной таба hарын туршада hогтуугаар гэмтэ ябадал гаргалга 24,6 процент болоно.

— Наhаа гүйсөөгүйшүүлдэ магазинуудта архи худалдадаггүй гэжэ мэдээжэ ха юм. Тиихэдээ тэдэ хаанаhаа архи худалдажа абанаб!

— Тэдэнэй архи худалдажа абаха газарнууд яhалашье бии даа. Табяад жэлэй туршада архидалгада харюусалгагүйгөөр, хайша хэрэгээр хандадаг байгаабди гэжэ анхарха хэрэгтэй. Мүнөө бултадаа архи уудаг болонхой: одеколоншье, нитролагшье, бусад муухай хорото бодосуудые ууна бшуу... Нүгөө талаhаань хараад үзэхэдэ, архида эсэргүү кампаниин алдуу эндүүнүүдэй хойшолонгыо залуу хүн өөртөө баринишатайгаар хэрэглэнэ. Иимэ наймаалагшад архида дуратай ехэ хүндэ гү, али хүбүүхэндэ наймаалхаяа сээрлэдэггүй.

Уголовнигууд наhаа гүйсөөгүйшүүлые архида hургаха зуураа, өөhэдтөө «кадрнуудые» шэлэн олодог, бэлдэдэг гэжэ бидэ мартаха эhогүйбди. Хожомынь ядамаргүй ажаhуухын тула иимэ «кадрнуудаараа» хулгай тонуул хүүлэжэ, өөhэдөө амгалан тэнюун ябадаг. Хүүгэдэй ехэшүүлые, аха нүхэдые hажаалдаха дуратай байhыень шадамар бэрхээр хэрэглэн, тэдэнииие зохидоор лэ гартаа абадаг даа. Тиихэдээ хүүгэдэй дотор сэдьхэлэй байдалые элирхэйлэн харуулха эрмэлзэлые өөhэдынгөө аша туhада тэдэ хэрэглэжэ шададаг байна. Энээнhээ гадна, түрэлхид өөhэдөө үхибүүгээ архи уулгажа hургадаг. Нэгэл жэшээ харуулаябди. Захаминай районой «Монолит» кооперативай хүдэлмэришэн В. П. Лебедкин ажалайнгаа hүүлээр гэрэйнгээ подъезд соо архи ууба гээшэ. Тиихэдээ өөрынгөө наhаа гүйсөөгүй хүбүүе, тэрэнэйнгээ нүхэдые, баhал наhаа гүйсөөгүйшүүлые хүндэлбэ...

— Хүсэрхэлгын элдэб онол аргануудые идхалга залуушуулай мэдэрэлдэ ямар нүлөө үзүүлдэг бэ гэжэ hүүлэй үедэ совет болон хариин гүрэнүүдэй публицистнүүд олоор бэшэдэг болонхой. Хүсэрхэлгын зүйлнүүдые дэлгэрэнгыгээр идхадаг фильмүүдые харуулга залуушуулай, наhаа гүйсөөгүйшүүлэй психикэдэ ехэл муугаар нүлөөлнэ гэжэ та hананагүй гүт!

— Баруунай социологууд, багшанар энэ асуудал тушаа үнинэй анхаралаа хандуулдаг болонхой. Зүгөөр манай статистикын мэдээнүүд хатуу шэрүүнээр, зэрлиг муухайгаар гэмтэ ябадал гаргалгын ургажа байhан тухай гэршэлнэ. Наhаа гүйсөөгүйшүүлэй бүлэгөөрөө нилээд олон гэмтэ ябадал гаргадаг байhаниинь гашуудалтай. Нэгэ жэшээ хараад үзэебди. Элдэб жэлнүүдтэ наhаа гүйсөөгүйшүүлэй таби гаран процентнь хүсөөр эдлэhэнэй түлөө хэhээгдэжэ, хүүгэдэй колонинуудта хаагдаhан байна. Энээн тухай «...16 болон аха наhатайшуулда» гэhэн гаршаг доро теле-дамжуулга оло дахин хөөрэжэ үгэhэн байха. Наhаа гүйсөөгүйшүүл «Шведский клуб по обмену жен», «Суперплоть», «Спаси и сохрани», «Эмануэль», «Греческая смоковница» гэхэ мэтэ фильмүүдые элдэб видеосалонуудта дуратайгаар ябажа, саг үргэлжэ харадаг байна гэжэ тэдэнэй хэрэгүүдтэй танилсахада, өөhэдтэйнь хөөрэлдэхэдэ элирнэ...

— Видеосалонуудай репертуарые хинан шалгаагүй байхада, хүүгэдэй зан абариие, психическэ байдалыень ехэ хохидолдо оруулна, хүсэрхэлгын аргануудые хэрэглэн, гэмтэ ябадал гаргалгада зоригжуулна гээшэ ха.

— Энээндэ hэжэглэhэнэй үлүү. Эдэ видеобаарнуудай хүтэлбэрилэгшэдэй гансал мүнгэндэ шунахайрhан ябадалынь эли байдаг. Тиин, жэшээлхэдэ, Солдатска поселогой соелой байшангай видеотекын хүтэлбэрилэгшэ Епишев hүүлэй ёрбоод жэлэй туршада гурба дахин сүүдлүүлhэн байгаа. Иимэ хүнэй энэ тушаал яагаад эзэлhые ойлгохын аргагүй! Уголовнигууд байhан хүнүүдэй маанадай ухаан бодолые бүрилдүүлгын хэрэгтэ хабаадалсахадань, ехэл гайхалтай байна. Ленинскэ шангай лауреат Михаил Ульяновай КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ соел культура хадаа зэрлиг муухай, хатуу шэрүүн ябадал гаргалгада эсэргүү иммунитет болодог гэжэ хэлэhыень эндэ дурдаагүй байхын аргагүйл. «Соел культурын иммунитедгүй байбал, общество хосоржо магад»,— гэжэ мэдээжэ актер батална бшуу. Солдатска поселогой видеотекын багахан жэшээ дээрэhээ харахада, бидэ зэрлиг, хатуу шэрүүн аяг ааша гаргалгада эсэргүү иммунитедээ гээжэ эхилээбди.

— Нэгэ талаhаань харахада, хонжоо наймаа хэжэ, гансал баяжаха мэдэрэлдэ эзэлэгдэhэн хүнүүдhээ хүүгэд архи худалдажа абаад, hогтуугаар элдэб гэмтэ ябадал гаргана. Видеосалондо орохоео билет худалдажа абахадаа, тэдэ баhал иимэ байдалда ороно бшуу... Иимэ фильмүүдые харуулжа, хүүгэдэй толгой эрьюулэгшэд баhал архи наймаалагшадтал адли гансал олзо оруулха тухай анхарна бэшэ гү!

— Имагтал тиимэ гэжэ халаглан хэлэхэ байнабди. Видеосалонуудай олохон хүтэлбэрилэгшэд видеофильмүүдые харуулхын тула предприятинууд, эмхинүүдтэй хэлсээ баталжа, тэдэнэй зүбшөөhэнэй ашаар гансал коммерческэ зорилгонуудаа бэелүүлдэг. Финансын, соелой министерствэнүүдэй, сэнгүүдэй талаар Бурядай АССР-эй Гүрэнэй комитедэй зүгhөө огтошье хиналта хэгдэдэггүй. Сэхыень хэлэхэдэ, 1989 оной июниин 2-ой 116-дахи номерой «Бурядай АССР-эй дэбисхэр дээрэ видеофильмүүдые харуулга бэелүүлхэ талаар предприятинуудай, эмхи зургаануудай болон эмхинүүдэй ажал ябуулга гуримшуулха тухай» республикын Совминай тогтоол бүдүүлигээр хазагайруулагдана.

Хатуу шэрүүнээр, hанаа амараар хандалгын эрхэ байдалда, хүршэнэрэй, түрэлхидэйнгөө hогтуугаар элдэб бэлин шэбшэг хэлэжэ хэрэлдэхые хаража байдаг, танилнуудайнгаа урагшагүйдэхэдэ хороо бусалдаг, хүнгэн мүртэйгөөр баяжадаг хүнүүдтэ атаархан хэлэжэ байхыень харажал байдаг үхибүүд тэсэмгэй бэшэ, хатуу зориггүй байдаг. Тэдэ ажабайдалай аша туhада түргэн хүртэхые хүсэдэг. Тиигээд лэ элдэб муухай аяг ааша гаргадаг. Хаба шадалаа экспроприацида хэрэглэдэг гэхэ гү, али hүүлэй hүүлдэ хулгай тонуул хэдэг.

— Энээн тушаа нэгэ-хоер жэшээ харуулыт.

— Городой Железнодорожно районой бүлэг наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй гаргаhан гэмтэ ябадал тухай хэрэгэй талаар мүрдэлгэ дүүрэнтэжэ байна. Тэдэ хэдэн hарын туршада үмсын, тэрэ тоодо инвалидуудай автомобильнуудые хулгайлаад, гүйлгэлдэhэнэйнгээ hүүлээр тэдэниие задалжа, частьнуудыень худалдадаг байба. Хулгайлhанайнгаа hүүлээр мүр сараагаа далдалан нюухын тула табан автомашина юрэл галдажархео. Үшөө нэгэ жэшээ хараад үзэебди. Байгша оной апрель hарада Татаурово тосхоной хэдэн наhаа гүйсөөгүйшүүл «Колобок» гэжэ хүүгэдэй саадай чердак дээрэ гараад, олонхинь багахан байхадаа, өөhэдөөшье эндэ ябадаг лэ байгаа эhотой, оройнь хушалта шатаажархео... Хэрбээ энэ гэмтэ ябалые зан абариин талаар хаража үзэхэ болоо hаа, энэмнай айхабтар бузагай, доройтоhон ябадал болоно.

Үнгэрэгшэ жэлэй туршада республика дотор наhаа гүйсөөгүй 593 хүүгэд уголовно харюусалгада хабаадуулагдаа. Энэмнай 1988 онойхидо орходоо 145 хүнөөр олон болоно.

Хэрбээ эдэ хүүгэдэй саарhан дээрэ бэшэhэнэй эhоор бэшэ, харин бодотоор техническэ болон спортивна секцинүүдтэ, кружогуудта, автомотоклубуудта ябаха аргатай байгаа hаань, эды олон гэмтэ ябадал гаргагдахагүй байгаа бшуу. Наhаа гүйсөөгүй хүүгэд спортивно-техническэ талаар шуналтай байдаг гэжэ мэдээжэ юм. Энэ талаар материальна бааза гэжэ манда үгы. Автоспорт тухай хэлэhэнэйшье үлүү. Город соогуур тааруу зохид спортын талмай бэдэрээд туршагты даа. Магад, тэндэ ямар нэгэ тренажернууд тодхогдонхой гү? Судна бүтээлгын завод тренажернуудые гаргажа эхилээ гэжэ хэлсэнэ. Томо предприятинууд домоуправлениинүүдтэй, ниитын эмхинүүдтэй хүсэл оролдолгоео нэгэдүүлжэ, тэдэниие худалдажа абаад, тодхоо ха юм. Мэдээжэ спортсменүүд гү, али спортдо дуратайшуулай дундаhаа эдэбхитэниие энэ хэрэгтэ хабаадалсуулаа hаань, наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй анхарал татахал байгаа. Теэд иимэ байдалтай ушархагүйт. Булат Окуджавын дуун соо иигэжэ хэлэгдэhэндэл адли байдагбди: «Лаампа абажа ялгэхэ аад, мүнгэеэ суглуулжа шаданагүйбди!».

— Энэ талаар амжалтатайгаар ажал хэрэг эрхилдэг багахан жэшээ үгы гээшэ гү!

— Улаан-Үдэдэ хүүгэдэй 28 клуб хүдэлдэг. Тэндэ хүүгэд ерэжэ, кружогуудай хүдэлмэридэ хабаадалсадаг, юрэл хөөрэлдэхэеэ ерэдэг, теннис, шатар наададаг. «Клуб» гэжэ үлүү гоеожо нэрлэжэ болообди, зарим клубууд материальна талаар яhала тааруу зохид баазатай юм. Эндэ «Буревестник», «Юность» (авиазавод), В. Гавриловай нэрэмжэтэ (6-дахи НГЧ, локомотивна депо), Октябриин 70 жэлэй ойн нэрэмжэтэ (ЛВРЗ), «Элпэда» (Главбурятстрой), «Звездочка» (Шэлэй завод) гэhэн клубуудые нэрлэхэдэ болохо.

— Американ студентнүүд болон наhаа гүйсөөгүйшүүл хармаанай гаргашаhаа гадна, вузда hурахын тула өөhэдөө ажал хэжэ, мүнгэ олодог гэжэ хэдэн жэлэй урдатаа манай багшанар болон журналистнууд дурдаа hэн. Зүгөөр энэмнай баяжаха ябадал, капитализмын үлэгдэлнүүд болоно гэжэ ходо хэлэдэг байгаа. Тиихэдэнь совет заншалнууд болон хуулинууд совет хүүгэдые ажал хэжэ омогорхохо, баярлаха арга боломжоhоонь нариин чягтаар хамгаалдаг лэ. Мүнөө наhаа гүйсөөгүй хүүгэд hуралсалhаа сүлөө сагтаа ажал хэжэ, багаханшье hаань мүнгэ олохо аргатай гээшэ гү!

— Нэгэдэхеэр, бэеэ даагаад, үнэн сэхээр хүдэлжэ олоhон мүнгэнэй наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй ухаан бодолдо ехэнаар нүлөөлдэг байhаниинь арсалтагүй. Иимэ хүүгэд бэедээ найданги, омог дорюун ябадаг. Хоердохеор хэрбээ наhаа гүйсөөгүй хүүгэдые ажалда оруулгын асуудалай шиидхэгдээ гээшэ hаань, криминогенно байдал нилээд номгорхо, хорохо hэн. «Правда Бурятии» газетэ «Подростковый криминал» гэжэ статья толилоо бэлэй. Наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй хэрэгүүдэй талаар инспекциин хүдэлмэрилэгшэд ажалай талаар таhагууд болон наhаа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар райгүйсэдкомуудай комиссинуудай үүдэнүүдые үсэд нэтэрүүгээр тоншоо гэжэ тэндэ бэшэгдэнэ. Зүгөөр тэдэ ажалда орохо тухай саарhануудые бэшэжэ үгөөд лэ hанаагаа амаршадаг байна. Предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд тэдэнэй бэшэжэ үгэhэн саарhанда анхаралаашье хандуулдаггүй, наhаа гүйсөөгүй хүүгэдые ажалда абахаяа арсажархидаг. Манай наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй үнэн сэхээр ажал хэжэ, мүнгэ олохо гээшэ шиидхэгдэхын аргагүй хүшэр хүндэ асуудал болошонхой.

Урдамнай шиидхэгдээгүй асуудалнууд олоороо тобойлдон гаража ерэнэ... Харин хүүгэдтэ юун хэрэгтэйб! Маанадай үнэн зүрхэнhөө, энэрхы сэдьхэлтэйгээр хандалга болон бодото туhаламжа тэдэнэртэ шухала хэрэгтэй.

НУУРАЙ ХАЖУУДА

«Байгал—дэлхэйн субад эрдэни» гэһэн уласхоорондын фестиваль үнгэргэлгын үедэ Буряадай ниислэл хотодо сугларһандал адли айлшадай нишэ ерэһые би һананагүйб. Фестивалиин үедэ би Кабанскын райондо байһан тула Даниин бүлэг эрдэмтэдэй Байгал ошоһон тухай хөөрэхэһөө гадна бэшэ бусад үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрэжэ шадахагүй байнаб. Эндэ нэн түрүүн Кабанскын районой сселой хүдэлмэрилэгшэдтэ ба нютагай Соведэй гүйсэдкомдо, СЦКК-гай администрацида, нүхэр В. О. Гейдебрехтдэ, тиихэдэ Баргажанай ба Чивыркуйска тохойнуудай Байгаалиин национальна паркын хүдэлмэрилэгшэдтэ болон загаһашадта, «Жемчуг» катерей командада ба нүхэр Н. М. Прониндо данинхидай бүлэгтэй хүдэлмэрилхэдэмнай ехэ туһаламжа үзүүлһэндэнь ехэхэн баярые хүргэхэ хүсэлтэйб.

Даниин эрдэмтэд июлиин 25-да Селенгинскэй комбинадта ошожо, саашаа Байкальский Сор хүрэтэр ошоһон байна. «Лесная» гэһэн турбааза, тиихэдэ Сорой булэнгиртай уһан тэдэнэртэ һайшаагдаагүй гэжэ мэдээжэ. Матвей Александрович Шэргаев пресс-конференци үнгэргөө.

Хани халуун хөөрэлдөөнүүд, сүг хамта дуу дуулалдаан гэхэ мэтэһээ нүхэр еһоной хани харилсаанай үндэһэ һуури табигдадаг ха юм даа.

Байкальский Сорто аяншалга дүүрэжэ байба. Кабанскда «Диэ Онкильсэ» гэһэн бүлэг концерт, һүүлээрнь Улаан-Үдэдэ концерт табижа, Максимиха хүрэхэ байба. Зарим тэды дутуу дунданүүдай һаалта хэбэшье, бүхы юумэ гэмгүйгөөр үнгэрбэ.

Гостиницада һүниие үнгэргөөд, үглөөниинь Улаан-Үдэ ерэбэбди. Түсэбүүдэй хубилгагдахада гү, али ямар нэгэ юумынгээ һаатахада датчанүүд ойлгожо ядана. Тиигэбэшье тэдэ саашадаа эдэ бүгэдэндэ дадажа захалаа.

Максимихада һүниндөө ерэжэ амардаг байгаабди. Эндэ баһал дутуу дунданууд ушараа. Датчануудай бүлэг бидэнэртэй хамта аяшаржа зобобошье, замайнгаа бэрхэшээлнүүдые үсэд нэтэрүүгээр добахые оролдобо. Турбаазада хоноһоной удаа саашаа Курбулик, Хилмэн хушуун хүрэтэр ошобобди.

Буряадта түрэһэн байгаашье һаа, би эдэ газарнуудые урда тээнь хаража үзөөгүй байгааб. Тиишэ түрүүшынхиеэ ошолсобоб. Бүхы юумэ гайхуулба. Гоё һайхан байгаали, оршон тойрон ой модон, үнгын сэсэгүүд, сэнхир номин Байгал, тэрэнэй булан тохойнууд. Гэхэтэй хамта, ялхи ялматай, һандархай харсынууд, шаташаһан ой модон, эндэ тэндэ хаягдашаһан машинын мөөрэ болон түмэрэй хаядаһан. Эндэ Байгаалиин национальна парк байгуулха гэһэн хүсэлэй түрэһэн хэдэ энэ хэрэгтээ анхарал оролдолго ехэтэйгээр, бүгэдэнэй хабаадалгатайгаар хандаха ёһотойбди. Байгалай эрье шадархи, мүн паркын ой соогуурхиие бог шоройһоо сэбэрлэхэ хүсэлтэй хэдэн арбаад, зуугаад залуу хүбүүд олдохо байха, энээнһээ гадна Байгаалиин национальна паркда ябалгын нормонуудые сахилгын хойноһоо хиналтада администрацида туһалалсахашье һэн.

Баргажанай тохойдо хүрэхэдөө загаһашадай артельдэ оробобди. Датчанууд англи хэлэн дээрэ «Нotel» гэжэ бэшээтэй гэрхэниие, һарабша доро оршоһон зунай кухни, загаһашадай хоер онгосо хараад ехэл баясаба. Нютаг зоной ажабайдал тэрэл ёһоороо байна гэжэ тэдэ ойлгобо хэбэртэй. Николс эдэ бүгэдые буулгажа, сүлөөгөө табарба. һүүлээрнь саашаа ябабабди. Гайхалтай һонеор ургаһан годигор модонууд, намагтай хооһон газар, шаташаһан ойн һуурида үлэһэн харлашанхай шэнэһэн модод. Харгы бидэниие саашань, хэдата орон руу абаашаба. Мантан томо модод бидэниие угтажа абана. Тээд энэ үндэр газартаашье үнөөхил хүнүүдэй ябаһые мэдэхээр байба. Хаяатай автопокрышканууд, хаяатай хэбтэһэн модод. Эдэ бүгэдэнэй хажуугаар үнгэрөөд, Монахово хүрэжэ ерэбэбди. Чивыркуйска тохойн эрье дээрэ гарабабди. Оршон тойрон хэлэшэгүй гоё байгаали бидэниие хүреэлнэ. Тээд оршон тойрониие гоёшоожо байха сүлөөгүй лагерь түхеэрхэ, эдеэ хоол бэлдэхэ хэрэгтэй. Майханүүдаа бүхэлхэ модохонуудые газарта зооxo, түүдэг табихын тула хуурай модо зөөбэбди. Лагериин түхеэрэгдээд, эдеэнэй болоод байхада, би июлиин 31-нэй үдэр, эгээл мүнөөдэр 40-тэй болобоб гэжэ һанажархибаб. Энээн тухайгаа Отари Баяндуровта хэлэбэ. Тиигээд наһан соогоо нэгэтээшье нигэжэ түрэһэн үдэрөө тэмдэглээгүйгөө тэмдэглэбэб. Намһаа золтой хүн эндэ байбагүй.

Үглөөгэрынь Даниин эрдэмтэдэй бүлэг манай хэдэн хүбүүдтэй хамта «Жемчугээр» Ушканьи олтирогуудта ошохоео зорижо гараба. Тэдэнэр августын 2-то, Петрина Аггерай түрэһэн үдэр һөөргөө бусаха байба. «Диэ Онкильсын» залуушуулһаа зариманиинь загаһа бариха, нүгөөдүүлынь мил сэнгэхээ ябашабад. Үдэшэлэн тээ баһа түүдэгэй дэргэдэ сугларжа, ажабайдал, байгаали, Байгал тухай хөөрэлдөөнүүд болобо. Үглөөнһөө хойшо сагай улерил муудажа, бороо орожо захалба. Бидэ экстрасенс Соерентой хамта огторгойдо суглараһан үүлэнүүдые нишэ тиишэнь тараaxa гэжэ оролдобобди. Тээд огторгойн хүсэн бидэнэйхиһээ холо дээгүүр байжа, бидэ юушье хэжэ шадахаяа болибобди. Үдын забһарлалай һүүлээр бэшэ бусаднай хүрэжэ ерэбэ. Тиигээд эрье дээрэ һайндэрэй үдэшын хоолой бэлдэгдэжэ байха үедэ Змеевэ тохой абаашаба. Эндэ одоол зүрхэ сэдьхэлээ ехээр хүдэлгөөбди. Петрина минии тон ёролдосотойгоор бэшэжэ һуухые хараад, энеэбхилжэ, өөрыгөө хүргэараа заагаад, намда зорюулагдана гү гэжэ һурана. Харюудань би толгойгоо дохибоб.

Даниинхидай бүлэг энэ аяншалгаһаа тон ехээр баясажа байһанаа нюунагүй. Ямаршье дутуу дунданууд айлшадаймнай урма зоригые хухалбагүй. Үнгэрхэдөө адхарһан хура бороошье баяр ёһолол үнгэргэхэдэмнай һаад хэбэгүй. Үнэн зүрхэнһөө олон тоото халуун үгэнүүдэй хэлэгдэхыень, олон тоото хундаганүүдай үргэгдэхыень хараа һэмди.

Чивыркуйһаа ябахын урда тээхи һүүлшымнай һүни. Бүлэгнай Николай Мартемьянович Пронин болон Оюна Очирова гэгшэдтэ энэ аяншалга эмхидхэһэнэйнь түлөө баяр баясхалан хүргэбэ. Тээд эндэ олон хүнүүдэй хубита бии гэжэ Оюна хэлэбэ. Эдэ гэхэдэ, Евгений Щербаков, Вениамин Пархаев, Сурен Баяндуров, манай оршуулагшад Таня Рыжакова болон Лена Юданова, мүн баһа һайн һайхан сэдьхэлтэй олон хүнүүд.

Энэ аяншалгаһаа би өөртөө юу оложо ерээбиб? Эхэ оронойм мни гоё һайхан, үзэсхэлэнтэ байгаалиин энээхэн булан намда шэнэ нүхэдые олгуулхаһаа гадна хуушан нүхэдтэймни бүри ойро, дүтэ болгоо. Манай далайн хуби заяанай түлөө һанаагаа зобоһон нютагай загаһашадтай хөөрэлдэхэдөө, шэлэһэн замайнгаа зүб байһанда би үшөө дахин этигэбэб. Энээнһээ уламжалан, Байгал далайн ба эдэ бүгэдэнэйшье хуби заяанда хабаатай хэдэн дурадхалнуудые оруулха хүсэл түрэнэ. Нэгэдэхеэр, Байгалай эрье шадарай хүн зон далайе хамгаалха талаар дурадхалнуудтайгаар республикын Верховно Соведэй Президиумэй экологическэ комиссида хандаха; хоердохеор, мүнөө Байгал далайда тамардаг флодһоо арсажа, мүнөөнэй үеын далбагата флодые ашагладаг болохо; гурбадахяар, манай Байгал далайда хоро хүргэхэгүйн тула бүхы юумэ хэгдээ гү гэжэ өөһэдыгөө үшөө дахин шалгажа үзэхыень предприятинуудай, ажахынуудай, агропромышленна комплекснуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, тэдэнэй коллективүүдтэ хандаха хэрэгтэй. Би өөрынгөө зүрхөө эхэ нютагайнгаа хүн зондо нигэжэ ханданаб: оршон тойрон байгаалида һайн һайханаар хандагты, Байгалай эрьеһээ гадна өөһэдынгөө амардаг газарнуудташье бог шорой хаяжа, нобшо бу татагты, энэмнай Байгал шадарай газар нютаг ха юм. Энэ нангин газарые һайханаар сахия!

Александр ПОНОМАРЕВ,
Байгалай жасын Буряадай отделениин гэшүүн.

МОДО ОТОЛХОДО, ЗОМГООҺОН САСАРДАГ

Ой модоной нөөсэнүүдые хамгаалха ба гамтайгаар хэрэглэхэ асуудалнууд манай газетын хуудаһанууд дээрэ оло дахин табигдаһан байха. «Молодежкын» 70-дахи номерто толилогдоһон республикын лесовод Я. Васильевай «Үгытэй ажахыда гараһан түймэрнүүд» гэһэн статья дурдан һанаад туршагты. Имагтал энээниие экологидо эсэргүү статья мэтээр ойе һайн дураараа хамгаалагшад угтаһан байна. Юундэ гээшэб? Юуб гэхэдэ, элүүр ойе аршалжа хамгаалхын тула шаташаһан, үбшэлһэн модонуудые сабшажа сэбэрлэхэ тухай тэндэ хэлэгдэнхэй.

Мүнөө дахяад энэ темэ тушаа шэнэ хөөрэлдөөн гараба. Августын 11-дэ «Экономико болон экологи» гэһэн темээр «түхэреэн дабжа» болоо. Республикын ойн һалбариин түрүү мэргэжэлтэд, «Забайкаллес», «Бурятлеспромпром», «Межколхозсовхозлес», ой модоной ажахын нэгэдэлнүүдэй түлөөлэгшэд, мүн биологиин институдэй эрдэмтэд, Буряадай Верховно Соведэй саг үргэлжын комиссинүүдай гэшүүд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадалсаа юм.

«Түхэреэн дабжада» хабаадалсагшад Прибайкалиин ой тайгада ариг сэбэрые сахиха зорилготойгоор модон отологдодог гэһэн ори ганса асуудал зүбшэн хэлсэгдээ гэжэ хэлэбэл, уншэгшадайнгаа толгойе эрьюулхэбди. Эндэ нилээд олон асуудал зүбшэн хэлсэгдэһэн байна.

Хэр угһаа хойшо Россида ой модые болбосон түхэлтэй болгодог байгаа. Үнгэрһэн зуун жэлдэ лесничүүд олон байһан юм. Тэдэниие «гүрэнэй хүнүүд» гэжэ нэрлээд, ой модые хайра гамгүйгөөр хэрэглээ, отолоо һаань, тэдэниие шангаар хэһээдэг байгаа. Тэдэмнайл ой модоной үбшэ хабшанда дайрагдахагүйн тула нарин нягтаар харууһалдаг һэн.

Харин мүнөө ямар байдалтайбибди? Албанайнгаа талаар эдэ бүхы үүргэнүүдые дүүргэхэ уялгатай ой модоной ажахын нэгэдэл үйлэдбэриин түсэбүүдтэ бүхы анхаралаа хандуулна. «Дүримүүдые нарин нягтаар сахихын түлөө адаглан хараха уялгатай маанадые бодото дээрээ тэдэниие эбдэхыемнай баадхана,—гэжэ нэгэдэлэй генеральна директор А. Д. Голоушкин «түхэреэн дабжада» хабаадалсагшадта хөөрэжэ үгөө. —Бидэ үмхирһэн модонуудые отолжо хаядагбди. Тэрээнһээ энэ тэрэ юумэ хэхэ аргатай байгаа һаань, арадай ажахыда дамжуулан үгэдэгбди. Манда абаһаар нимэ товарна түсэб үгэдэг: 14 миллион түхэригэй модо отолхо түсэб болоно. Тэрэниие дүүргэхын тула шанар һайнтай модо отолхо хэрэгтэй бшуу. Ой модо хамгаалагшадые юундэ бэлэдхэгшэд болгожорхино гээшэбибди?

Үнэхөөрөөшье ой модо хамгаалга орео хүшэр байдалтай. Энэмнай шиидхэгдээгүй олон асуудалай оройдоол нэгэ талань болоно.

Ой модоной сэн ехэл үнэгүй, лесничүүд материальна талаар урмашуулагдадаггүй, модо хэрэглэдэг зон олон аад, дүүрэн эрхэтэй, ори ганса ээзн байхагүй. Эдэ болон бусад олон асуудалнууд республикын ой модоной һалбариин урда табигдана. Эдэ асуудалнууд ямар аргаар шиидхэгдэхэ гээшэб?

Ой модоной үнэ сэн дээшэлүүлжэ болохогүй гэжэ «түхэреэн дабжада» хабаадалсаһан нэгэшье хүн үгэ хэлээгүй. Сэнгүүд элдэб янза байха ёһотой. Республика дотор модо хэрэглэгшэдтэ нэгэ сэн, тэрээнһээ гадуур ондоо, дээгүүр сэнгээр модо худалдаха. Тиигээд байбал, Буряадай ой модоной баялигые гамтайгаар хэрэглэжэ, алмажа һурахэбди гэжэ тэндэ байгшад нэгэн дуугаар мэдүүлээ.

Ой модо хамгаалгын Забайкалиин авиабаазын начальник А. С. Нетронин ой модо хамгаалагшадые материальна талаар урмашуулгын дүй дүршэл тухай хөөрэжэ үгэбэ. Түймэр табилгада зэмэтэй хүн бүхэниие элирүүлхэдэ авиабаазын хүдэлмэрилэгшэд ехэ мүнгэн шагнал абадаг. Сүүдтэ дамжуулан үгтэһэн хэрэг бүхэнэй түлөө баһал нилээд ехэ мүнгэ абадаг. Энэ дүршэлдэ анхаралаа хандуулмаар гэжэ һанагдана. Тээдшье мүнөө лесничүүдэй ажагай эрхэ байдал һайжаруулха тухай хэлэгдэһэн республикын Совминай тогтоол бэлдэгдэжэ байна.

«Түхэреэн дабжа» правительствын орган, тэрэнэй шиидхэбэри нормативна актнууд бэшэ юм бээ. Эндэ үгэ буляалдаанай үүсхэгдэһэниинь гол шухала. Нилээд хурса, аягүйрхэмөөршье арсалдаан гараһан байна. Зүгөөр хэды шанга арсалдаануудай гараашье һаань, үндэһэ баримтатай асуудалнуудаар нэгэн һанамжа түйлэгдээ. Хүсэл бодолнууд бэелүүлэгдэхэ гэжэ найдаха дурамнай хүрэнэ.

Ой модые арилгаан сэбэрлэхын тула модо отолжо болохо гү? Байгал шадар тэрэ онсо дүримүүдээр бэелүүлэгдэдэг гэжэ биологиин институдай эрдэмтэд ойлгуулба. Имэ дүримүүдые мэргэжэлтэд-лесоводууд зохеоһон байха. Энэмнай шухала хэмжээ ябуулга болодог: хаташаһан модо отолжо хаяад, орондонь шэнэ модо һуулгадаг, түймэртэ шатаһан модонуудта элдэб хорото хорхой шумуулнууд түргэн үдэжэ, бүхы ой тайгаар таража, элүүр модонуудые хосороохоео һанадаг. Ургахаяа болишоһон модые хүнэй хэрэглэбэл дээрэ ха юм. Шанар һайнтай модо отолонхоор, хатаһан модо отолбол, дээрэ байха бшуу.

Һайн дуранай экологууд ямар шалтагаан дээрэһээ дураа гутааб? Эдэ бүгэдэ шалтагаануудые мэдэхэгүй байһан дээрэһээ тиигэжэ болоо гү? Сабхишанай пирог барижа эхилхэдэ, багшын модые болбосон түхэлтэй болгохо асуудалые шиидхэхэдэ энээнһээнь ямаршье үрэ гарадаггүй гэжэ хүнгэй мэдээжэ ха юм.

С. БЕРЕЗИН.

Гэр байра

Хэн тушаажа абaaб?

«...БИДЭ ОРОД АРАД БОЛОН РОССИДА АЖАҺУУДАГ БУСАД АРАДУУДЫЕ ИИГЭЖЭ ГУЙХА БАЙНАБДИ: ДВОРЯНУУДАЙ БУЛЮУ БАЙДАЛЫЕ ХАМГААЛХЫН, АРАДАЙ БАГШАНАРЫЕ «ХАШАХЫН» ТУЛА МАНДА ПРАВИТЕЛЬСТВО ХЭРЭГТЭЙ ГҮ! ИИМЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЫН БАЙБАЛЫНЬ, АРАДАЙ ЗОНОЙ «НАМНАА» ҺАА, ДЭЭРЭ БЭШЭ ГҮ!».

В. И. ЛЕНИН, ПСС, боти 19, хууд. 122.

МИНИИ эпиграф болгожо дээрэ гаргаһан энэ бутээлээ Ленин 1913 ондо бэшээ һэн. Тэрэ гэһэн сагһаа хойшо хэды олон он жэлнүүд үнгэрөөб даа. Ленинскэ гэжэ бэеэ нэрлэһэн парти 70 гаран жэлэй туршада засаг гартаа баринхай. Жэшээлхэдэ, тэрэ гэһэн сагһаа хойшо, илангаяа хүдөөгэй, багшада хандаса хубилаа гү? Энээн тухай бодожо үзэхыень уншагшадта арга боломжо олгохомни. Гүрэльбэ тосхондо багшанарта баригдаһан гэр энээн тухай гүнзэгыгөөр бодожо үзэхые баадхаха байха. Нэгэ доро багшанарта баригдаһан гэртэ хабаатай удаадахи эмхинүүдые нэрлэебди: арадай эрдэм һуралсалай министерство, арадай эрдэм һуралсалай районно таһаг, һургуулиин директор.

1987 оной январьһаа министерство жаса (барилгын материал) үгэһэн аад, барилгада мүнгэ һомолоогүй. Оройдоол март һарада районо мүнгэ һомолбо гээшэ.

Гүрэльбын һургуулиин директор байһан Д. Д. Аюшинова иигэжэ дурдан һанаба: гэр барюулхын тула бүхы хэрэгтэ би өөрөө анхарха баатай болооб. Материал өөрөө эндэ тэндэһээ гуйжа байжа олохош, барилгашадые хүлһэлхэш. Энэ талаар хэншье туһалдаггүй байба. Зүгөөр энэшье бараг даа. Гэр бариха талаар СМР-гэй сметын еһоор 40,6 мянган түхэриг (түсэбэй еһоор) тодорхойлогдонхой, харин «дүүргэлтэ» гэһэн графада 35,3 мянган түхэриг бэшэгдэһэн байба. Энээнэй эсэстэ багшанарта гэр барихын тула 5,3 мянган түхэриг алмаба гээшэ. Энэмнай Минпросой үгэһэн мэдээн болоно. Барилгые эсэстэнь хүрэтэр һомолонгүйгөөр Минфин уридшалан алмалта хэдэг гэжэ арадай эрдэм һуралсалай министерствын барилгын талаар ахамад инженер Н. В. Атриков намайе найдуулха гэжэ оролдобо.

Районогой бухгалтеридэ хадагалаатай байһан документнүүдэй еһоор, СМР-гэй сметынэ сэн 41,31 мянган түхэриг гэжэ тодорхойлогдонхой. Харин банкһаа гэр барихын тула оройдоол 21 мянган түхэриг үгтөө. 1987 оной туршада (акт табиһан үдэр заагдаагүй) 31258 түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэгдээ гэжэ абалгын акт соо бэшэгдэнхэй. Тэндэнь районое даагша Битхаева болон технадзор (гараа табиһыень ойлгохын аргагүй) гар табиһан байба. Олон тоонуудые харуулһанаймни түлөө уншагшад намайе хүлисэнэ бэзэ. Гэбэшье тэдээнгүйгөөр жэшээ харуулхын, бэшэхын аргагүй.

Яахадаа мүнгэнэй тоонууд ондо ондоо байнаб гэжэ намда ойлгуулха аргатай хүн олдоогүй. Районой ОБХСС-эй хүдэлмэрилэгшэд энээниие элирхэйлхэ гэжэ найдахамнай үлэнэ. Һүүлшын тоо харуулхамни: 21 мянган Самансова үнэ сэнтэйгээр гэр Гүрэльбын хүдөөгэй Совэдтэ дамжуулан үгтөө.

Энээн дээрэһээ харахада, алмалта хэгдэһэн болоно. Мүнгэнэй талаар алмалтын хэгдээшье һаань, багшанар ямар байдалда орооб гэжэ мүнөө хараад туршаябди. Сметын еһоор гэрые шабардахын орондо хуурай штукатурка (асбоцементнэ листнүүд) хэрэглэгдэһэн байна. Иимэ материалай үгы байһан дээрэһээ потолок болон ханануудта ДВП хэрэглэбэ.

Гэр шамдуу түргэнөөр баригдажа, табиһан һүүрида һууха забда үгөөгүй. Гэрэй һүүриин һууһанай һүүлээр ханануудай «штукатурка» хэрэгһээ гарашоо. Потологуудшье муу данхай. ДВП-гэй листнүүд норожо хүбхылдэшоо. Тэрэниие хараад дураа гутахаар.

Хананууд хабтагар модонуудаар ябталжа баригданхай. Теэд тэдэнь жэгдэ бэшэ, иишэ тиишэ годиршоһон байха юм. Багшанарта дурагүй барилгашад лэ иимээр гэр баряа гэжэ һанахаар (магад, муугаар һурадаг һурагшад барилгашад болоһон байгаа гү?). Шалын модые дахяад хашаха баатай болоо. Хашуулхын тула гэрэй эзэд өөһэдынгөө мүнгэ түлэжэ, мастерые хүлһэлөө. Энээн дээрэһээ харахада гэр гүйсэдөөр баригдаагүй гэхэ гү, али хайша хэрэгээр баригдаһан байна.

Гэбэшье энэ хайша хэрэг бүтээһэн гэр байрыень тушаажа абаха баатай болоһон байна. Ээлжээндэ байгшадта үгэжэрхихэбди гэжэ хүнүүдые айлгаад, тэрэ гэртэ оруулһан байгаа.

Теэд хэн тэрээнииень тушаажа абаһан байгаа гээшэб? Һургуулиин директор байһан Д. Д. Аюшинова райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо А. Ф. Шишкин комиссиин түрүүлэгшэ, харин нүхэд Лиханов (түймэр саралгын инспекци), Тышкенов (санитарна врач), Битхаева (районое даагша) болон Аюшинова өөрөө комиссиин гэшүүд байгаа юм гэжэ хэлэнэ.

Теэд мүнөө эдэ баримтануудые шалгажа үзэхын аргагүй. Комиссиин гэшүүдшье гараа табяагүйбди гэжэ хэлэжэрхихэдээ болохо. Гэр байра тушаажа абаһан тухай акт үгы болошонхой. Тэрэниие районогой бухгалтеридэшье, райгүйсэдкомой архитектурын таһагташье, агропромбанкын районно отделенидэшье, арадай гэгээрэлэй министерствын барилгын таһагташье бэдэрээд оложо шадаагүй.

Дүрбэн экземпляраар (хэһэгээр) табигдадаг акт хайшаа орошоо гээшэб гэжэ гайхаад лэ дүүрэбэлди. Харата үйлэ хэрэгүүдые үйлэдөөд, бэеэ нюужархидаг үнөөхи муухай мафи Ивалгын райондо бии болонхой гээшэ гү? Али бага багаар хулгай хэнэ гээшэ гү? Гүрэльбэ һууринай саанахана гараад, комиссиин гэшүүд өөһэдөө актые галдажархео ха гү? Энэ барилгын һүүлээр хэнэй бариишатаад үлэһые мэдэхын аргагүй. Хэншье эдэ бүхы дутагдалнуудай түлөө харюусахагүй.

Барилга ямар аргаар ябуулагдааб гэхэдэ, ажахын аргаар ябуулагдаһан байна. «Ажахын арга» гэжэ бэшэгдэнхэй. Теэд эндэ хэнэй эзэн байһые ойлгожо ядаба. Эзэниинь байбал, тэрэ өөрөө подрядчигһаа хүдэлмэриие тушаажа абаха байгаа ха юм. Теэд бодото эзэн байгаа һаа, бүхы голодоһо дутагдал усадхаагүйдэнь, мүнгыень түлэхэгүй һааб даа.

Харин мүнөө болоһон хойно шэнэ гэртэ орогшод өөһэдөө барилгашадай үлээһэн дутуу дундануудые заһабарилха баатай болоно. Һургуулида сүлөөгүйгөөр хүдэлжэ ябадаг, өөһэдөөшье олон хүүгэдтэй эхэнэрнүүд цемент, элһэ, хадаһан гэхэ мэтые бэдэржэ олохо, тиигээд өөһэдөө заһабарилгахэхэ, штукатурдаха болоно ха юм. Бүхы юумын хэгдэһэнэй һүүлээр районо мянгаад түхэриг түлэхэдөөшье болохо. Түлэншьегүй байжа болохо. Штукатурка хэхэһээ байхашье бэшэ бусад дутуу дунданууд ба заһабарилганууд тухай юуншье хэлэгдэнэгүй.

Иигэжэ мүнөө сагта арадай багшанарые муу һайн гэртэ байхыень оруулжархина. Арадай багшын нэрэ зэргые урданьхарагдаа үзэгдөөгүй дээдэ хэмжээндэ гаргаха тухай эндэ хэлэһэнэйшье үлүү. Трактористнар болон һаалишадай хүүгэдые һургажа байһан багшанарта эдэ хүдэлмэрилэгшэдһөө дутуугүй ажаһуудалай эрхэ байдал байгуулха еһотой ха юм бибди.

Урдань таряашад бүгэдөөрэй хамһажа, өөһэдөө багшада гэр бодхоодог һэн гэжэ хэлсэдэг.

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

ПОСТСКРИПТУМ: Ивалгын районой прокурор В. Г. Петров багшанарай гэр байра барилгын талаар тохеолдоһон эрхэ байдал шэнжэлжэ үзэхыень ОБХСС-эй хүдэлмэрилэгшэдтэ даалгаба.

ШАШАГ ХҮНҮҮДЭЙ КОНКУРС

Бидэнэр, Чайковскиин үйлсөөр оршодог 9-дэхи гэрэй (3-дахи блок) ажаһуугшад, манай бэшэг толилхыетнай гуйнабди.

1984 онһоо хойшо Чайковскиин үйлсэдэ (авиазаводой тосхон) нэгэ үниинэй баригдадаг гэр бии. Эндэ залуу бүлэнэрэй байха хамтын байра бодхоогдохо еһотой юм. 1988 оной хабар ВЛКСМ-эй комитедэй үүсхэлэй еһоор хамтын байрын хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулагдажа захалаа һэн. Соргонуудыень бүгэдөөрнь һэлгэхын тула теплотрасса захалха хэрэгтэй байба. Тиин заводой администраци энээниие дэмжэбэ. Ажалшье эршэтэйгээр ябуулагдажа эхилээ бэлэй.

Ажал хүдэлмэриин бүри эршэтэйгээр ябуулагдахын тула СМУ-да 10 хүнһөө бүридэһэн бригада хүдэлгэгдөө. Бригадын гэшүүд эхин эмхинүүдэй түлөөлэгшэд байһан юм. ВЛКСМ-эй комитет эдэ хүдэлмэринүүдые үнгэргэхын тула социалис мүрысөө эмхидхэбэ. Мүрысөөндэ илагшад шэнэ гэртэ гэр байраар хангагдаха еһотой байба.

Тиин ажалай һүүлээр үдэшэндөө, амаралтынгаа үдэрнүүдтэшье заводой комсомолшууд ба залуушуул теплотрассада хүдэлөө һэн. Теплотрассадахи бүхы хүдэлмэриие комсомолшуудай дүүргэжэ үрдэһэн һаань, 1988 оной ноябриин 7-до тушаалгын болзор дүүргэгдэхэ гэжэ хараалагдаа һэн.

Тиин энэ зорилгошье дүүргэгдээ. Манай зүгһөө түс гүримынь дүүргэгдээ. Үнгэрхэдөө барилгашадта туһалхын тула манай гэртэ хүдэлгэгдэхэ бригада дахяад август һарада гаргагдаа.

Теэд заводой ба СМУ-гай администрациин зүгһөө гансал найдуулһан хооһон үгэнүүдые дууланабди. Дээрэ хэлэгдэһэнэй еһоор, тушаалгын түрүүшын болзор 1988 оной ноябриин 7-до, хоердохи болзорынь 1989 оной май һарада, гурбадахинь 1989 оной II кварталда (хамтын хэлсээнэй еһоор), дүрбэдэхинь 1990 оной мартда, табадахинь 1990 оной июль һарада гэжэ тодорхойлогдоһон байгаа.

Теэд мүнөө календарьта 1990 оной август һара гаранхай. Энэ хугасаа соо комсомолшууд заводой СМУ-да (начальнигынь В. И. Гордеев) яһала горитой туһаламжа үзүүлһэн байна. Тиигээд баһа хүбүүд үшөө хоер дахин гаража хүдэлһэн юм. Теэд юуншье хубилаагүй, үнөөхил зандаа.

Улаан-Үдын АПО-гой генеральна директорэй орлогшо В. В. Артамоновой үгэ хэлэлгын еһоор № 3 блок 1990 оной январиин 1-дэ (1990 оной январь һарын «Полет» гэһэн газетэ харагты) тушаагданхай. Энэл газетэдэ хуурмаг мэдээсэл толилһыень буруушаажа, бидэ бэшэг бэшээ һэмди. Теэд нүхэр Артамоновто баһа хуурмаг мэдээсэл үгтэжэ, тэрэ баһа мэхэлэгдэһэн байба ха юм. Тэрэ һүүлээрнь иигэжэ ойлгуулаа һэн.

Теэд һүүлээрнь үнөөхил «Полет» газетэдэ хахад жэлэй дүнгөөр хамтын хэлсээнэй дүүргэлтын дүнгүүдые согсолхо талаар профсоюзна конференци дээрэ генеральна директорэй орлогшо В. Ф. Срибныи үгэ хэлэлгэ толилогдобо. Тэрээн соонь бүхы 120 гэр байратай хамтын байра 1990 оной түрүүшын хахадта гүйсэд дүүрэн ашаглалгада оруулагдаба гээд хэлэгдэһэн байна. Энээн тухай 1990 оной августын 9-нэй 28-дахи номерой «Полет» газетэдэ уншахат.

Капитальна барилгын талаар заводой генеральна директорэй орлогшо хаанаһаа иимэ мэдээсэл абаһан байгааб — бидэ мэдэнэгүйбди. Теэд иигэжэ хэлэгдээ ха юм. Гэхэтэй хамта, тэрэ тушаагдаба гэһэн гэртэнь хэхэ ажал үшөө дүүрэн.

Үлүүсэ ехээр шашадаг хүнүүдэй конкурс иигэжэ дэбэргэхыень болюулха саг ерээ гэжэ бидэ һананабди. Энээнһээ гадна августын 20-ной һүүлээр хамтын байрын барилгаһаа хүдэлмэришэдые һөөргэнь дуудаха гэжэ түсэблэгдэнэ. Тэдэниие бүри шухала объектнүүдэй тушаалгада эльгээхэ һанаатай. Энээнэй һүүлээр манай объект ямар тоодо ородог юм гэжэ асууха дуран хүрэнэ.

Бүхыдөө 7 хүн гар табинхай:
Клочихин, Горохов, Гармаев, Шумков, Александров, Корольков, Бурлаков.

Амар мэндэ, фестиваль!

Үсэгэлдэр Улаан-Үдэдэ «Байгал—Мичиган» гэһэн үнинэй хүлеэгдэһэн фестиваль нээгдэбэ. Тэрэ манай эндэ экологи хүгжөөлгэдэ нүлөөлхэһөө гадна Байгалай хуби заяанда өөһэдымнай хандалга тухай бодожо үзэхэ эрхэ байдал олгуулна. Энээнһээ гадна олохон улаан-үдынхид болон республикымнай хүн зон американецуудтай танилсажа, арадай дипломадууд болохо аргатай.

Манай городто театрта дуратайшуул үшөө нэгэ һайн һайхан үйлэ хэрэгтэ хабаадахань гээшэ. Түс фестивальда Баруун урда зүгтэхи театр-студиһаа захалаад, манда тон дүтэ һанагдадаг Молодежно театр хүрэтэр олон суута театральна коллективүүд суглархань. Фестивалиин болоогүй һаа, бидэнэр Москвагай болон Пермиин театрнуудтай танилсахагүй һэмди. Теэд мүнөө энэ дэмбэрэлтэ хэрэгтэ эхин табигдаба гээшэ. Тэрээн тухай уншагты.

Эгээл шухалань—хүн

Баруун-Урда зүгтэхи театр-студи 1974 ондо эмхидхэгдээ һэн. Москва хотын Гагаринска районой предприятинуудай залуу хүдэлмэришэд, мүн алба хаагшад болон студентнэр коллективэй үндэһэ һуури табиһан байна. Тиигэжэ театр 1977 ондо ниислэл хотын шэнэ райондо саг үргэлжын байратай болобо. Актернууд өөһэдөө тайзан ба 120 хүнэй һууритай харалгын зал түхеэрбэ. Тэдэ мүнөөшье болотор энэ зал соогоо наададаг юм. Баруун-Урда зүгтэхи театр-студи мүнөө Москвада студиина хүдэлөөнэй түрүү зэргэдэ ябагшадай нэгэн. 1985 ондо театр-студи Московско комсомолой шанда хүртөө.

Мэргэжэлтэй актер ба режиссер Валерий Белякович театрай үндэһэ һуури байгуулалсаһан хүн юм. Тэрэ театрай хүтэлбэрилэгшэ. Энэ нүхэрнай СССР-эй арадай артист Борис Равенских гэгшын шабинь юм. Тэрэнэй труппада мүнөө 60-аад хүн хүдэлнэ. Эндэ баһа штатнабшэ хүдэлмэрилэгшэд оролсоно. Театр-студи мүнгэнэй туһаламжагүйгөөр хүдэлдэг. Тэрэ эгээн түрүүлэн өөрыгөө мүнгэн зөөрэөр хангалгада оронхой.

Театрай репертуартань 32 зүжэгүүд ороно. Репетици хэлгын үе тон богони — 7-һоо 20 үдэр хүрэтэр. Соносхолнуудтань ород ба хари гүрэнэй классика (Гоголь, Чехов, Сухово-Кобылин, Гольдони, Шекспир), баруун Европын ба американ драма (Ионеско, Олби, Нил Саймон, Камо ба бусад авторнууд), ород совет авторнууд — Булгаков, Шварц, тиихэдэ манай мүнөө үеын түлөөлэгшэд — В. Шукшин, Э. Батемаа, Л. Разумовская, Л. Корсунский, Л. Жуховицкий, В. Ерофеев оролсоно.

Театр-студиин артистнууд зүжэг гээшэ һайндэр шэнги байха ёһотой гэжэ тоолодог. Зүжэг хаража һуугшад һонирхонгүй һууха ёһогүй. Валерий Беляковичой хүтэлбэрилһэн театрай зүжэгүүд хүгжэмэй ба гэрэлтүүлгын талаар, костюмуудаар һайн хангагданги байдаг. Эдэ бүгэдэнһөө гадна сценэ дээрэ үгэ хэлэлгэнүүдэй удха шанарта ехэ анхарал хандуулагдадаг. Зүжэгтэ хүн, тэрэнэй ухаан сэдьхэл ба хүсэлэл эрмэлзэл гол һуури эзэлдэг. Мүнөөнэй үеын тон хурса асуудалнуудһаа гадна искусствын мүхэшэгүй хэтын хэтэдэ дундаршагүй темэнүүд мүнөөнэй үеын арга түхэлөөр харуулагдаха ёһотой гээд актернууд тоолодог юм.

Һүүлшын гурбан жэлэй туршада Баруун-Урда зүгтэхи театр-студи тон эдэбхитэйгээр гастрольнуудта ябадаг. Эндэхи актернууд Москвагай, Ленинградай, Киевэй, Новосибирскын, Челябинскын, Куйбышевай, Архангельскын, Волгоградай ехэ ехэ тайзан дээгүүр зүжэгүүдээ оло дахин харуулаа. Харин 1987 онһоо захалаад театр уласхоорондын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаададаг болонхой. Чехословакида болон Польшодо, Венгэдэ ба Австрида, Великобританида ба Финляндида залуушуулай һайн дуранай театрнуудай фестивальнуудта хабаадаһан байна. Тиихэдэ 1989 оной февраль һара соо театр США-да уласхоорондын Шекспирэй нэрэмжэтэ фестивальда, мүн тиихэдэ Италида гастрольнуудта хабаадаба. Энэ театр-студи оронуудай хоорондо гастролиин ээлжэлгэнүүдэй валютагүй андалдаан тухай түрүүшын дурадхал оруулаа һэн. Тиигэжэ театрай 1989 оной февральда США-да ошоод ерэһэнэй удаа Москвада Иллинойско университедэй театр (Чикаго хото) гастрольдо ерээ һэн. Эндэ Е. Шварцай «Дракон» гэһэн онтохон харуулагдаа. Тэрэнииие Баруун-Урдахи театр-студиин режиссер Валерий Белякович Чикаго хотодо табилсаһан юм.

Театр 1990 ондо РСФСР-эй СТД-гэй болон Чикагска театрнуудай лигын эмхидхэһэн уласхоорондын фестивальда хабаадаа. Тиигэжэ Чикаго хотодо Михаил Булгаковай «Мольер», Гоголиин «Женитьба» ба Чеховэй «Старые грехи» гэһэн гурбан зүжэг табигдаһан байна. Һүүлшын зүжэгые актернууд англи хэлэн дээрэ наадаһан юм.

Энэ жэлэй май—июль һарануудта «Гамлет» гэһэн зүжэгтэйгөөр театр-студиин Япондо болон Урда Корейдэ хэһэн гастрольнууд тон ехэ амжалтатайгаар үнгэрөө.

Улаан-Үдын харагшадые энэ коллективтэй уулзалга хүлеэнэ. Тэрэ уулзалга «Байгал—Мичиган: нуурнуудые абарая!» гэһэн Түрүүшын совет-американ театрально-экологическа фестиваль-конференциин хэмжээндэ үнгэргэгдэхэ. Театр-студиин коллектив американ драматург Нил Саймонай «Дураки» гэһэн, тиихэдэ Мишель де Гельдеродой «Эскорила» ба Элвард Олбиин «Что случилось в зоопарке» гэһэн хоер ондоо пьесэнүүдээр дүн хамта хоер зүжэг харуулха. Августын 23-да эдэ зүжэгүүд «Рассвет» ДК-гай тайзан дээрэ, мүн соелой институдай 206-дахи аудитори соо, харин августын 30-да Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай ба Димитровой гудамжада оршодог Молодежно театр-студиин тайзан дээрэ табигдаха.

МИНИСТР ҮГЭ ХЭЛЭЭ, ГЭБЭШЬЕ...

Августын 18-да элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдэй митинг болоо. Буряадай медигүүд элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдэй һаналаа нэгэдэлгын нэгэ үдэр болгожо нэгэдүүлһэн Ленинград хотын медигүүдэй үүсхэлые дэмжээ. Энэ үдэртэ Россин олохон городуудаар митингнүүд үнгэргэгдөө.

Гэхэ зуура, Улаан-Үдэдэ болоһон митингдэ медигүүд олоороо хабаадаа гэжэ хэлэхын аргагүй. Теэдшье тэрэнииие үнгэргэхэ газар урагшагүйгөөр шэлэгдээ. «Профсоюзы» гэһэн ВДФСО-гой Спортын байшангай урдахи талмай городой хүлгеотэй талмайнууд болон харгынуудһаа холо оршонхой. Тиимэһээ митинг мэргэжэлтэ хэмжээ ябуулга болоо ха. Медигүүд болон тэдэнэй пациентнүүд боложо магад городойхидтой сэхэ хөөрэлдөөн болоогүй. Харин тэдэнэй хөөрэлдэхэ юумэн олдохол байгаа ёһотой. Мүнөө зүбшэл заабари үгэхэ хүсэлгүйб, гэбэшье городой түбтэ гэхэ гү, али хүнүүдэй хүлгеотэй газарта Советүүдэй талмай дээрэ митинг үнгэргөө һаань, дээрэ байгаа гэжэ һанагдана. Тиигэбэл, хүн зон олоороо сугларжа, митинг һонирхолтойгоор үнгэргэхэ һэн. Энэ ябуулга эмхидхэһэн стачечнэ комитедэй эрилтэнүүдшье эрид хурсаар зэдэлхэ байгаа бэшэ гү?

Үнэхөөрөөшье тэдэнэй эрилтэнүүд гол шухала болонхой. Тэдэ «Молодежкын» уншагшадта танил байха. Юуб гэхэдэ, Медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ В. М. Малановһаа абаһан интервью манай газетын үнгэрһэн номерто толилогдоо һэн. Хэлэгдэһэн юумэн тушаа тогтохо хүсэлгүйб, гэбэшье митингын үедэ юунэй болоһые хөөрэжэ үгөө һаамни дээрэ.

Улаан-Үдын түргэн туһаламжын городской больницын врач Л. А. Жербакова больницын коллективэй зүгһөө имэ дурадхал оруулаа: БСМП-дэ һомологдоһон бүхы бюджедые коллективэй мэдэлдэ дамжуулан үгэхэ, гэр байрын асуудал дары түргэнөөр шиидхэхэ, больницада түргэн туһаламжын больница гэһэн статус олгохо. Һүүлшын пункт намда хүлеэгдээгүй, гайхалтайшье байба. Больницын нэрэ хаража үзэхэдэ, тэрэ имэрхүү нэрэ зэргэтэй гэжэ һанахаар. Теэд тэрэнь гансал хооһон үгэ байба. Харин БСМП-гэй врачууд ба бусад хүдэлмэрилэгшэдэй бодото дээрээ тон шахардуу байдалда хүдэлжэ байбашье, материальна хангалгань юрынхидэл адли ха юм.

— Стачечна комитедтэ бидэ этигэл найдал үзүүлнэгүйбди,— гэжэ Л. А. Жербакова хэлэбэ.— Тэрэ министерствын аппарадай ба профсоюзай обкомой хүдэлмэрилэгшэдһөө эмхидхэгдэнхэй, тиимэһээ тэрэ гансал тэдэнэй хүсэл найдалнуудые хамгаалдаг гэжэ һананабди.

Тиихэдэ 4-дэхи больницада тохеолдоһон транспортын талаар шахардуу байдал тухай участковэ педиатр Н. П. Лушина хөөрэбэ. Хүн зонииие саг болзор соонь хангажа байхын тула гурбан машина хэрэгтэй. Теэд больницада гансал машина бии ха юм. Имэ хангалга соһэдынгоо участогуудаар ябагаар ябаһан врачнуудта нүлөөлхэһөө гадна үбшэнтэндэ, хүүгэдтэ нүлөөлдэг байна. Гэхэтэй хамта, имэрхүү байдал манай республикада дэлгэн болошонхой.

Минздравай АТП-һээ албанай машинануудые худалдаха тухай республикын хэблэлдэ мэдээсэлнүүдэй толилогдоһоной һүүлээр энэ асуудал үнөөхил зандаа табигдана. Энэ талаар министерствын хүтэлбэрилэгшэдһөө түс митинг дээрэ тайлбарилта хүлеэгдэһэн байна. Өөрөө В. В. Тармаев, тэрэнэй орлогшо В. В. Кучинский эндэ байлсаа ха юм. Теэд имэ юумэн болоогүй. Хүүгэдэй үбшэлөөд наһа барашаха ушарнууд, халдабарита үбшэнүүд хоройгдоо, социальна хангалгын жаса хүгжөөгдөө гэжэ министр хэлэһэн байна. Эдэ бүгэдэ зонииие баясуулаашье, найдал түрүүлээшье габ даа. Теэд хэдэн арбаад худалдагдаһан машинанууд хаана гээшэб? Тэдээн тухай министр юушье хэлээгүй.

С. БЕРЕЗИН.

Сүлөөтэ городуудай республика

Энэ гүрэнииие таанад дэлхэйн оронуудай нэгэшье карта дээрэ олохогүйт. Карта дээрэ тэрэ байхагүй. Теэд энэ гүрэндэ өөрын харьяата газар, президент, парламент ба өөрын мүнгэнэй единицэ болохо ювенталь гэхэ мэтэ бии. Энэ гүрэн ехэ бэшэ. Тэрэнэй дүрбэн хото городуудта оройдоол 170-аад хүн ажаһуудаг. Тэрэ залуу гүрэн юм. Хүн зонойнь дунда зэргын наһан 10—12 болодог. Тэрэ гүрэндэ огторгойн агаарые бузарлажа байһан нэгэшье промышленна предприяти байдаггүй. Тойроод байһан мододынь ноб ногоон, ериг сэбэр. Энэ юрэ бусын гүрэнэй үдэр бүхэнэйнь һонирхолтой үйлэ хэрэгүүдээр олон байхаһаа гадна, хүн зонуудтаа баяр баясхалан асаржал байдаг. Энэмнай хаана оршодог гүрэн гээшэб гэхэдэ, хэлхеэ холбоонай хүдэлмэрилэгшэдэй хүүгэдэй амаржа байһан «Спутник» гэдэг пионерэй лагерь мүн. «Спутнигта» үнөөхи дэлгэнги болошоһон дружина гэжэ үгы. Эндэ өөрын республика тогтонхой юм. Харин отряд бүхэнэйнь өөрын мэр ноентой түсгаар городхон болоно. Городой нэрэнүүдые хүүгэд өөһэдөө шэлэһэн байна. Иигэжэ Ленинград, Нью-Йорк, Одессэ болон Орел гэһэн түд түдтээ 30—40 хүнүүдтэй городууд эндэ бии болонхой. Республика дотор залхуу, ямаршье юумэээр һонирхохогүй, урма баяргүй хүнииие олохогүйт. Эндэ элдэб һонирхолтой үйлэ хэрэгүүд үнгэрөө: хото городуудай фестиваль ба «Театрай үдэр», «Хүгжэмэй ринг» ба Нептунай һайндэр, «Всемирный день наоборот» болон «1990 оной зун» гэһэн гоё һайханай конкурс гэхэ мэтэ. Бүгэдэн тухайнь хөөрэхыншье аргагүй.

«День предпринимателя» абаад үзэе. Тэрэнииие үнгэргэлгэдэ халаанай эхинһээ хойшо бэлдээ һэн. Тиигэжэ тэрэ тон һайнаар үнгэрөө. Хараалагдаһан хоер үдэрэй орондо энэ һонирхолтой наадан гурбан сүдхэ үргэлжэлөө. Тэрэ хүүгэдтэ ехээр һайшаагдаа. Тэдэнэр түрүүшынхиеэ кооперативүүдые эмхидхэжэ, мүнгэ олохо арга боломжотой байба ха юм. Иигэжэ аша туһатай байхаһаа гадна, ехэхэн практическа туһаламжа абтаба. Хоер үдэр соо «хүлһэлэгдэһэн хүдэлмэришэд» тон оролдосотойгоор хүдэлжэ, энээнэй урда тээхи хоер жэл соо хүсэд арилгагдаагүй байһан оршон тойронииие сэбэрлэжэрхибэ. Хүүгэдтэ «Супермен», «Супер-хүмүүжүүлэгшэ» болон «1990 оной зун» гэһэн конкурснууд үни удаан мартагдахагүй байха. Ямар хүбүүд эгээн хүсэтэй, эгээн зоригтой байхаа һанахагүйб даа. Теэд суперменэй нэрэ зэргэдэ хүрэхын тула гансал хүсэнэй шухала бэшэ байһые харуулба. Бэе махабад шангатай байхаһаа гадна, харжа шадаха, хүсэл зоригой хажууда зохеохы шадабаритай байлга шухала байба. Тиин эгээн эдир хабаадагша С. Боднюк «Супермен-90» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

Вожатанар болон хүмүүжүүлэгшэдшье өөһэдынгөө нэрэ зэргэ, хубсаһа хамгаалжа шадаха, мүн түүхын ба хүгжэмэй талаар бэрхэшээлтэй асуудалнуудта харюусажа шадаха байһангаараа баһа хоорондоо мүрысэбэ. Лагериин бүхы үйлэ хэрэгүүдтэ үндэһэ һуури, үүсхэл гаргагша ахалагша пионервожата Э. Мандарова имэ асуудалнуудые бэлэдхэһэн байгаа. Тэдэнэр илалта тээшэ ехэхэн хүсэл зориг, бэлиг шадабари харуулһан байна. Хүмүүжүүлэгшэ Л. В. Вахромеева өөрынгөө зохёоһон дуу гүйсэдхэбэ. Бүхы шатануудые һайнаар дабажа гараһан М. Калашникова, И. Мусатова болон В. Кулынгеров гэгшэд конкурсдо илажа гарабад.

Мүн баһа «Индеецүүдэй үдэр» тухай, столой теннисээр, пионерболоор, олон тоото спортивна мүрысөөнүүд, гадна, хүршэ лагерьнуудай командануудтай футболоор болоһон нүхэд ёһоной уулзалганууд тухай һурагшад зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн омогорхон хөөрэнэ. Физрук С. А. Старцев эдэ бүхы уулзалгануудые эмхидхэлгэдэ эсэшэ сусашагүйгөөр хабаадалсаба.

Тиихэдэ хүүгэд болон ехэшүүлшье столовын хүдэлмэрилэгшэд М. Ф. Шаталова, мүн Е. А. болон К. П. Михайловтан тухай һайшаалай һайн һайхан үгэнүүдые хэлэһэн байна. Амтатай һайн эдеэ хоол бэлдэхэһээ гадна, элдэб олон блюдэнүүдые бэлдэһэн ба үдэр бүхэндэ стол дээрэ шэнэ овощ болон фруктнуудай байхын туһала тэдэнэр ехэхэн оролдолго гаргаһан байгаа. Тиихэдэ кухнида тон оролсотойгоор хүдэлжэ, амһарта угааһан ба гэр байра сэбэрлэжэ байһан хүбүүн Г. Корсаковые илангаяа магтабад.

Нэгэ үгөөр бүхы юумэ һайн байгаа. Гэбэшье эндэ нэгэл юумэ һанаагемнай зобоогоо. Энэ юун бэ гэхэдэ, манай бүхы пионерэй лагерьнуудта хабаатай асуудал. Хуушарһаһан, арай гэжэ заһабарилагдаһан корпусууд, үмхиржэ унаха болоһон шаланууд, бороогой уһа барихаяа болишоһон хушалтанууд. Эдэ бүгэдэһөө гадна, лагерьнуудта саг үргэлжэ спортивна хэрэгсэлнүүд дуталдажа байдаг. Материальна баазань һула. Городтомнай багшанарай училищиин, багшанарай институдай бии байбашье, лагерьнуудта мэргэжэлтэ кадрнууд ходо дуталдажа байдаг.

Эдэ бүхы асуудалнуудтайгаар хүүгэд болон тэдэнэй хүмүүжүүлэгшэд хэлхеэ холбоонай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой секретарь Б. Б. Макальскида хандаһан байна. Лагерьта ерэһэн энэ айлшан олон тоото асуудалнуудта сэхэнхидэнь харюу үгэжэ шадаагүй. Тэрэнэй олон юумэ бүтээхээр найдуулбашье, бүхы юумэ бүтэшэхэ гэжэ һанагүйбди. Имэрхүү түхэлэй лагерьнуудые эмхидхэхэ талаар олон асуудалнууд гаража ерэнэ. 15—16 наһатай хүбүүд, басагадта путевконуудые юундэ худалдадаг бэ? Тэдэнэртэ лагерьта байхань һонигүй ха юм. Тодорхойлбол, лагериин начальник З. Н. Ангарова мүнөө үедэ ажалай, спортивна, аяншалгын һонирхолой талаар лагерьнуудые эмхидхээ һаа дээрэ гэжэ тоолоно. Тиигэбэл һонирхолтойшье, аша туһатайшье байха һэн.

Имэ һанамжада онсо анхарал хандуулха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Зунай үедэ хүүгэдтэй хүдэлмэрилхэ шэнэ арга түхэлнүүдые бэдэрхэ саг хүрэжэ ерээ. Энэ «Спутнигта» нэгэ бишыхан бууса шадархи ажахы байгуулжа, теплицэ боложо парнигуудые барижа болохогүй юм гү? Тиигэбэл манай хүүгэд сүлөөтэй сагаа һонирхолтой, хүхюутэйгээр үнгэргэхэһөө гадна, ажалайшье дүршэлтэй боложо һураха һэн. Энэнь мүнөө тон шухала ха юм.

Сергей МАРФИЦИН,
ИГУ-гай студент.

Түрэл нютагай түхэл шэнжэ

1908 оной тоо бүридхэлэй
дүнгүүдээр бодоходо,
199 урхэтэ айлнууд
Табтаанайда
тоологдожо байгаа,
дүн хамта
1012 амин [505 бүhэтэн,
507 эхэнэрнүүд].
Ород хэлэ мэдэхэ
зон гэхэдэ 16,
монгол хэлэ — 69,
түгэд — 32 хүн.

Тэдэ Агын
нэгэ классай ба үмсын
училищи,
дасанай hургуули
дүүргэгшэд,
баhа ном hударта
hубэлгэн hонор дээрэhээ
өөhэдөө эрдэм ухаагаа
дээшэлүүлhэн хүнүүд hэн.

Нютагай зоной
болон тэрэ үеын
эдэбхитэдэй оролдууhаар,
тэдэнэйл мүнгэ зоерээр
1909 ондо
Хондойн Адаг гэжэ
газарта Доодо-Табтаанайн
нэгэ классай училищи
нээгдээ hэн ха.

Бухы Агын талын
дэбисхэр дээрэ
Агын хоёр классай училищиин
удаа хоёрдохи
ехэ hургуули байгуулагдаhан
байгаа.
1911 ондо 59 hурагшад hураа,
тэрэ тоодо 8 басагад.

Шулуутайда ба Шандалида
түс тустаа 13-14
hурагшадтай байhан.

Табтаанайн hургуулида
2 багшатай байhан
гэжэ харахада,
тэрэ сагтаа ехэл томо
hургуули тостой байгаа болоно.

Ага буряадуудай дунда
соёл гэгээрэл, үзэг бэшэг
тараан дэлгэрүүлгээр
горитойхон үүргэ
энэ hургуули дүүргээ hэн.

Октябриин хубисхалай hүүлээр-
хи
үедэ хүсэд бэшэ дунда,
удаань дунда hургуули
болгогдоод,
1950 он болотор шахуу
эндэ Дулдаргын районой
бүхы буряад hуурингуудhаа
үхибүүд сугларжа,
номдо hурадаг байгаа.

Хэд энэ hургуули
тон түрүүн дүүргэhэн
бэ гэхэдэ,
Буряадаймнай түрүүшын
зохёолшо,
роман бэшэдэг Жамса Тумунов,
партиина хүдэлмэрилэгшэ
Насаг Юндунов,

Эсэгэ ороноо хамгаалгын
Агуүехэ дайнда
хабаадалсаhан
элитэ партизан
Бадма Жабон [Алхана],
Ж. А. Аюров [Зүдхэли],
Алдар солын II ба III шатын
ордено кавалер Ц. Д. Дам-
динов
ба бусад олон.

Мүн лэ энэ hургуулида
hураhан хоёр нүхэд
хожомоо СССР-эй
Верховно Соведэй депутадууд
болоо.

Хэд бэ гэбэл,
Дагбаин Ч. Д., Цыренов Б. Ц.,
Алхана нютагhаа Балдан
Дондоков
Буряадай АССР-эй депутат
болоhон, Эсэгын дайнай үедэ
байлдаанай
газарта унаhан байна. Энэ
hургуулиин хүмүүжүүлэн,
ажабайдалай үргэн дардам
харгыда гаргаhан
үшөө олохон hурагшад
түрэл колхозойнгоо түүхэ
нэмэн,
баялигыень арьбадхан
мүнөө хүрэтэр
ажаллаhаар лаб даа.

Али тухай олон аргашад,
багшанар, арадай ажахын
бусад hалбаринуудай
мэргэжэлтэд
тэдэнэй дунда бии гээшэб!

ТҮХЭРЕЭН САГААН ТАБТААНАЙМНАЙ НЭРЭ СОЛОТОЙЛ!

Табтаанай нютагай хүн зоной хайшан гээд үзэг бэшэгтэ hураhан, эрдэм болбосорол ехэтэй болоhон тухай хөөрэхэдөө, манай нютагай гайхамшагта хүбүүд Цультим, Жамцаран Бадмаевуудые (Александр ба Петр Бадмаевууд) мартажа болохо аал?! Мүнөө болоод байхада, тэдэмнай Россида түгэд эмшэлэлгэ дэлгэрүүлэгшэд гэгдэнэ. Аха дүүнэрэй гурбадахинь Ампил Бадмаев, урдахи зуун жэлэй 70-аад онуудай эхеэр Санкт-Петербургын университет дүүргэжэ, ага буряадууд соохоо нэн түрүүн дээдэ эрдэм олоhон юм. Эгээн түрүүн задаржа, дэльбэеэ дэлгээhэн сэсэгтэл едли болоно. Гансал харамтай юумэниинь — архивай шухала данса саарhанууд дууhан хаягдаад, эндэ тэндэhээ үлэhэн мэдээнүүдээр тэрээн тухай тодорхойгоор юу хөөрэхэбши даа.

1917 оной хубисхалай урда тээ нютагай зон гол түлэб зөөдэл байдалтай, мал харадаг hэн лаб даа. Үргэлжэ сэсэг набшаар бүрхөөгдэhэн Табтаанайн хада гүбээнүүдые, нуга хүндынүүдые зубшан уруудаа, үгсөөшье hаа, ябад гээд лэ малшадай урсахан hэеы гэрнүүдhээ хүхэ борохон утаанай бөөгнэрэн гарахые адаглахаар байгша hэн. Нэгэн гээ hаа зуhалан, үгыш hаа — үбэлжөөн. Дээрэ хэлэгдээшэ 1908 оной тоо бүридхэлэй ёhоор, Табтаанайда 233 эшэгы гэрнүүд, 108 модон гэр тоологдожо байгаа. Малай тоо толгой гээ hаа, 1382 морид, 5974 үхэр, 6415 хонид, 3315 ямаад бии hэн ха. Хамта дээрээ 17086 толгой табан хушуу мал болоно.

Ород гүрэнэй түрүүшын хубисхалай болон ород-япон дайнай эхилhэн шалтагаануудhаа даамжаран, орон доторнай политическэ байдал ехэл түгшүүрилтэй хүндэ, тэнюун бэшэ боложо, табтаанайнхид бүхы малайнгаа тоо толгой үсөөлжэ эхилбэ. 1911 ондо табтаанайнхид 1177 моритой, 5130 үхэртэй, 2028 хонитой, 861 ямаатай болоод байгаа hэн. Дээрэ заагдаhан тоонуудhай 3 жэлэй турша соо хэды шэнээнээр хороо гээшэб, илангаяа хони ямаад! Олоороо Монгол орон руу зөөлгэншье болоожо эхилээ hэн. Дэлхэйн түрүүшын ехэ дайнай эхилжэ, Минскэ губерни ара талын хүдэлмэридэ Ага нютагай буряадуудhаа эльгээгдэхэ үедэ энэ ябадал бүришье түргэдөө hэн. Агаhаа, тэрэ тоодо Табтаанайhаа, тон хэды хүн тиишээ эльгээгдэhэн бэ гэжэ тодоор хэлэхын аргагүй. Хэн тиимэ hайнаар бүридхэжэ байхань hэм даа. Ошохо замдаа зариман тэрьедээшье. Эдэ мүрнүүдэй автор дайнай газарта, мүн госпитальнуудта наhа бараhан 20 шахуу агынхидай нэрэ бэдэржэ олоо. Тэдээн соо 1917 оной мартын 17-до уушханай хаяадаар үхэhэн Табтаанайн Жамбал Жэмсаранов оролсоно.

Агуүехэ Октябриин социалис хубисхалай илалтын hүүлээр диилдэhэн ангиин ба хариин дайсадай гэмээр эхилhэн граждан дайн нютагай зондо хүндэхэн сохилто болоо hэн. Табтаанайда түрэhэн Дугар Табхаевай бүлэг сагаан атаман Семеновто дэмжэлтэ үзүүлжэ, элдэб аяг ааша гаргадаг байгаа. Хэды олон зониие баалан хашажа, отрядтаа оруулhан гээшэб. Архивай документнүүдэй нэгэн соо иигэжэ хэлэгдэнэ: «Шоро муутай атаманuудай хуули буса ааша гаргажа, буудуур, алуур, хулгай худал, хүсэлэн оролго гэхэ мэтын дэлгэрээд байха үедэ буряадууд соохоо нэгэн онсо шалгаран гараад, ямаршье хабаагүй, хара hанаагүй буряадуудаа айлган хашажа, нэгэдхэхэ хүсэл гаргана». Саашань тэндэ юун гээшэ хэлэгдэнэб гэбэл: «Энэ Табхаев гээшэмнай атаман Семеновhоо өөрэгүй зэрлиг муухай ааша гаргадаг, хүн зониие алаха хюдаха, hүйд татан үймүүлхэhээ эхилээд зободог. Буряад залуушуулые өөрын мэдэхэ мэдэрэлгүй, бодохо бодолгүй юм шэнгеэр зориг зоргоороо тамалдаг, тэрьелhэн хүниие сүүдгүйгөөр алажархидаг hэн». Тиигэжэ бүхы буряад зоной нэрэ хухалдаг байhан хадань агынхидай тэрэниие үзэн ядажа, шоо үзэхэнь тон зүб. Табхаевай отряд усадхан үгы хэхэ hэдэлгэтэй комисси эмхидхэгдэжэ, ДВР-эй Бурнарревкомой найдалгата түлөөлэгшэ Г. Цыбиков тэндэ оролсоhон байна. Саг зуура бэеэ хорголдуулха арга мэхэ олоошье hаа, Табхаевай арад түмэнэй урда харюусахал ёhоороо харюусаха сагынь хүрэжэ ерээ бшуу. Тэрэнэй орхижо ошоhон хогшол зөөринь эрхэтэдэй болон Табтаанайн hомоной зайhан (түрүүлэгшэ) Нимаевай хабаадалсалгатайгаар буляажа абтаа. Арад зондоо урбагша Табхаевай ябуулhан аашата үйлэ хэрэг тухайда Табтаанайда түрэhэн уран зохёолшо Ж. Тумунов «Нойрhоо hэриhэн тала» гэжэ роман соогоо тон hайнаар харуулжа бэшэhэн юм.

Граждан дайн, хариин дайсадай харатай хоротойгоор добтолон оролго, семеновецүүдай болон табхаевцуудай баандануудай hүйд татан, хүн амитаниие hүрдөөн айлгажа, амар заяа үзүүлэнгүй гашалалдажа байхада, мал ажахы хайшан гээд өөдэлхэб даа. Олон зон мал адуу'hаа урдаа туужа, түрэл дайдаhаа холодон тэрьелхэшье баатай болоо hэн бээ. 1921 ондо 176 урхэтэй айл байгаа (332 моритой, 1962 үхэртэй, 768 хонитой, 196 ямаатай). 1911 онhоо 1921 он болотор малай тоо толгой нилээд хороо, зарим айлнууд үгыржэ, хооhорхо туйлдаа хүрэhэн юм.

1923 оной тоо баримтануудые харахада, Табтаанайн дэбисхэр дээрэ 966 хүн ажаhуухан, энэл жэлэй hунгалтануудай үеэр hомоной Соведтэ 20 депутадууд hунгагдаhан байгаа. Тэдэнэй тоодо комсомолшууд Жамьянов Чимитдоржо, коммунист Цыденов Доржо оролсоо. Эдэ нүхэд нэгэ hаналтай зониие суглуулжа, 1929 ондо «Саханай» коммуна эмхидхээ. 1934 ондо «XVII партсъездын» гэжэ нэрэтэй хүдөө ажахын артель болгогдоhон. «Саханай» коммунаhаа халта хожомшогоор «Хубисхал» гэдэг ТОЗ Табтаанайн эхиндэ эмхидхэгдэhэн түүхэтэй. Баhа Доодо Табтаанайда Ленинэй нэрэмжэтэ артель эмхидхэгдэбэ. Уданшьегүй «Хубисхал» «Саханай» хоер ниилэжэ, Ленинэй нэрэмжэтэ артель болоод, XVII партсъездын бүридэлдэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуүехэ дайнай hүүлээр оролсоо. 1930 ондо «Саханай» коммуна «Фордзон» гэдэг американ үйлэдбэриин түрүүшын тракторта болоо. Баймга манай орондо бүтээгдэhэн үшөө 3 трактор абаа hэн. Тэдэнь «Красный путиловец» гэжэ нэрэтэй бэлэй. Тон түрүүшын трактористнууд гэбэл, нютагай урдаа хараха бэрхэшүүл Аюшиев Нима (Мухардаанхай), Чимитов Дагба-Жалсан. Тэдэнэй удаадахи трактористнууд гэхэдэ, Санжиев Даба, Боросхоев Нима, Ванданов Дашидоржо (Андуу-ахай), Цыбенов Борхондой Пагма абгай нүхэртээ. Колхозой тон түрүүшын жолоошон гэхэдэ, Цыбенов Борхондой, тэрэнэй удаа Дашиев Самбу болоhон.

Эхэ ороноо хамгаалхаар Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй зэргэнүүдтэ Табтаанайhаа 70 хүбүүд, басагад мордоhон юм. Тэрэ фашис булимтарагшадтай тэмсэлдэ баатаршалга, эрэлхэг зориг харуулhан байна. Табтаанайда түрэhэн тоонтотой Батоцырен Хордеевич Шагдаров Брестскэ хэрэм шадархи гарнизондо алба хэхэдээ, агаарhаа болон хуурай газар тээhээ түрүүшын сохилто бэеэрээ угталсаhан юм. Штурмовой батальоной замполит, уран зохеолшо, капитан Жамса Тумунов бүхы Прибалтикаар дайлалдаhан, Алдар Солын II ба III шатын ордено кавалер Цырен-Доржо Дамдинов дайшалхы баатаршалгануудаараа нютаг нугаяа суурхуулhан хүн. Байлдаанай газарта жэшээ харуулан, үхэлhөө айнгүй зориг түгэлдэр дайлалдаhан, дайсаниие даралсаhан нүхэдөө нэрлэбэл: Ванданов Лондон-Жамса, Мункуев Дашинима, Жапов Дарма, Дашиев Цырендондог, медсестра Цыденова Дарима ба бусад олон. Мүн тиихэдэ хэды олон шиираг шамбай хүбүүднай түрэhэн нютагаа бусаха аза талаангүйдэжэ, шоро муута дайсанай hомондо дайрагдан, харатайгаар унаhан гээшэб. Тэдэнэй дунда багша Нимбуев Галсан, колхозникууд Дампилов Бальжинима, Дугаров Жамсаранжаб, аха дүүнэр Үлзытэ ба Борхондой Гомбоевууд, эсэгэ хүбүүн Цыбенов Борхондой, Борхондоев Балдан, Лудупов Жамса.

Дайсанай ара талын ажалда табтаанайнхид хүсэ шадалаа гамнангүй, хара хүлhөө адхан, хам орон хүдэлhэн гэжэ мэдэнэбди. Тиигэжэ фронтдо али болохо туhа нэмэри үзүүлдэг, хүдөө ажахын эдеэ хоол тушааха гүрэнэйнгөө түсэб даабаринуудые ходо дүүргэдэг, буу зэбсэг абалгада, бэшэ бэшэ барилгада мүнгэ татабари суглуулдаг, сэрэгэй үедэ хэды облигаци гараа б, тэдээгээр даабаринуудаа саг үргэлжэ дүүргэдэг байhан. Колхозой гэшүүн Нимаев Дамдин 1948 оной сэрэгэй үеын урьhаламжада 105 мянган түхэригэй облигаци захиhан байха юм. Ажалай амжалтануудай, хубиин түсэбүүдые дүүргэhэнэй ба үлүүлэн дүүргэhэнэй түлөө 1942 оной хүдөө ажахын окружной выставкэдэ хабаадалсахаар 14 хүн, 1943 ондо 21 хүн баталагдаhан байгаа. Заримыень нэрлэе. Гомбоева Хандама (хонишон), Эрдынеева Мэдэг (hаалишан), Дамдинов Батамунхэ (Бата ахай), Дугарова Долгор (hаалишан), Нимажапова Дарима (адуушан), Жаргалов Балжи-Доржо (Балжир) ба бусад олон. Жапова Манза үдэр соогоо 510 тарянай боолто боодог байhан, харин 15 хоног соо—7650, тиигэжэ даабаряа хэдэн дахин үлүүлдэг байгаа болоно. Косилкашан Жаргалов Балжи-Доржо 7 хоног соо морин косилкаар 35 га талмайн ногоо унагаадаг байгаа. Тэрэ үедэ багашагшье ябаhан hаа, косилкада hуудаг 16 наhатай Лхасаранов Цыдендамба үбhэ хулhанай түлэг 60 хоног соо 480 га талмайн ногоо унагаадаг байhан. Тиимэрхүү жэшээнүүд ганса нэгэн байhан гэжэ бү hанагты. Бултыень нэгэ статья соо нэрлэхэ аргагүй дээрэhээ хизаарлаhуу.

Ара талын хүдэлмэридэ габшагай шумууhан хүдэлдэг байhанайнгаа түлөө «1941—1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуүехэ дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө» медаляар «17 партсъезд» колхозhоо 51 гэшүүд, Ленинэй нэр. колхозhоо 56 гэшүүд шагнагдаhан, хамта дээрээ 107 хүн. Ганса хүндэ шүтэдэг, Сталинай хатуу шанга журамтай дээрэhээ ноерхон заабаридаг гуримтай, урагшаа ябахаяа болиhон, зогсолтын үедэ манай Табтаанайн олохон зоной хуби заяанууд буруу тээшээ шэглэн шиидхэгдэhэн, экономикошье гэжэ нилээд хойшоо гарантаhан гээшэ лаб даа. Колхозой түрүүшын түрүүлэгшэ Доржо Цыденов, Лхасаран Ванчиков, нютагай олон тоото коммунистнууд, интеллигенци ба колхозникууд тушаалгаар ошоhон байха. Округой бүхы ажахынуудтал адли, мал ажахы, газар ажал даншье hаа аали хашанаар хүгжэдэг байгаа. Тиибэ яабашье колхозой үйлэдбэриин түрүүшүүл соохоо ажал дээрээ эрхим дүн туйлажа, округойнгоо нэрэ соло холуур суурхуулан үргэхэ нүхэд Табтаанайда байhан. Жэшээлэн нэрлэбэл, хонишон И. Э. Эрдынеев (мүнөө арендэнэ коллективэй хүтэлбэрилэгшэ), Дондоков Д. Л., Дондоков Э., үхэршэн Будаев Д. Н.

Шэнэдхэн хубилгалгын жэлнүүдтэ ажабайдалаймнай алиш таланууд hэргэжэ забдаа, ажахыгаа шэнэ гуримаар, шэнэ ёhоор эрхилэн хүтэлхэ маяг аргануудай бии болоhониинь hайшаалтай.

Ж. ТУМУНОВ,
РСФСР-эй hургуулиин габьяата багша, багшын эрдэмэй кандидат.

АМГАЛАН БАЙДАЛ ХАНГАХА

Дүтын Зүүн зүгтэхи хёмороо зүришэлдөө эбэй ёһоор гуримшуулан шиидхэхэ арга бии гү, али дайн байлдаануудай оеоргүй эрьюулгэ нүхэ руу дахинаа орохо болоно гү? Һүүлэй үедэ иимэ асуудал гансал араб бэшэ, харин бусадшье оронуудай хүтэлбэрилэгшэдые, политическэ ажал ябуулагшадые, журналистнуудые, аралжаа наймаашадые, тобшолбол, Дүтын Зүүн зүгтэхи тогтууригүй байдалаар һанаагаа зобожо байһан бүхы хүнүүдые хүлгүүлнэ.

Нэгэ талаһаа — ООП-той хөөрэлдөөнүүдые таһалха гэһэн шиидхэбэри США-тай һарын урда тээ абаһанһаа уламжалан, эндэхи байдал улам орёо түгшүүритэй боложо байна. Энэ ушар араб-израилиин хоорондохи хёмороое эбэй ёһоор гуримшуулан шиидхэхэ харгы замуудые бэдэрэлгэдэ хангалтагүй муугаар нүлөөлнэ. Нүгөө талаһаа — булимтаран эзэмдэһэн газар нютагуудта палестинынхидэй арадай восстаниие дараха зорилготойгоор Израилиин хашалта харшалалтануудые, хардалга, гүрдэлгэнүүдые үргэдхэжэ байһанһаа болоно.

Булимтаран эзэмдэһэн араб нютагуудта Зүүн Европын оронуудһаа, гол түлэб СССР-һээ нүүжэ ерэһэн еврейнүүдые түбхинүүлэн һууришуулха ябадалые Ицхак Шамирай правительствын бэелүүлжэ байһан алхамуудһаа уламжалан, арабуудай һанаагаа зобохонь, зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлхэнь ойлгосотой юм ааб даа.

Советскэ Союзһаа хүнүүдэй Израиль руу олоороо нүүжэ ерэлгэ (Иорданиин тусхай тушаалтадай сэгнэһэнэй ёһоор, ойрын жэлнүүдтэ эдэнэй тоо 1 миллион шахуу хүндэ хүрэхэ байна). Дүтын Зүүн зүгтэ шэнэ дайн байлдаа үүдхэхэдэл болохо гэжэ Иорданиин король Хусейн һаяхан Эй-би-си гэдэг американ телекомпанида интервью үгэхэдөө мэдүүлээ. Тохеолдожо байһан байдалые нүгөө захадаа тула гэрэлээ харагдахагүй тоннель руу һолжорон уналгатай сасуулжа болоно гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Дүтын Зүүн зүгтэ тохеолдоһон байдалда араб оронуудай ниитэ нэгэн хараа бодол абаха зорилготойгоор ООП-ой эрилтээр Араб оронуудай лигиин (ЛАГ) Соведэй онсо яаралтай сесси хэдэн үдэрэй урда тээ Тунисто зарлагдаа һэн. Гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд хабаадаһан байгаа. Тэрээндэ хабаадагшад түгэсхэлэй коммюнике баталан абахадаа, ООП-той һанал нэгэтэй байһанаа мэдүүлһэн. Вашингтоной хөөрэлдөөгөө һэргээхэ талаар тэрэнэй хүсэжэ байһые дэмжэһэн, энэ талаар араб гүрэнүүдэй хүсэлэл оролдолгонуудые улам эршэдхэхэ тухай шиидхэбэри абаһан байгаа. Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалые гуримшуулгын хэрэгһээ ООП-ые гаргаха талаар Израилиин зонхилхы бүлэгөөрхидэй, мүн США-гай сионис хүсэнүүдэй хүсэл эрмэлзэлтэй байһаниинь хангалтагүй, аюултай байна гэжэ ЛАГ-ай Соведэй сессиин шиидхэбэри элирхэйлэн гэршэлнэ.

Израильда нүүжэ ерэхэдэнь, булимтаран эзэмдэгдэһэн араб газар нютагуудта түбхинэн һууришахадань, еврейнүүдтэ туһалжа байһан компанинуудта, эмхинүүдтэ буруушаалга хэжэ байһачаа араб оронуудай гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд сесси дээрэ мэдүүлээ.

Ойлгосотой ушар шалтагаануудаар еврей үгсаатадай Израильда нүүжэ ерэлгэ араб оронуудай хүн зоной һанааень зобоонгүй байжа шадахагүйл. Нүүжэ ерэгшэдые Зүүн Иерусалимда, булимтаран эзэмдэгдэһэн газар дээрэ түбхинүүлхэ гээшэ 1949 ондо Женевэдэ баталагдан абтаһан IV конвенциие хазагайруулһан ябадал болоно. Тэрэнэй 49-дэхи статьягай ёһоор булимтаран эзэмдэһэн гүрэн «өөһэдынгөө» хүн зоной зарим хубиие тэрээн руу нүүлгэжэ шадахагүй байна.

Израиль энэ документдэ гараа табиһаншье һаа, мүнөө тэрэнэй дүримүүдые хазагайруулжа байна бшуу. Тиин нэгэтэ нэгэ үдэр Тель-Авивай мунинха мундуу этэгээдүүд хүршэ оронуудай ба арадуудай, нэн түрүүн Палестинын араб арадай хуулита эрхэнүүдые, аша туһые хаһажа, «агууехэ Израилиие» байгуулха гэһэн үни холынгоо хараа түсэбүүдые бэелүүлхын тула бусад оронуудһаа ерэһэн хүнүүдые хэрэглэхэдээшье магадгүйл. Юрэдөөл, баруун бэедэ, Газын секторто нүүжэ ерэгшэдые түбхинүүлхэ талаар Израилиин ябуулганууд гансал Палестинын араб арадай аша туһые бэшэ, харин бүхы Дүтын Зүүн зүгтэхи аюулгүй байдалай асуудалнуудые буруу һүргэхэдөө болохо.

Эгээл тиимэһээ СССР Тель-Авивай иимэ хуули буса ябуулгануудые эрид буруушаана. Тусхайлбал, булимтаран эзэмдэһэн газар нютагуудые түбхинүүлэн һууришуулха талаар Израилиин хуули буса ябуулганууд тушаа ООН-ой Аюулгүйн Соведэй заседани СССР-эй эрилтээр байгша оной март һарада үнгэргэгдөө һэн.

Дүтын Зүүн зүгэй оронуудаар ябаха үедөө СССР-эй арадай депутадууд Тунисто, Сиридэ, Иорданида хүрэһэн, эдэ оронуудай тусхай тушаалтадтай, ООП-ой түлөөлэгшэдтэй хөөрэлдэһэн байгаа. Нютагаа урилһан хүнүүдые булимтаран эзэмдэгдэһэн араб газарта түбхинүүлэн һууришуулха ябадалые буруушаажа байһанаа тэдэнэр ООП-ой түлөөлэгшэдтэй хөөрэлдэхэдөө тэмдэглээ һэн.

Советскэ Союзһаа гараһан еврейнүүдые Израильда түбхинүүлхэ ябадалые хориһон урлакууд араб оронуудай зүгһөө нэгэнтэ бэшэ хэгдэнэ. Теэд иимэ алхам бүхы эрхэтэдтэ адли тэгшэ эрхэ сүлөө олгохо гэһэн СССР-эй ниитэ хараа шугамда таараладакагүйл.

(ТАСС).

ГАХЯАД СЭБЭРХЭН ДАНГИНА

Софи. Советскэ Союзай, Польшиин, Чехо-Словакиин, Югославиин, Румыниин, болон Болгариин 43 сэбэрхэн дангина «Мисс университет — Восточная Европа» гэһэн нэрэ зэргын түлөө Соелой ордонгой ехэ зал соо мүрысэбэ. Басагад конкурсын олохон дүримүүдые дүүргэбэ. Гэбэшье интеллектын түлөө туршалга никээд гайтайхан байгаа. Польшиин студентка Жанетта Катковска шанда хүртөө.

Зураг дээрэ: «Мисс университет-Восточная Европа» гэжэ конкурсдо илаһан Жанетта Катковска.

БТА-ТАСС-ай фото.

ПОРУЧИК ГОЛИЦЫНАЙ УГАЙ БЭШЭ ГҮТ?

Уран зурааша Андрей Кириллович Голицын эртэ урдын ба алдарта тайжын уг гарбалтай хүн юм. Һаяхан тэрэ дворянствын ударидагша болоо. Тэрэнэй ударидадаг «Союз потомков Российского дворянства» революцида хюдуулжа, ишэ тиишээ тарашаһан Россин соелой үлэгдэлнүүдые суглуулхаар һэдэнэ.

Ород дворянуудай үнэтэй сэнтэй заншалнуудые һэргээлгэ, дворян уг гарбалтай хүнүүдэй хадагалжа байһан Эсэгэ оронойнгоо түүхын талаар үргэн материалнуудые бэдэрэлгэ, согсолон суглуулга, архивна албан, музейн жаса, хэблэлэй ажал ябуулга байгуулга хадаа «Союзай» түсэбүүд соо оруулагдана гэжэ хэлэебди.

Гурбан зуугаад хүн «Союзда» орохо хүсэлтэй байһанаа мэдүүлээ. Мүнөө уг гарбалые шэнжэлдэг комисси этигэлэй грамотануудые анхаралтайгаар шудална. Тиимэһээ тэдэнэй ниитын ажабайдалһаа хара хүсеер гаргагдаһан дворян уг гарбалтай хүнүүд байһыень гэршэлһэн баримтанууд удахагүй элирхэ. Тэдэмнай ухаатай сэсэн байхаһаа гадна, ажалша бүхэриг хүнүүд байгаа бшуу.

Ородой уран зохеолшод Тургеневһээ эхилээд, Набоков хүрэтэр хэды олон зохеолшод эндэ ороно гээшэб. Тэдэнэй урдынхи «уурхайһаа» юуншье үлеегүй гэхэдэ болохо. Тэдэниие дахяад шэнээр суглуулан һэргээхэ хэрэгтэй. Дворян уг гарбалтай хүнүүд хэды үндэр болбосоролтой, гурим журамтай байгааб даа. «Эдир залууһаа нэрэ хүндэеэ гамна»— гэһэн уряае хүүгэдые хүмүүжүүлгын гол шухала жама ёһо болгожо, тэрэниие нарин нягтаар баримталдаг байһан юм. Энэ талаар Андрей Кириллович Голицынай бүлэ (тииһээ тиитэрээ уран зохеолшо Олег Васильевич Волковой түрэһэн ээ хүбүүн болоно) дворян заншалнуудта үнэн сэхэ байдаг.

Зураг дээрэ: Н. Н. Бобринский (Екатерина Вторая гэгшэһээ уг гарбалынь эхилдэг) болон А. К. Голицын.

ТАСС-ай фотохронико.

Энэ һонирхолтой

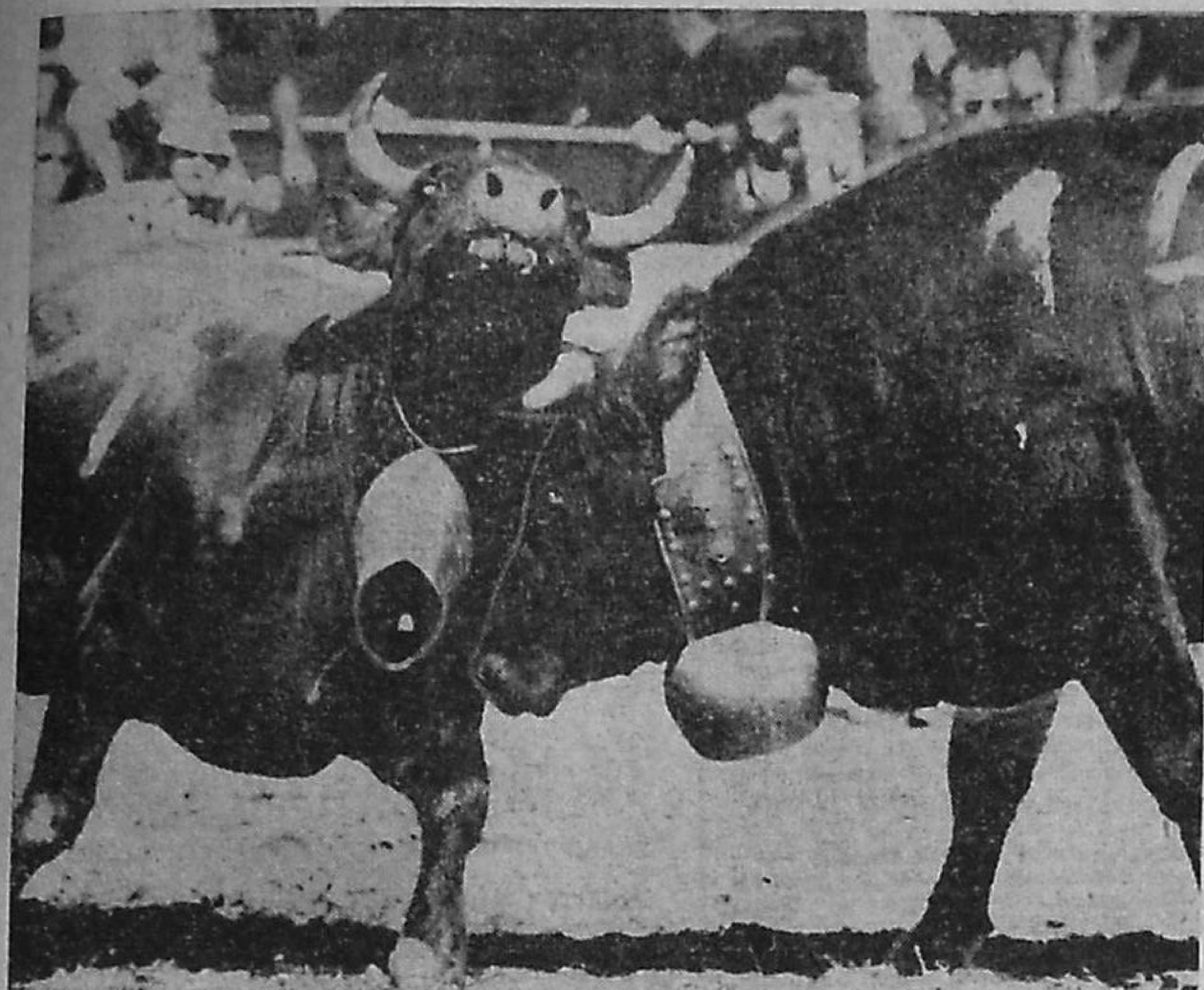

ҮХЭРНҮҮДЭЙ ТУЛАЛДААН

ИСПАНИДА КОРРИДА ҮНГЭРГЭГДЭДЭГ ГЭЖЭ МЭДЭНЭБДИ. ХАРИН ШВЕЙЦАРИДА ЖЭЛ БҮХЭНДЭ ЭЛДЭБ ГОРОДУУДТА ҮХЭРНҮҮДЭЙ ТУЛАЛДААН ҮНГЭРГЭГДЭЖЭ, БҮГЭДЭНЭЙ АНХАРАЛ ХАНДУУЛДАГ ЮМ. ЭДЭ ТУЛАЛДААНУУДТА ИЛАЖА ГАРАҺАН ҮХЭРТЭ ҮНДЭР НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОГДОДОГ ЗАНШАЛТАЙ. ХАРИН ТЭРЭНЭЙ ЭЗЭН ЕХЭ ШАГНАЛ АБАДАГ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ШВЕЙЦАРИИН АПРОЦ ГЭЖЭ ГОРОДТО (КАНТОН ВАЛЛЕ) ҮХЭРНҮҮД ТУЛАЛДАНА.

ТАСС-АЙ ФОТО.

ҮГЫТЭЙШҮҮЛДЭ ТУҺАЛХЫЕ УРЯАЛНА

НАЙМАТАЙ ЭНЭ ТАРГАН ТОМО МИИСГЭЙ ЭНДЭ ҺАЯ БРИТАНИИН ТЕЛЕВИДЕНИИН ЭКРАН ДЭЭРЭ ХАРУУЛАГДАА. ҮГЫТЭЙ ХҮНҮҮДТЭ ТУҺАЛХЫЕ УРЯАЛҺАН СОНОСХОЛОЙ ПРОГРАММАДА БРИТАНИИН ЗАРИМ ОРОНУУДТА АЖАҺУУДАГ ҮХИБҮҮДТЭ ОРХОДОО ҺУРАГГҮЙ ЕХЭ БЕЛОК ҮДЭР БҮХЭНДЭ АБАНА ГЭЖЭ ТЭМДЭГЛЭГДЭЭ.

ЯДАҺАН ТУЛИҺАН ҮХИБҮҮДТЭ ХАЙШАН ГЭЖЭ ТУҺАЛХАБ ГЭҺЭН АСУУДАЛДА ХАРЮУ ОЛОХЫЕ ХҮСЭБЭЛ, ТАРГАН МИИСГЭЙНҮҮДТЭ ХАНДАГТЫ ГЭЖЭ МИИСГЭЙН ЭЗЭН ЭХЭНЭР МЭДҮҮЛҺЭН БАЙНА.

ТАСС-АЙ ФОТО.

Панорама

СЕУЛАЙ ДЭЛГҮҮРТЭ

1989 оной зун һэн. Шан Ан гэжэ дэлгүүр. Дэлгүүрэй тагууд дээрэ клеткэнүүд соо нохойнууд, миисгэйнүүд табяатай, холо бэшэхэнэ шэрэм тогоон соо шүлэн бусалжа байна. Эндэ байра дээрэнь нохойнуудые, миисгэйнүүдые үүсэлээд шанажа байба, харин дүтэ шадарай ресторануудта нохойн, миисгэйн шанаһан, шараһан мяхаар хэһэн элдэб блюдэ, эдеэ хоол дурадхана. Гансашье Корейдэ бэшэ, мүн зүүн урда Азиин олон оронуудта имэ мяха зооглодог юм ха. Тиихэдэ нохойн, миисгэйн мяха эдихэдэ хүнэй бэедэ ехэ туһатай, зарим үбшэнгүүдые, жэшээнь, астма, подагра, туберкулез аргалха юм, мүн шадал тэнхээгээ алдаһан наһажаал хүндэ хүшэ шадал оруулдаг гэжэ Ким Нам хөөрэнэ. Урдань гахайн, үхэрэй мяхан тон дээгүүр сэнтэй байһан, тиимэһээ эндэхи зон, илангаяа үгытэйшүүл имэ мяха эдижэ һураһан юм ха.

* * *

Столой саана һуугаад ажал хэдэг зоной бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхын тула бүхэли НОТ байгуулагданхай. Хүнэй бүхэли үдэр соо юумэ шагаахадань, нюдэнэйнь хараа һуларна, нервнэ системэнь һандарна. Зүгөөр хүдэлмэриинь газарта, кабинет соонь лимоной гү, али эвкалипт модоной хоншуухан үнэр тараагаа һаа, ажалай бүтээсэ дээшэлдэг, үргэһэ нойршье хүрэхэеэ болино гэжэ япон психологууд тоолоно.

АБАРГА БААТАРАЙ ШУЛУУН

Геракл мэтэ гайхалтай ехэ хүсэтэй хүнүүд урда сагһаа нааша хүн зониие гайхуулдаг байһан гээшэ. Монголой Мүнх-хаан гэжэ хадын (Хэнтэйн аймагай Батноров сомон) оройдо айхабтар ехэ хүһөө шулуун хэбтэдэг юм. Энэ шулууе хүсэтэй 5 эрэшүүл хүдэлгэжэ шадахагүй. Энэ шулуун хадын оройдо хаанаһаа бии болооб? Урда сагта 450 жэлэй саана Мүррэнцэн гэжэ абарга ехэ баатар хүсэтэй хүн энэ шулууе хадын оройдо үргөөд гаргаа юм ха. Тэрэ шулуунай шэгнүүр 270 кг болодог, тиихэдэ Мүнх-хаан хадын орой 2070 метр үндэртэ оршоно.

ДУЛААСУУЛДАГ ГУТАЛ

Итали орондо хэтэдээ мүнхэ зун боложо байдаг гэжэ һаналтагүй. Декабрь һараһаа февраль хүрэтэр Дундада далайн эрьедэ оршодог энэ үзэсхэлэн зөөлэхэн уларилтай орондошье хорон һалхин, саһа бордоһон, шэрбүүр Сэроошье ородог, үүлэ манатай үдэршье тудадаг. Италиин Милан городой инженер Антонио Торричели тусгаар дулаасуулдаг түхеэрэлгэ-оньһотой ботинка (гутал) зохеожо осо юм. Дулаасуулдаг оньһониинь гуталай уладань тодхогдонхой. Гутал юрын розеткэһээ элшэ хүсэ абажа дулаасуулагдадаг юм.

НАРАТА ПЛИТЭНҮҮД

Сьерра-Леоныһ гэрэй эзэн эхэнэрнүүд эдеэ шанахадаа керосин, түлеэ болон түлишэнүүдые хэрэглэхэеэ болихонь. Примус, керогаз, керосинка болон шулуу суглуулжа хэһэн ушаагуудайнь орондо кухни соонь наранһаа элшэ абажа хүдэлдэг плитэнүүд табигдаха болоно.

Эндэхи хүдөө ажахын эрдэмшэнжэлгын институт американ эрдэмтэдтэй хамта мүнөө үе сагай эрилтэдэ таарама ажаһуудалай имэ прибор зохёоһон байна. Тус программын хүтэлбэрилэгшэ Флоренс Дабник гэдэгэй хэлэһэнэй ёһоор, имэ «нарата» плитэнүүд зарим хото город болон хүдөө нютагта хэрэглэгдээд, эгээл һайн сэгнэлтэдэ хүртөө.

«ХАРА ДЭЛГҮҮРТЭ» ДОБТОЛГО

Алжирай полициинхид болон таможниин хүдэлмэрилэгшэд май һарын түрүүшын 2 долоон хоног соо «хара дэлгүүрэй» контрабандистнууд болон хонжоо наймаашадһаа миллиард динарын сэнтэй эд бараа хуряажа абаа. Контрабандатай болон спекуляцитай хайра гамгүйгөөр тэмсэхэ тухай шиидхэбэри Алжирай правительство апрель соо абаһан юм. Мүнөө хуули эбдэһэн 500 гаран хүн баригдаад, сүүдэй урда зэмээ амсаха болонхой.

Гүрэнэй жасада оруулагдаһан зөөри соо юун дайралданаб гэбэл: бүдүүд, гутал, бэлэн хубсаһан, эдеэ хоол, радиотехникэ, үхибүүдэй нааданхай гэхэ мэтэ. Алжирай правительство эдэ эд бараанайнгаа ехэнхи хубиие больницануудта, инвалидууд болон үндэр наһатанай байшангуудта, хүүгэдэй саадуудта дамжуулһан байна.

ГЭМТЭ ЯБАДАЛ ОЛОШОРНО

США-гай Юстициин министерствын элидхэл соо үгтэһэн баримтануудай үндэһөөр, американецууд гэртэмнай хулгай ороно аа гү гэжэ айдаггүй, харин газаа ябатарнай, хэн хаанаһаамнай добтолжо, юумыемнай абагшаб, хүсэрхэн баһагшаб гэжэ айдаг юм байна.

Харанхы болоод байха үедэ газаа ябаһан хүндэ добтолхо, доромжолхо ушарнууд 1989 ондо 21 процент дээшэлһэн байна. Харин тиихэдэнь гэр байра тонолго 9 процент доошолоо.

Энэ орондо үнгэрһэн жэлдэ 36,1 миллион гэмтэ ябадал, тэрэ тоодо автомобиль хулгайлга тэмдэглэгдээ юм.

Тиигэбэшье эхэнэр хүниие хүсөөрөө эдлэхэ ушарнуудай олон болоһониинь американецуудай һанаае зобооно. Хэрбээ 1989 ондо урда жэлэйхиһээ тэрэнэй олон болоогүйшье һаа, нэгэ мянган хүнэй 101-дэ хүсөөр эдлэхэ зорилготой һэдэлгэ хэгдэһэн байха юм.

«ҺЭРГЭЛЭН БОЛОГТЫ»

Эфиопиин ниислэл хотодо ажаһуудаг Сьюм Кыфле гэгшэ дэлгүүр дээрэ удаан наймаасалдаһанайнгаа һүүлээр эрхим гэгшын джинсэ үмдые хямдахан сэнгээр худалдажа абаба. Наймаалагша мүнгыень абаад, зоной дундуур шургашоо.

Саарһан пакет соо ореолтотой джинсээ гэртээ асаржа задалһан Сьюм үмдэнэй орондо банан модоной набшаһадые обёоржо, гайхалаа бараба. Дэлгүүртэ һөөргөө ерэжэ, мэхэшэниие олохо гээшэ — шал дэмы хэрэг. Гарһаа гарта наймаа гүйлгэлгэ Адис-Абебэдэ гуримшанхай ааб даа. Хэншье хадаа үнэгүйшэг, һайн шанартай эд бараа абаха гэжэ оролдодог. Имэрхүү «халуун» тоосолдоон эндэшье, тэндэшье боложол байдаг. «Эд бараа хүнэй гарһаа худалдажа бү абагты!» гэһэн соносхол эндэ юрэдөөшье харагдахагүй. Теэд яахашье мүрөө олоожо ядаһан Сьюм Кыфле саарһа, гуурһа гартаа абажа, болоһон үйлэ ушар тухайгаа нютагай газетэдэ бэшэжэрхёо. Тэрэнь — бусадта һургаал ааб даа. «Һэргэлэн бологты»,— гэжэ газетэ уншагшадта хандаба.

(«Советская торговля» газетэһээ).

Дуратай мэргэжэлээ шэлэгты

ФЛОДТО АЛБА ХЭХЭЭЭ ОШОХОБ!

ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ 10-дахи УЧИЛИЩИ

1990-91 онуудай һуралсалай жэлдэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абана: электрогагнуурша, түмэр судналуудай корпусуудай электрогагнуурша-хабсаргагша, уһан замай флодой рулевой-моторист.

8—9 классуудые дүүргэһэн хүбүүд, СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй зэргэнүүдһээ табигдаһан хүнүүд училищида абтаха.

Училищида һуралсалай болзор 10 классай бааза дээрэ 1 жэл, 8 классай бааза дээрэ 2 жэл.

Запаста гараһан хүнүүд училищида орожо, 6 һара соо һураад, электрогагнууршанай мэргэжэлтэй болохо

Училищида ороһон һурагшад дүрбэ дахин эдеэ хоолоор, уһан замай пароходствын нормын ёһоор форменно хубсаһаар, гүйсэд түхеэрэлгэтэй хамтын байраар хангагдаха.

Һурагшад үйлэдбэриин практикын үедэ салин хүлһэнһөө 50 процентыень абаха. 10 классай бааза дээрэ һурагшад һара бүхэндэ шэлэһэн мэргэжэлһээ дулдыдан, 60—72 түхэриг стипенди абаха.

Хэшээлнүүдһээ гадуур сагта училищида техническэ творчествын, судналуудай модель табилгын кружогууд, спортын секцинүүд хүдэлдэг.

Училищи дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр һурагшад судна бүтээлгын заводто, уһан замда, Байгал-Сэлэнгын техническэ участок дээрэ, «Бурфермаш» заводто хүдэлхөөр эльгээгдэдэг.

Предприятиин саарһаар эльгээгдэһэн хүнүүд училищи дүүргээд, эдэл предприятинуудтаа ошожо хүдэлхэ.

Училищида орохын тула удаадахи документнууд хэрэгтэй: һуралсалай гү, али хүдэлдэг газарһаа характеристикэ, һуралсал тухай документ, медсправка, 3×4 см. хэмжээнэй 6 фотокарточка, түрэһэн тухай үнэмшэлгэ Паспорт болон сэрэгэй билет өөрөө ерэхэдээ харуулха.

Сентябриин 1-һээ хэшээлнүүд эхилхэ.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Лесная үйлсэ, 6 (2-дохи һургуули болон БГПИ-гэй хамтын байранууд шадар). Ямаршье транспортоор Соведүүдэй талмай хүрэтэр ошохо. Телефон 2-96-75.

Зурижа шадаха байбал

2-дохи СПТУ болон гар урлалай зүйлнүүдэй туршалгын завод 1990-91 онуудай һуралсалай жэлдэ 8—9 классуудай бааза дээрэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абана:

уран һайханай юрын болон ювелирнэ зүйлнүүдэй дарташан, гараар болон машинаар угалзатуулан оёгшо. Һуралсалай болзор гурбан жэл. Һуралсалай дүримүүд бүхы ПТУ-нуудтал адли. Эндэ орогшод зурагаар шалгалта бариха. Үдэр бүхэндэ воскресениһээ бэшэндэ 8-һаа 18 саг болотор мэдүүлгэнүүдые абана.

Училищиин адрес: Улаан-Үдэ хото, ЛВРЗ-гэй 1-дэхи участок, 2-дохи СПТУ. 1, 2, 3, 4 номерой трамвайнуудаар һүүлшын буудал хүрэтэр ошохо. Телефонууд: 95-74-22, 95-43-33, 95-43-36.

ПОЕЗДНУУД ХАРАЙЛГАЛДАХА...

Ленинэй ордента ЛВРЗ-гэй бааза дээрэхи техническэ мэргэжэлэй 13-дахи училищи удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абана:

9 классай бааза дээрэ (һуралсалай болзор 3 жэл)—электровозуудые заһабарилха талаар слесарь-электровозой машинистын туһалагша, электротүхеэрэлгэ заһабарилха болон хангаха талаар электромонтер — КИП-гэй слесарь (хинан шалгадаг-хэмжэдэг приборнууд), ЭВМ-эй болон үйлэдбэриин процессүүдые автоматизацилгын электронно түхеэрэлгын оператор, промышленна түхеэрэлгэ болон автомобильнуудые заһабарилха талаар слесарь, тогоошон-кондитер.

Училищи дүүргэһэн һурагшадта дунда һуралсал абаһан ба мэргэжэл олгоһон тухай диплом (мэргэжэлэй талаар разряд) үгтэдэг.

8—9 классуудай бааза дээрэ (һуралсалай болзор 2 жэл)— промышленна түхеэрэлгэ болон инженернэ коммуникаци заһабарилха талаар слесарь, пассажирай вагонуудые заһабарилха талаар столяр.

11 классай бааза дээрэ (һуралсалай болзор 10 һара)—электро-түхеэрэлгэ заһабарилха ба хангаха талаар электромонтер — КИП-гэй слесарь, ЭВМ-эй үйлэдбэриин процессүүдые автоматизацилгын электронно түхеэрэлгэнүүдэй оператор.

Училищида ороһон һурагшад гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ байха. Училищида һураһан саг ажалай стажда оруулагдаха. ТУ-гай программаар һурагшад стипендиһээ гадна үйлэдбэриин практикын үедэ салин хүлһэнһөө 50 процентыень абаха. Училищи дүүргэгшэд түмэр замай транспортын бүхы хүнгэлэлтэнүүдые хэрэглэхэ. 1980 онһоо транспортын хүдэлмэрилэгшэдтэ ба училищи дүүргэгшэдтэ гол салин хүлһэндэ 20 процент нэмэлтэ түлбэри нэбтэрүүлэгдэнхэй. Энээнһээ гадна түмэр замай транспортда таһалгаряагүйгөөр хүдэлһэнэй түлөө ажалай нэгэ жэлэй һүүлээр 10 процент, 3 жэлэй һүүлээр —20 процент, 5 жэлэй һүүлээр 30 процент нэмэгдэхэ. Училищи амжалтатайгаар дүүргэгшэд Зүүн-Сибириин технологическа институдай ЭВМ-эй болон промышленна предприятинуудай энергохангалгын кафедрануудта орохо эрхэтэй байха.

Училищида орохын түлөө удаадахи документнүүдые эльгээхэ: мэдүүлгэ, һуралсал тухай аттестат гү, али үнэмшэлгэ, түрэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт, 4×5 см. хэмжээнэй 6 фотокарточка, һуурижаһан газарһаа справка. Училищиин үгэһэн саарһаар медицинскэ комисси гараха. Училищи хамтын байрагүй.

Хэшээлнүүд сентябриин 1-һээ эхилхэ.

Манай адрес: 670034, Улаан-Үдэ хото, Трактовая үйлсэ, 5, 13-дахи СПТУ, телефон: 2-36-82.

ИНДУСТРИ ҺАЙШААГДАДАГ БОЛОО

Улаан-Үдын индустриальна техникум 1990—91 онуудай һуралсалай жэлдэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ (8 классай бааза дээрэ) һургахаар һурагшадые абана:

техник-механик 1706—барилгын материалнуудай предприятинуудай түхеэрэлгэнүүдые ашаглалга, заһабарилга, һуралсалай болзор 3 жэл 10 һара, техник-электромеханик 2203—автомат системэнүүдые ашаглалга, һуралсалай болзор 3 жэл 10 һара, техник-электрик 1804—предприятинуудай болон гражданска байшангуудай электро-түхеэрэлгэнүүдые шаглалга, һуралсалай болзор 3 жэл 7 һара, техник-технолог 2508—силикатна һайнаар хайладаггүй, түмэр бэшэ материалнуудай технологи, һуралсалай болзор 3 жэл 10 һара.

Техник-механигууд, техник-технологууд ород хэлээр (диктант), математикаар (сээжээр), техник-технологууд—ород хэлээр (диктант), химеэр (сээжээр) оролтын шалгалтануудые тушааха.

Удаадахи документнүүдые техникумдэ эльгээхэ: аттестат, 8 класс дүүргэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али 9 класс дүүргэһэн тухай үнэмшэлгэ, шэлэһэн мэргэжэлээ зааһан мэдүүлгэ директорэй нэрэ дээрэ эльгээхэ, 086-у формын медспраака, 3×4 см. хэмжээнэй 4 фотокарточка, тамга табиһан (хүдэлдэг хүнүүдтэ) ажалай дэбтэрһээ буулгабари. Паспорт (түрэһэн тухай үнэмшэлгэ), сэрэгэй билет өөрөө ерэхэдээ харуулха.

Июниин 1-һээ августын 31 болотор документнүүд абтана. Барилгын предприятинуудһаа, бусад эмхинүүдһээ эльгээгдэһэн хүнүүдһээ, албанһаа табигдаһан сэрэгшэдһээ документнүүд абтаха.

Техникумэй адрес: 670004, Улаан-Үдэ хото, Воронежская үйлсэ, 5, шэлэй завод поселок, 17, 26 номерой автобусуудаар ошоко, телефон: 4-56-78.

Заочно отделени (10 классай бааза дээрэ).

Техник-механик 1706—барилгын материалнуудай предприятинуудай түхеэрэлгэ ашаглалга, заһабарилга, һуралсалай болзор 3 жэл 4 һара.

Техник-электрик 1804—предприятинуудай болон гражданска байшангуудай электротүхеэрэлгэнүүдэй хабсаргалга, ашаглалга, һуралсалай болзор 2 жэл 10 һара.

Майн 3-һаа августын 10 болотор документнүүд абтана.

Оролтын шалгалтанууд: июниин 10-һаа 20 болотор, июлиин 10-һаа 20 болотор, августын 10-һаа 20 болотор.

Тооложо һура!

БУРЯАДАЙ БУХГАЛТЕРСКА ҺУРГУУЛИ

промышленностиин, худалдаа наймаанай, барилгын эмхинүүдтэ хүдэлхэ бухгалтернуудые бэлдэхэ курсануудта абана. Предприятинуудһаа, эмхинүүдһээ саарһатай дунда һуралсалтай, мүн өөрын зүгһөө мэдүүлгэ үгэһэн хүнүүд абтаха. Курса дүүргэгшэдтэ профилиин талаар бухгалтерай мэргэжэл олгоод, үнэмшэлгэ үгтэхэ. Паспорт, һуралсал тухай документ, 086-у формын медсправка, предприятиин эльгээһэн саарһа өөрөө ерэхэдээ үгэхэ. Һуралсалай түлөө түлбэри 325 түхэриг. Һуралсалай болзор 6 һара. Нэмэлтэ түлбэри түлэхэдэ, һурагшадта хамтын байра үгтэхэ.

Сентябриин 3-һаа хэшээлнүүд эхилхэ.

Иимэ адресаар хандаха: 670036, Улаан-Үдэ хото, Жердевэй үйлсэ, 2, хоердохи дабхар. 2,4 номернуудтай трамвайгаар «ПОШ фабрика» хүрэтэр ошохо. Телефонууд: 3-76-06, 3-86-84, 3-89-34, 3-87-25.

ГОРОД БҮРИЛ ГОЕ БОЛОХО

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ 15-ДАХИ ДУНДА

УЧИЛИЩИ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абахаар соносхоно:

9—10 классуудай бааза дээрэ һуралсалай болзор 2 ба 3 жэл:

штукатур-маляр, столяр-станочник, бульдозерой машинист, экскаваторай машинист, автомобильна кранай машинист, эхэнэрэй гадар хубсаһанай оедолшон.

15—16 наһатай хүбүүд болон басагад абтаха. Конкурс үнгэргэһэнэй ашаар оролтын шалгалта барингүйгөөр училищида абтаха. Училищи дүүргэгшэдтэ мэргэжэл олгоһон тухай диплом, дунда һуралсал тухай аттестат үгтэхэ.

11 класс дүүргэгшэд 10 һара соо һуража, штукатур-маляр, соргонуудые табиха талаар гагнууршан, оёдолшон-мотористка болохо.

17 болон аха наһанай хүбүүд, басагад абтаха. Дүүргэгшэдтэ мэргэжэл олгоһон тухай диплом үгтэхэ.

Училищиин дэргэдэ үдэшын отделени хүдэлдэг. Басагад эндэ һуража, штукатур-малярһаа гадна, плати оёдог мастер, хоердохи мэргэжэлдэ һураха аргатай байха. Хүбүүд хоердохи гү, али дүтэрхы мэргэжэл — бульдозерой машинистын гү, али экскаваторай машинистын мэргэжэлдэ һураха. Дүүргэгшэдтэ эдэ мэргэжэлнүүдые олгоһон тухай үнэмшэлгэ үгтэхэ.

Һуралсалай дүримүүд 2 болон 3 жэл һураха һурагшад гүрэнэй тэдхэмжэ дээрэ байха, түрэлхидгүй, 1 группын инвалид хүүгэдтэ 30 түхэриг хэмжээнэй стипенди түлэгдэхэ, материальна талаар нэмэлтэ хангалгада хүртэхэ. Практикын үедэ бүхы һурагшад салин хүлһэнэй 50 процентые абаха.

10 һара болзортойгоор һураад, штукатур-маляр, соргонуудые табиха талаар гагнууршан гэһэн мэргэжэлтэй болохо. Һурагшадта һарадаа 91 түхэриг стипенди, оедолшон-мотористка мэргэжэлтэй болохо һурагшадта һарадаа 75 түхэриг стипенди түлэгдэхэ. Энээнһээ гадна практикын үедэ салин хүлһэнэй 50 процент түлэгдэхэ.

Штукатурнууд болон столярнууд гүйсэд түхеэрэлгэтэй хамтын байраар хангагдаха.

Барилгын мэргэжэлтэй болоһон һурагшад «Бурятстройн» ПСО-гой предприятинуудта хүдэлхөөр эльгээгдэжэ, барилгашадта олгогдоһон бүхы хүнгэлэлтэнүүдые хэрэглэхэ. Оедолой мэргэжэлтэй болоһон һурагшад «Туяана», «Бурятшвейбыт» гэһэн нэгэдэлнүүдэй предприятинуудта хүдэлхөөр эльгээгдэхэ.

Училищида һураһан саг ажалай таһалгаряагүй стажда оруулагдаха. Шалгарһан тэмдэгтэйгээр, һайн сэгнэлтэнүүдтэйгээр дипломуудые абаһан һурагшад һуралсалаа саашадань үргэлжэлүүлхын тула вузууд болон техникумүүдэй үдэрэй отделенидэ орохоор эльгээгдэхэ. Тиихэдэ ажалай тодорхой стажтай хүнүүд конкурсдо хабаадалсаха.

Училищида ороходоо удаадахи документнүүдтэй байха. Шэлэһэн мэргэжэлээ заагаад, директорэй нэрэ дээрэ мэдүүлгэ-анкетэ (бланк үгтэхэ), һуралсал тухай документ, һургуулиһаа характеристикэ, медицинскэ справка (086 у формо), бүлын бүридэл зааһан, ажаһууһан газарһаа справка, 3×4 см хэмжээнэй 6 фотокарточка, баазова предприятиһаа гү, али ВЛКСМ-эй райкомһоо эльгээһэн саарһан (һурахаар эльгээгдэһэн хүнүүдтэ үгтэхэ), түрэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт.

Июниин 1-һээ документнүүд абтана, сентябриин 1-һээ хэшээлнүүд эхилхэ.

Абалгын комисси үдэр бүхэндэ хүдэлхэ: ажалай үдэрнүүдтэ 8-һаа 18 саг болотор, суббото, воскресенидэ 9-һөө 16 саг болотор.

Училищиин адрес: 670031, Улаан-Үдэ хото, Геологическая үйлсэ, 10. Телефонууд: абалгын комисси— 3-00-24, абалгын комиссиин секретарь —3-32-38, хамтын байра — 3-11-78, училищиин директор — 3-35-00. 4, 6, 7, номернуудтай трамвайнуудаар, 2, 14, 15, 20, 29, 30, 36, 37, 126-дахи номернуудтай автобусуудаар Геологическая гэһэн буудал хүрэтэр ошохо. Училищи худалдаа наймаанай байшангай ара талада оршонхой.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

Африкан БАЛЬБУРОВ

[Үргэлжэлэл. Эхинийнь 22-33-дахи номернуудта].

1959 ондо Москвада болоhон декадада бэлэдхэлэй үедэ Намжил Гармаевич Балдано олон жэжил туршада бэшэhэн «Анда нүхэд» гэhэн драматическа поэмэеэ дүүргээ hэн. Энэ зохеол дотороо буряад арадай урданай түүхын баримтые абажа, ород арадтай хани нүхэсэлэй hабагша татаhые доmоглоhон байха юм. Гурбан зуун жэлэй урда тээ Буряадhаа Хориин арба нэгэн эсэгын түлөөлэгшэд эзэн хото, ородой сагаан хаанда сэхэхэн гүйлтатай ошоо hэн. Хитадай Манжа хаанай зээрхэг түримхэйшүүл Буряадай газар дайдада обтодог, Байгал далайда хорхойтодог байгаа. Нэгэнтэ бэшэ Монголой газар дээгүүр нэбтэрэн, манда харата муухайгаар добтолон ородог hэн ха. Теэд буряад арад газар уhаяа хамгаалан, харин булимтарагшадта нэрэдээ хүрэмэ шанга харюу үгэдэг бэлэй. Тиин буряад арадай түлөөлэгшэд Зүүн зүгhөө ушаруулагдадаг аюулhаа Орос ороной асари хүсөөр абархыень, тиин агуу хаанай эрхэ мэдэлдэ буряад арадые абахыень гуйжа, эзэн хаанда хандаhан байна. Мүн лэ буряад арадта айхабтар ехэ аюул ушаруулдаг Зүүн зүгэй харата эзэмдэгшэд тухай бүри дайнай урда тээ Намжил Балдано «Бабжа-Барас баатар» гэhэн эрхим зүжэгүүдэйнгээ нэгые бэшэhэн юм.

Композитор Дандар Аюшеев түрэл арадайнгаа түүхые хүгжэмөөр харуулха гэжэ шэбшэжэ ябаhан байжа, Намжил Балданогой «Анда нүхэд» гэhэн зохеолоор оперо бэшээ hэн. Энэ оперо Москвада харуулагдаhан Буряадай искусствын эгээл ехэ зохеол боложо тодорhон, москвагайхидай магтаал hайшаалда хүртэhэн түүхэтэй.

Намжил Балдано «Ангара гоохон» гэhэн баледэй либретто бэшэhэн юм. Тус либреттээр Бау Ямпилов Лев Книппер хоер гайхалтай уран hайхан балет байгуулаа бэлэй. Энэ балет мүн лэ Москвада болоhон декадын шэмэглэл болоhон байна. Тус балет манай Буряадай баледэй туйлалтые харуулхынгаа хажуугаар бүхы совет баледэй алтан жасада ороходо зэргэтэй гэжэ би тоолодог хүм.

Декадын үедэ айхабтар ехэ амжалтатайгаар харуулагдаhан эдэ хоер томохон бүтээлнүүд манай Буряадай мэргэжэнги хүгжэмэй культурын хүгжэлтын дүн болохоhоо гадна, манай драматургиин гайхамшагта дэбжэлтые, үшөө саашаа хүгжэхэ арга боломжые гэршэлhэн байна.

Буряадай драмын театр декадада хоер зүжэг абажа ошоо. Дашарабдан Батожабайн «Барометр шуурга харуулна» гэhэн зүжэг дотор Ленинэй үнэн сэхэ шаби Иван Бабушкинай ажал ябуулга зураглагдан харуулагдана. Театр мүн Москвада «Сасуутан» гэhэн залуу драматург Бато-Мунко Пурбуевай зүжэг табяа hэн. Ород драмын театр Н. А. Островскиин «Василиса Мелентьевна» гэhэн зүжэг Москвада харуулба. Тус зүжэг театрнуудай сценэ дээрэ үнихэнэй табигдаагүй байжа, ниислэл хотынхидые нилээд hонирхуулаа бэлэй. Тиихэдэ манай Буряадай хатар ба дуунай ансамбль мүн лэ hонирхолтой зүйлнүүдые бэлдэжэ ошоhон байна. Манай республикын хүдөө нютагуудай, хото городуудай уран hайханай самодеятельностиин гэшүүд — олон арадай түлөөлэгшэд бэлиг шадабаряа амжалтатайгаар харуулаа hэн. Коммунис ажалай предприяти гэжэ суурхаhан Улаан-Үдын нарин сэмбын фабрикын хатарай ансамбль, Ехэ-Хунилын шэмээшэгүүдэй суута дуушад тэдээн сооhоо шалгараhан байна. Дүн хамтадаа декадада хабаадалсахаяа 600 хүн Москва ошоо бэлэй.

Урда урданайхиhаа хүйтэн ноябрь hара байгаа. Бидэ Байгалай үмэнэхи нютагай зон ямаршье хүйтэниие үзэдэг гээшэ бэзэбди. Тиибэшье тэрэ жэлэй хорон хүйтэн маниие жэхылгэhэн юм. Декадада ошоhон бидэнэр оронойнгоо ниислэл хототой танилсажа, нилээд зайгаа hэмди. Олонхиднай урда тээнь нэгэнтэ бэшэ Москва ошоhон, тэндэ байhан зон юм. Агуухэ ниислэл хотоор зайхадаа, бидэ үбэлэй hайхан зураглалые гоешоохоео ябаа бэшэ аабди даа. Декадын эхилхын урда тээ нэгэ бага hамаархын тулада Москва хотын үйлсэ гудамжануудаар ябаhан байгаабди. Юундэб гэхэдэ, хүн бүхэмнай зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэhэн, энэ айхабтар ехэ шалгалтаhаа hүрдэн айhан, түгшүүрилтэ байдалда ороhон байгаа бшуу. Иимэ шалгалта барихаяа бэеэ бэлдэhэн байгаабди. Харин мүнөө Москва ошоод, эды богонихон болзорто ямар бэ даа нэгэ юумые хубилгажа гү, али загэ юумые хубилгажа гү, али заhажа, юуень бэ даа hайжаруулхаяа оролдожо огто болохогүй байгаа даа. Аха дүү республикануудай декадануудые али олон үнгэргэhэн дүй дүршэлөөр ехэ консультантнууд, РСФСР-эй соёлой Министерствын ахамад түрүү мэргэжэлтэн москвагайхидта бэлиг шадабаряа харуулхынгаа урда тээ алибаа аргаар сэдьхэлээ даруулад гэгты гэhэн зүбшэл үгэhэн байха юм. Илангаяа уран hайханай самодеятельностиин гэшүүд ехээр жэгшээ, зориг ядаа hэн. Ниислэл хотодо хэдэн мянган хүнүүдэй урда дүү дуулаха гү, али хатар наадаха гээшэ тиимэ амар хэрэг бэшэ бшуу. Мүн тиихэдэ үзэхэ юумые нилээд үзэhэн мэргэжэлтэй артистнуудшье баhал зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэhэн байха юм. Тиин Москва хотоор зайжа, элдэб музей, гоё hайхан хүшөөнүүдые хаража, үзэжэ, нилээд hамаарагдаа бэлэй. Улаан талмай дээрэ, Ехэ театрай хажууда, Ленинэй нэрэмжэтэ библиотекын газаа, метро соошье — хаа хаанагүй дүрэ зурагуудаа абхуулнабди. Хүйтэндэ дааража, ягаа улаахан болоhон хасартай улхан бэетэй басагадые газааhаань адаглахадаа, бата задарюун хүбүүдые харахадаа, ходо урма баяраар сэдьхэлээ халладаг хүм. Манай буряад зон жэлhээ жэлдэ улам гоё hайхан, залуу омог боложол байна даа. «Арад зоной ямар байдалтай байhые мэдэхээ hанаа hаа, эхэнэрнүүдыень харагты» гэhэн урданай сэсэн мэргэн үгэ бии юм. Энэ тон гүнзэгы удхатай үгэ байна даа. Нэрээшье ямар нэгэн арадай эхэнэрнүүд дарлагданги hаань, тэндэ эхэнэр хүниие оройдоо тоодоггүй hаань, тэндэ эхэнэрнүүдэй хоймор талада гараха эрхэгүй, үүдэн тушаа хүнэй араар hүүдэлээдэг hаань, тэндэ эхэнэрнүүдэйнь хамаг хара ажалаа хэжэ, харшалагдажа, үгытэй ядуу байдалтай байдаг hаань — бүхы арадынь эгээл тиимэ дарлагданги, эрхэ сүлөөгүй, үгытэй ядуу байдалтай гэжэ мэдэгдэхэл! Үри хүүгэдэйнгээ эхые эды муугаар байлгадаг, харшалан дарладаг хүниие өөрөө сэдьхэл зүрхөөрөө арьбагүй доройд муу амитан ха гэжэ мэдэхээр лэ. Манай Буряад ороной басагадууд хэды hайхам даа! Тэдэнэй энеэдэн хэды хонгёоб. Манай нютагай басагадай хүлыньшье сэхэ болонхой. Хара үдхэн нидхэ дороhоонь мойhон хара нюдэниинь хэды омог баяртайгаар ялалзадаг бэ! Манай совет засагай аршаанта амисхаал доро бүгэдэ ниитын баян байдалай, адли тэгшэ эрхэтэй болоhоной үрэжэлтэ хүрьhэн дээрэ ургаhан манай арадай амиды сэсэгүүд мүн гэжэ би хонгор hайхан басагадые нэрлэхэб. Москвада хэды хүйтэншье байгаа hаань, айхабтар хорон hалхинай гам хайрагүйгөөр хэдышье үлеэгээ hаань, бодото жаргалаа олоhон хүнүүдэй омог задарюун алхамhаа, тэдэнэй хүхюун омог энеэдэнhээ минии зосоо уни бутаран халуу бусална. Бидэ асари ехэ гүрэнэй агуухэ ниислэл хотоор зайжа ябаабди. Заяанай урин элдэр абаритай, харин харатан дайсандаа шэрүүн, хани нүхэдтөө үнжэгэн мээхэй агуухэ москвагайхидай байдаг түрэл совет оронойнгоо түб ниислэл хототой танилсаабди. Үнихэнэй дэлхэйн соёл культурын түб болоhон агуу Москва хотын ажалшад манай буряад арадай литература болон искусствые тон дүтөөр hаналон искусствые тон дүтөөр hаналжа, тон анхаралтайгаар, эрилтэ ехэтэйгээр хандажа, туйлалтатаймнай танилсахаяа байна гэжэ сэдьхэхэдэ, дулаан зохид шэнги болоно. Буряадай түрүүшын эрдэмтэн, үнгэрэгшэ зуун жэлэй тэн багта Казаниин университет дүүргэhэн, Зүүн зүг шэнжэлхэ ородой агуухэ эрдэмтэдэй алдар нэрэдэ хүрэмэ шаби Доржи Банзаров иимэ юумэн тухай шэбшэдэг байгаа гү? Игэжэ бодоходоо, балай баярлахаар бэшэ сэдьхэлдэ ээлэгдэнэб. Үнгэрhэн үеын буряад интеллигенци бултадаа Доржи Банзаров шэнги үнэн шударгуу, Доржи Банзаров шэнги түрүү үзэлтэй байгаагүй юм. Тэдэнэй дунда өөрынгөө арадай хуби заяан тухай асуудалаар алдуу гаргадаг — хаанта засагай тэсэшэгүй дарлалта мүлжэлгые, хаанай түлөөлэгшэдэй харата муухай шэрүүн аашые бага арадуудта хандадаг орос ороной ниитэ хандалга юм гэжэ баталдаг, өөрынгөө арадай зүдэрүү муу байдалай бодото шалтагаание тодорхойлжо шададаггүй хүнүүд олон байгаа. Мүн тиихэдэ иимэ буруу, эндүүтэй hанамжые зорюута дэлгэрүүлжэ, өөhэдынгөө үндэhэ яhатание ород арадта эсэргүүгээр хандуулхые оролдодог хүнүүд баhа байhан байна. Буржуазна национализм гээшэ өөрынгөө үндэhэн яhатанда эсэргүүгээр, зэрлиг муухайгаар, зорюута хорото сэдьхэлтэйгээр хандаhан хандалга мүн болоно. Игэжэ хандадаг хүнүүд — буржуазна националистнууд манай харата гүрэтэ дайсад гээшэ. Тэдээндэ эсэргүү тэмсэлдэ хэзээдэ бэлэн байха ёhотойбди. Манай буряад арад иимэ алдуутай бодол бододоггүй, иимэ өөдэгүй сэдьхэл сэдьхэдэггүй байhаниинь hайн гээшэл даа. Мүнөө өөрын хара амяа хараха, өөрынгөө үндэhэ яhатанай өөдэгүй ахирхан бодол бодохо эрхэ байдал гэжэ огто манда үгы. Би эндэ манай арадай интернациональна ёhо заншал тухай хэлэхээ hананаб. Манай арад зондо буржуазна национализмын хорото үзэл огто байгаагүй юм.

Манай буряад нютагта арадай уран зурааша Цыренжап Сампиловые танихагүй хүн үгы ёhотой. Цыренжап Сампилов хадаа Яруунын нютагhаа гараhан, Буряадай мэргэжэлтэ уран зурагай үндэhэ hуури табиhан томохон уран зурааша мүн. Гэхэтэй хамта тэрэниие ородой алдар суута уран зурааша Иннокентий Жуковай шаби байгаа юм гэжэ уншагшадни бултадаа мэдэхэгүйдөөшье болохо. Айхабтар ехэ бэлиг түгэлдэр скульптор Иннокентий Жуков Шэтэ хотодо 1916 ондо Цыренжап Сампиловые шаби болгожо абаhан байгаа. Иннокентий Жуков гээшэ Лев Толстойдо магтуулhан, Франциин агуухэ скульптор Роденэй урма баяртай hайшаалда хүртэhэн, Луначарскиин статьянууд соо үнэн зүрхэнэй дулаан үгэнүүдээр дурдуулhан, Ромен Ролланай магтаалда хүртэhэн алдар суута уран зурааша ха юм даа. Бидэ «Байгал» журналдаа Иннокентий Жуковай зарим бүтээлнүүдэй буулгабари толилhон, өөр тухайнь соел болбосоролой ахамад түрүү түлөөлэгшэдэй hанамжа дурдалгануудые түүбэрилэн хэблэhэн байнабди.

Цыренжап Сампиловай ородой агуухэ скульптор Иннокентий Жуковтай нүхэсэhэн ябадал манай уран зураашын агуу бэлигэй hалбаран хүгжэхэ хэрэгтэ аша туhатай байhаниинь дамжаггүй. Гэхэтэй хамта энэ хани нүхэсэл хадаа совет Буряадай мэргэжэлтэ уран зурагай hалбаран хүгжэхэ хэрэгтэ ехэхэн нүлөө үзүүлhэн байна. Иннокентий Жуков Сампилов хоер бүхы наhараа нүхэсэhэн юм. Нэгэ бэшэг соогоо Иннокентий Жуков Буряадай алдар суута уран зурааша Цыренжап Сампиловай «Талын дуран» гэhэн зурагые айхабтар үндэрөөр сэгнэhэн байдаг. «Үеын үедэ үлэхэ уран зурагай дээжэ мүн»,— гэжэ Иннокентий Жуков бэшээ hэн.

Уран зураг hаа бэшэ ондоо ямаршье искусство үндэhэн маяг түхэлые гүйсэд дүүрэнээр, уран hайханаар харуулжа шадахагүй ха даа гэжэ би hанадаг хүм. Японой, Хитадай уран зурагые хэншье илгаруулжа ядахагүй. Тиихэдэ ородой агуухэ уран зураашадай бүтээлнүүдые Италиин, Испаниин, Францин гү, али хүгжэн hалбаралгын үеын немец уран зураашадай зурагуудhаа илгаруулхагүй хүн байхагүй ёhотой. Тиин литература болон искусствын хоердохи декадада Буряадай уран зураашадай табан зуугаад шэлдэг зурагууд Москва абаашагдаа hэн. Москвагай уран зурагай байшанда эмхидхэгдэhэн Буряад уран зурагай выставкэ ниислэл хотын олон тоото хүн зоной, уран зураг шэнжэлэгшэдэй анхаралые татаhан байна. Москвагай олон тоото баян бардам уран зурагай музейнүүдые харадаг тэдэ олон хүнүүд манай Буряадай уран зураашадай хүдэлмэридэ нилээд үндэр сэгнэлтэ үгэhэн байна.

Сампиловай творческо үг залгамжалhан буряад уран зураашадай яаха аргагүй мэргэжэл түгэс, үндэhэн маяг харуулhан тон hонирхолтой зурагууд выставкэдэ табигдаа hэн. Эдэ зурагууд дээрэhээ москвагайхид Буряад ороной ажабайдалые хаража абаhан, hонирхоhон байха юм. Эдэ зурагуудта Буряад ороной бодото үндэhэн байдал, Буряадай байгаалиин үндэhэн түхэл маяг харуулагдана. Гэхэтэй хамта москвагайхидай анхаралые нэгэ гайхалтай hонин зүйл хандуулаа. Юуб гэхэдэ, эдэ Буряадай онсо өөрын түхэлтэй зурагуудай заримые Буряадай АССР-тэ ажаhуудаг, ажалладаг ород уран зураашад зураhан байха юм. Уран зурагые hайнаар ойлгодог, hайнаар мэдэдэг хүнүүд энэ ушарые сэгнэhэн байна. Гайхамшагта бэлгүүн хурса буряад уран зураашa Александра Сахаровскаятай хамта Буряадай ажабайдалые харуулха талаар ород уран зурааша Екатерина Неволина, ахамад түрүү бэлиг түгэлдэр буряад уран зураашa Георгий Павловтай хамта ородой томохон уран зурааша Александр Тимин ажалладаг. Георгий Павлов Александр Тимин хоер хуушанай хани нүхэд юм. Мүн буряад уран зурааша Дашанима Дугаров ород уран зурааша Александр Казанский хоер баhал нүхэсэдэг. Манай Буряадта ажаллажа байдаг ород уран зураашые «ород яhанай буряад уран зурааша» гэжэ нэрлэдэг юм. Иимэ нэрэ урдань шагнажа үзөөгүй хүнүүдтэ таагүйгөөр дуулдажашье магад. Теэд иимэ нэрэ бодото байдалые тон хурса мэргэнээр тодорхойлно ха юм. Совет Буряадай мүнөөнэй искусствые hайнаар мэдэхэ хүнүүдтэ «буряад яhанай ород эрдэмтэн» гэжэ Гомбожаб Цыбиковые нэрлэдэгтэл тон адляар дуулдана бшуу. Буряадай республикын тогтоhоор табин жэлэй ойн тэмдэглэгдэhэн 1973 ондо Гомбожаб Цыбиковэй түрэhөөр зуун жэлэй ой тэмдэглэгдээ. Гомбожаб Цыбиков дэлхэйн эрдэм ухаанай аша туhада Түбэд ороние нээhэн хүн гээшэ. Тэрэ «Буддын шажанай мүргэлшэн Түбэдэй нангин шүтөөнэй дэргэдэ» гэhэн мэдээжэ ном бэшэhэн байха юм. Тиин Цыренжаб Сампиловай творчестводо ехэхэн аша туhа үзүүлhэн хани нүхэсэл — ородой айхабтар томо уран зурааша Иннокентий Жуковтай байгуулhан хани нүхэсэлынь үшөө ехэ аша туhатайгаар, үшөө ехэ үргэн дэлисэтэйгээр, бүри ехэ амжалтатайгаар мүнөөнэй Буряадай уран зурагай искусствые өөдэнь үргэжэ, урагшань дабшуулжа байна гэхэдэ алдуу болохогүй. Ород яhанай уран зураашад аад, буряад үндэhэтэнэй сэдьхэл мэдэрэлые ойлгохо, хамаг бүхы бэлигээрээ нэбтэрэн орожо шадаха байhаниинь манай республикада хэниешье гайхуулдаггүй. Манай Буряадта үни урдаhаа хоёшо ород буряад хоерой хоорондохи хани нүхэсэл тогтонхой юм, эндэхиородууд буряадаар сэбэрээр дуугаржа байдаг. Харин тиихэдэ буряадууд уhа саhан шэнгеэр ородоор хэлэдэг.

Иимэ ёhоной хани нүхэсэл манай Буряад уран зохеолшодойш дунда, композиторнуудайш творчестводо эли тодоор үзэгдэдэг.

Москвада болоhон хоердохи декада дээрэ Буряадай уран зохеолшодой туйлаhан ехэхэн амжалта тэмдэглэгдээ hэн. Илангаяа прозо ехээр хүгжөө гэжэ магтуулаа бэлэй. Тус декадада хабаадаhан буряад уран зохеолшод РСФСР-эй уран зохеолшодой холбооной правленидэ суглараа hэмди. Тэндэ манай уран зохеолшодой комуудые зүбшэн хэлсэлгэ болоо hэн. Энэ зүбшэн хэлсэлгые Всеволод Вячеславович Иванов хүтэлбэрилөө бэлэй.

Манай уран зохеолшодой сэдьхэлээ хүдэлhэниинь, жэхын татаhаниинь ойлгосотой бээз даа. Тус зүбшэлгэдэ ород совет литературын ахамад түрүү түлөөлэгшэд, томохон уран зохеолшод хабаадалсаа бшуу. Тиихэдэ энэ зүблөө томохон уран зохеолшо, Горькиин ёhо заншалые нэрэ түрэдөө хүрэмөөр үргэлжэлүүлэгшэ Всеволод Иванов хүтэлбэрилөө ха юм. Би эндэ манай Буряадай литературын интернациональна хани холбоонтой зохилдуулан, Всеволод Иванов тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйб. Яахадааб гэхэдэ, Всеволод Иванов гээшэ манай Буряадай уран зохеолой манай «Байгал» журналай ехэхэн хани нүхэр байhан юм. Тиимэhээ би тэрэниие манай литературын эсэгэ гээшэ гэжэ нэрлэхэ байнаб.

1955 оной намарhаа эхилжэ, би «Байгалай толон» журналда харюусалгата секретаряар хүдэлмэрилөө hэм. «Байгал» журнал тиихэдэ «Байгалай толон» гэжэ нэрэтэй байhан юм. Партиин Буряадай обком уран зохеолшо Семен Метелица бидэ хоерые журнал эльгээгээ бэлэй. Журналай ахамад редактораар тиихэдэ уран зохеолшо Никифор Рыбко хүдэлмэрилдэг байгаа. Метелица бидэ хоерой редакцида ерэхэдэмнай, журналай хоердохи номер бэлэдхэгдэжэ байба. Нэн түрүүн журналай нэгэдэхи номерой гараhан ушараар редакциин хүлеэн абаhан амаршалга болон юрөөлнүүдые сэдьхэлээ хүдэлгэн уншаба гээшэб. Тус амаршалганууд сооhоо ажалшадые интернациональна үзэл бодолоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ «Байгалай толон» гол анхаралаа хандуулха ёhотой гэжэ зааhан КПСС-эй Буряадай обкомой амаршалгын үгэнүүдые уншаа бэлэйб. Хожомынь обкомой нэгэдэхи секретарь байhан Александр Уладаевич Хахаловтай хөөрэлдэхэдэм, тэрэ игэжэ хэлээ hэн:

— Совет литература гээшэмнай нэгэн бүхэли ном. Таанад бултадаа ондо ондоо хэлэн дээрэ совет нэгэл литература байгуулна гээшэт. Буряад уран зохеолшодой бэшэhэн бүхы hайн hайн зохеолнуудые журналдаа түнхаглажа байхынгаа хажуугаар ород совет уран зохеолшодой, мүн оронойнгоо бусад республиканудай уран зохеолшодой байгуулhан эрхим зохеолнуудые заатагүй хэблэжэ байха ёhотойт. Энэ хадаа манай уран зохеолшодой эрхим hуралсал болохоhоо гадна, интернациональна ёhо заншалда тон hайнаар харюусана бшуу.

[Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто гараха].

Анонс!

Улаан-Үдын городской Совет тогтоол гаргажа, Үдэ мүрэнэй эрьенүүд дээрэхи промышленна болон ажаһуудалай үлэгдэлнүүдые сэбэрлэхэ талаар экологическа һара сентябрьда үнгэргэхэ тухай «Экополис» гэһэн научно - практическа түбэй дурадхалые дэмжэбэ.

Сентябриин 29-дэ никтэ городой субботник үнгэргэхөөр хараалагдана. Мүрэнэй хажууда оршоһон городой кварталнуудай үлэгдэлнүүдые суглуулан ябталалгатай холбоотой хуули еһонуудай, экономическа ба эмхидхэлэй асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хэмжээ ябуулгануудай комплекс тогтоол дотор тодорхойлогдонхой.

«Спутник» гэһэн залуушуулай уласхоорондын аяншалгын бюрогой КПСС-эй обкомой гарагдахи ГАЗ-24 автомобиль жолоодохо I, II классай жолоошон хэрэгтэй.

Имэ телефонуудаар хонходоходотнай болохо: 2-03-34, 2-39-91, 2-57-22.

Улаан-Үдэ хотын. республиканска видеотекэдэ (Гагаринай үйлсэ, 31), мүн Бурятвидео-түбэй (Ленинэй үйлсэ, 12) прокатна жасада совет болон хариин гүрэнүүдэй үйлэдбэриин 1600 видеокассетэ бии. Эдэ адресуудаар мүнгэ эльгээгээд гү, али мүнгэ түлөөд видеокассетэнүүдые прокадвар абахада болохо.

Бурятвидео-түбтэ үдэр бүхэндэ видеокассетэнүүдые үгэжэл байдаг. Имэ телефоноор хонходоходо болохо: 2-30-96.

КИНО

«ДРУЖБА»
«Удивительная находка, или Самые обыкновенные чудеса»— в 9-30, «Собственными стараниями» (2 серии)— в 15, 21, «Мужчины-проказники»— в 11-10, 13, 17-30, 19-20.
«РОДИНА»
Мультфильмы — в 10, 16-30, «На тропе войны» —в 12, 14 (удл.), 18-10, 20, 21-50.
«ПРОГРЕСС»
Красный зал — «Обманщики» («Таинственные душители»)— в 9-40, 12, 14-20, 16-40, 19, 21-20.
Зеленый зал — «Побег» — в 9-40, 11-40, 13-40, 15-40, 17-40, «Однажды в Америке» (3 серии)—в 19-40.
«ОКТЯБРЬ»
Мультфильмы — в 9-40, «Кинг-Конг»—в 11, 15-20, «Кинг-Конг жив»—в 13-20, 18, «109-й идет без остановки»— в 20, 21-40.
«ВОСТОК»
«Дружок веселого бесенка»— в 15-30, «Отпетые мошенники»— в 17, 19, 21.
«БАЙКАЛ»
«Ко мне, Мухтар!»— в 16-30, «Однажды в Америке» (3 серии)— в 18, 21-30.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДА!

Байгша оной августын 25-най газетэ типографиин гэмээр 4 хоногоор хожомдожо гараба.

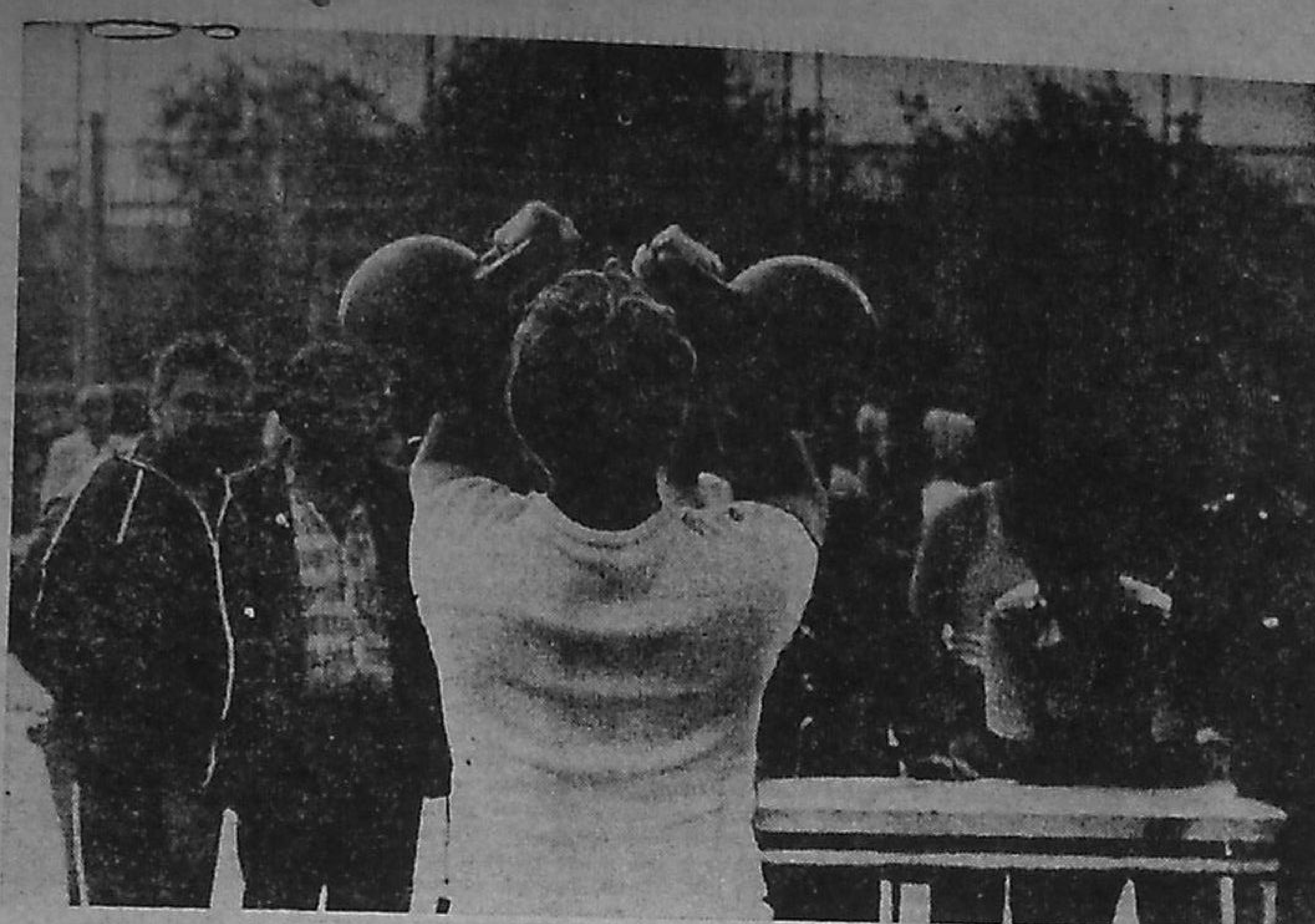

СПОРТСМЕНҮҮД — «ХИМИГҮҮД»

Республикын ОВД-гэй тусхай комендатурын зунай спартакиада боложо дүүрэбэ. Энэмнай юун гээшэб гэжэ тодорхойлон тайлбарилха хэрэгтэй. Хуули эбдэһэн хүнүүдтэ зорюулагдаһан спортивна мүрысөөн болоно. Тэдэниие арад зоной дунда «химигүүд» гэжэ нэрлэдэг.

МВД-гэй тусхай комендатурын хүтэлбэрилгын болон эмхидхэлгын талаар тэрэнэй таһаг табадахяа имэ мүрысөө үнгэргэнэ. Эдэ мүрысөөнүүдтэ спортын табан зүйлөөр спортсменүүд хаба шадалаа туршаа. 5-дахи комендатурын команда түрүү һуури, 2-дохи комендатура хоердохи һуури, 1-дэхи комендатура гурбадахи һуури эзэлээ. Эдэ команданууд бултадаа городой гэжэ тоологдодог. Районуудта орходоо городойхидто спорт эрхилхэ арга боломжо бии гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээл жэлһээ жэлдэ эдэл команданууд мүрысэжэ, шангай һууринуудые хоорондоо хубаалдана гээшэ ха.

Мэдээжэ шалтагаануудаар би илагшадай нэрэнүүдые нэрлэнэгүйб.

Жэргал ХАЛБАЗЫКОВ,
авторай фото.

ФЕСТИВАЛЬ ЭХИЛЭЭ

«Байгал—Мичиган: нуурнуудые абараябди!» гэһэн совет-американ театрально-экологическа түрүүшын фестиваль-конференцидэ хабаадалсахын тула американ болон совет делегацинууд уржадэр уулзаа. Иллинойско-ород театральна ассоциациин түрүүлэгшын туһалагша Дайана Олмен американ делегациие танилсуулаа. Тэрэмнай американ талаһаа фестиваль-конференциин директор болоно. РСФСР-эй театральна ажал ябуулагшадай холбооной секретарь В. Г. Урин совет делегацитай танилсуулба.

Энэ уулзалга республикын ниислэл хотодо үнгэрхэ фестивалиин түрүүшын шатада эхи табиба. Үсэгэлдэр фестивальда хабаадагшад бултадаа Сухое тосхон, «Байгалай долгинууд» гэжэ турбаазада ошоо. Эндэ фестивалиин гол хуби үнгэрхэ. Хоер ороной түрүү мэргэжэлтэдэй хабаадалсалгатайгаар байгаали хамгаалгын асуудалнуудаар үгэ буляалдаанууд, ашатай туһатай дурадхалнуудые, зүжэгүүдые зүбшэн хэлсэлгэ, творческо уулзалганууд эмхидхэгдэхэ.

Августын 30-да фестивальда хабаадагшад Улаан-Үдэ бусажа, городойхид фестивалиин театральна программатай танилсаха. Тэрэ сентябриин 2 болотор үргэлжэлхэ.

Манай корр.

КРОССВОРД

По горизонтали—3. Рабочий, специалист по обработке металла, дерева. 6. Лодка у индейцев. 11. Производственники, передающие из рода в род мастерство, трудовые традиции. 12. Летательный аппарат. 15. Специалист по выделке шкур. 16. Главный режиссер МХАТА. 17. Рост быстроты движения. 18. Головной убор. 21. Лицо, временно владеющее участком земли. 24. Молочный продукт. 25. Способ ведения боя. 29. Химический элемент, металл. 30. Метательное оружие индейцев. 31. Норвежский исследователь Арктики. 32. Игра-загадка.

По вертикали—1. Группа пасущихся животных. 2. Действующее лицо оперы Ш. Гуно «Фауст». 4. Геометрическое тело. 5. Областной центр РСФСР. 7. Чувство усталости, расслабления. 8. Способ добычи животных для зоопарка. 9. Спортсмен. 10. Декоративное растение, цветок. 13. Будочка-гнездо для певчих птиц. 14. Промышленное устройство, теплообменник. 19. Государство в Европе. 20. Русская игра с песнями и пляской. 22. Одно из пяти чувств. 23. Дорога вдоль линии фронта. 24. Птица. 26. Курорт в Краснодарском крае. 27. Лиственное дерево. 28. Металлическое покрытие на иконе.

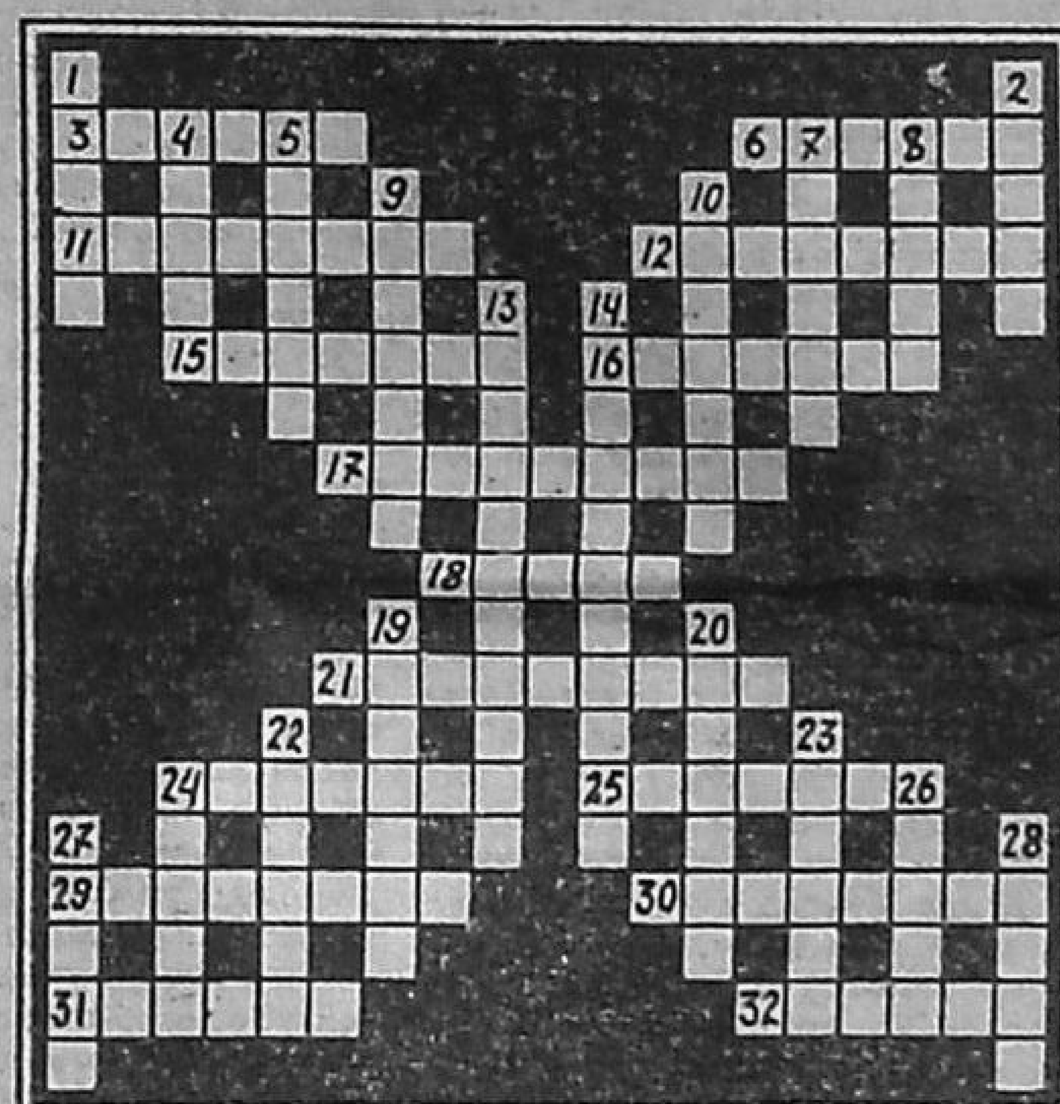

АВГУСТЫН 18-ДА ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

По горизонтали: 7. Формула. 8. Овцевод. 9. Скалолаз. 10. Яблочков. 12. Бассейн. 14. Стригун. 15. Наталья. 16. Агрономия. 19. Гранула. 22. Линейка. 24. Омикрон. 25. Меркуров. 26. «Фантомас». 27. Тапиока. 28. Изразец.

По вертикали: 1. Домкрат. 2. Эмульсия. 3. Шарабан. 4. Комбайн. 5. Песчаная. 6. Волость. 11. Ессентуки. 12. Бунгало. 13. Нагибин. 17. Индукция. 18. Чернотал. 20. Реферат. 21. Аммонал. 22. Лопахин. 23. Кавалер.

ШЭЛЭХЭ САГ ЕРЭЭ

Хүндэтэ уншагша! Ши, «Комсомолка» уншадаг байгаа еһотойш. Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда ороходоо олохон залуушуулай газетэнүүдэй хайшан гэжэ ажамидарха байһан тухай тэрэнэй түрүүшын хуудаһанда толилогдоһон материалнуудта анхаралаа хандуулһан, уншаһан лэ байгаа еһотойш. Тиимэ даа, саарһан үнэтэй сэнтэй болоо, типографска гаргашануудай расценкэнүүд, «Союзпечатиин» туһаламжын түлөө түлбэри ургаа. Энээнһээ гадна залуушуулай газетэдэ үшөө нэгэ ондоо бэлэг бэлдэгдэһэн байна. Тэрэнь юуб гэхэдэ, КПСС-эй Центральна Комитет 1990 оной июлиин 10-да партийна органуудай хэблэлнүүдэй бүридэлдэ байһан залуушуулай, хүүгэдэй хэблэлнүүдые 1991 оной январиин 1-һээ ВЛКСМ-эй ЦК-да дамжуулан үгэхэ тухай тогтоол баталан абаа. Тиихэдээ партийна органуудай хэблэлнүүдэй мэдэлдэ байһан олохон залуушуулай газетэнүүд тэдээн тухай бэшэжэ, дурыень гутаагаа гээшэ ха. Манай газетын гарзанууд партийна бюджедһээ түлэгдэдэг байгаа. Энээнэй һүүлээр бидэ ямар үрэ дүн туйлажа, юутэй үлэхэ гээшэбибди? Аха нүхэднай маанадые балайшье ехээр хайрлаагүй байна. Тиигээд мүнөө маанадые комсомолой рескомдо дамжуулан үгэнэ. Бидэ ямар арга боломжонуудһаа хаһагдаабибди? Мүнөө полиграфическа туһаламжанууд партийна органуудай хэблэлнүүдтэй хэлсээнэй үндэһөөр бэелүүлэгдэхэ, албанай болон складай гэр байранууд баһал тиимэ байха.

Энээндэ сошордон һүрдөөгүй байхын аргагүй. Сентябриин 1-һээ газетэдэ захил хэлгэ эхилхэнь. Үнэ сэнгүүдые дээшэлүүлһэнтэй дашарамдуулан, уншагшадайнгаа һанаае зобоохогүйн тула яаха еһотойб? Маанадые өөрын бухгалтеригүй үлэшэбэ гэжэ ши ойлгобо еһотойш. Маанадай абаһан шиидхэбэри яһала бодолтой, таанадые ойлгохо байха гэжэ найданабди. 1991 онһоо газетэ захилгын сэн 7 түхэриг 80 мүнгэтэ болохо гэжэ тогтообобди. Тэрэ манда олзо үгэхэгүй, энэмнай өөрын үнэ сэнгһээ доогуур болоно.

Газетэ хуушан янзаараа долоон хоногтоо нэгэ дахин гараха.

Манай газетэ буряад хэлэн дээрэ оршуулагдажа гарадаг гэжэ таанад мэдэнэ еһотойт. Хэдэн жэлэй урда тээ элдэб хэмжээндэ энээн тухай хэлсэжэ эхилээ бэлэйбди. Ондоо хэблэлэй материалнуудые һажаалдан оршуулдаггүй түрэл хэлэн дээрээ һонирхолтойгоор гарадаг газетэ хэрэгтэй гэжэ һанагдаха байна. Имэ һанал бодолые хэлэхэдэ, маанадые хаа хаанагүй дэмжэһэн аад, хооһон үгэнүүдһээнь үрэ гаранагүй. Мүнөө оршуулагдадаг газетэһээ арсаха сагнай тулажа ерээ. Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда «Молодежко» тэрэниие бэе дээрээ даажа абаха аргань һалаа. Оршуулагдадаг газетые хэблэлгын типографиин гаргашанууд адлирхуул байдаг. Тиимэһээ буряад хэлэн дээрэ һонирхолтой тусгаар өөрын газетэ гаргадаг болохын тула хэн анхаралаа хандуулха, туһалха, дэмжэхэ еһотойб? Оршуулгын таһагайхид энэ асуудал дээдын зургаануудай ноед һайдта эрид хурсаар табиха дүүрэн эрхэтэй бэшэ гү? Оршуулдаг газетые үгы хэхэ гү, али шухаг газетэ эмхидхэхэ гү гэһэн асуудалда тодо харюу хэн үгэхэб?

Редакциин журналистнууд уншагшадтаа бодото мэдээсэлнүүдые дуулгажа, тэдэнэртэй нягта холбоо барисаатайгаар хүдэлжэ байха, обществодо боложо байһан демократическа хубилалтануудые үргэнөөр харуулха гээшэ газетын гол зорилго зандаа үлэхэ гэжэ уншагшадаа найдуулна,

Ерэхэ жэлэй хэблэл захилгын кампани эхилхэ зуураа, уншагша, шамайе дэмжэхэ байха гэжэ бидэ найданабди. Уншагшадай дэмжэлгэгүйгөөр ажамидархын түлөө энэ тэмсэлдэ шүүгдэжэ болохобди. Зай, тиихэдээ ши манай газетэ захиха гүш? Ерэхэ жэлдэ «Молодежко» ямар байһай гэжэ һананабши, тэрэнэй хуудаһанууд дээрэ ямар материал уншаха хүсэлтэйбши? Тэрээн тухайгаа манда бэшэ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор
Александр ДРУЖИНИН.